

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kültürel Çalışmalar

GÜNÜMÜZDE ŞAMANİZM’İN İZLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: KAYSERİ BÜNYAN İLÇESİ ÖRNEĞİ

Tülin DÜZGÜN

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2025

GÜNÜMÜZDE ŞAMANİZM'İN İZLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA:
KAYSERİ BÜNYAN İLÇESİ ÖRNEĞİ

Tülin DÜZGÜN

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Kültürel Çalışmalar

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2025

KABUL VE ONAY

Tülin Düzgün tarafından hazırlanan “Günümüzde Şamanizm’in İzleri Üzerine Bir Araştırma: Kayseri Bünyan İlçesi Örneği” başlıklı bu çalışma, [Savunma Sınavı Tarihi] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Erkan Aslan (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Robabeh Taghizadehzonuz (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Çağla Yılmaz (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Sinan AKILLI

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Kapadokya Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin olarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Kapadokya Üniversitesi tarafından açık erişime açılır.

- ☐ Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.
- ☐ Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir.
- ☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.

...../...../.....

Tülin DÜZGÜN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin/dönem projemin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğr. Üyesi, Robabeh TAGHIZADEHZONUZ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Tez ve Dönem Projesi Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

...../...../.....

Tülin DÜZGÜN

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tezimi; hayatımın her aşamasında yanımda olan, benim için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve her zaman bir adım ötemde hissettiğim sevgili annem İkbâl Düzgün'e; kan bağıının en güzel örneklerini barındıran değerli abilerim Mehmet Ali Düzgün ve Ali Ömer Düzgün'e; ruhumun derinliklerinde yaşamıma eşlik eden merhum babam Ümit Kürşat Düzgün'e; evlat acısıyla harmanlanmış anılarını torunlarının gülen gözlerinde arayan merhum dedem Mehmet Düzgün'e ve merhume babaannem Nazire Düzgün'e ithaf ediyorum. Onların desteği ve sevgisi, bu yolculuğun en büyük kaynağı olmuştur.

Tülin DÜZGÜN

ÖZET

DÜZGÜN, Tülin. *Günümüzde Şamanizm'in İzleri Üzerine bir Araştırma: Kayseri Bünyan İlçesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2025.

Bu araştırma, Kayseri ili Bünyan ilçesinde doğum, ölüm ve evlilik gibi geçiş dönemlerindeki ritüellerde Şamanizm kökenli uygulamaların kültürel aktarımını incelemeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada, 65-84 yaş arasındaki bireylerle derinlemesine yüz yüze görüşme yöntemi kullanılmış ve toplam 15 kişilik bir örneklem oluşturulmuştur. Katılımcılar, kartopu örnekleme tekniği ile belirlenmiş ve elde edilen veriler betimsel ve içerik analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Araştırma, bu ritüellerin toplumsal yapıya katkısını ve bireylerin kültürel kimliklerini şekillendirmedeki rolünü detaylandırmaktadır. Özellikle doğum süreci, hem biyolojik hem de sosyo-kültürel bir başlangıç olarak büyük bir öneme sahiptir. Hamilelik süresince uygulanan gelenekler, kadınların inanç ve kültürel değerlerini yansıtırken, doğum anında anne ve bebeğin korunması amacıyla gerçekleştirilen ritüeller kültürel mirasın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Evlilik süreci, bireylerin toplumsal kimliklerini şekillendiren ve aileler arasındaki bağları güçlendiren çeşitli geleneklerle doludur. Düğün öncesi ve sonrası yapılan ritüeller, toplumsal dayanışmayı artırarak kültürel bağlılıkları pekiştirmektedir. Ölüm ve cenaze süreçleri ise, kaybedilen kişinin anısını yaşatmak ve yas sürecini kolaylaştırmak için yapılan ritüellerle şekillenir; bu ritüeller, ölümle yüzleşmeyi ve toplumsal bağları güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın bulguları, zamanla bu unsurların nasıl dönüştüğü ve günümüzde nasıl yorumlandığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, sağlık ve bereketle ilgili geleneklerin toplumsal dayanışmayı artırdığı ve kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına katkı sağladığı vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, Bünyan'daki ritüellerin Şamanizm kökenli unsurlarla nasıl şekillendiğini ve günümüzdeki yaşantıya olan yansımalarını ortaya koyarak literatüre önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Şamanizm, Kültürel aktarım, Bünyan ilçesi, Geçiş dönemleri, Gelenek.

ABSTRACT

DÜZGÜN, Tülin. *A Research on and Traces of Shamanism Today: The Example of Kayseri Bünyan District*, Master's Thesis, Nevşehir, 2025.

This research aimed to examine the cultural transmission of Shamanist-based practices in rituals during transitional periods such as birth, death and marriage in the Bünyan district of Kayseri province. In the study, which was conducted with the qualitative research method, in-depth face-to-face interviews were used with individuals between the ages of 65-84 and a total sample of 15 people was created. The participants were determined using the snowball sampling technique and the obtained data were examined using descriptive and content analysis methods. The research details the contribution of these rituals to the social structure and their role in shaping the cultural identities of individuals. The birth process in particular is of great importance as both a biological and socio-cultural beginning. While traditions practiced during pregnancy reflect women's beliefs and cultural values, rituals performed to protect the mother and baby at the time of birth constitute an important part of the cultural heritage. The marriage process is full of various traditions that shape the social identities of individuals and strengthen the ties between families. Rituals performed before and after the wedding increase social solidarity and reinforce cultural affiliations. Death and funeral processes, on the other hand, are shaped by rituals performed to keep the memory of the lost person alive and ease the mourning process; these rituals aim to confront death and strengthen social ties. The findings of the study focus on how these elements have transformed over time and how they are interpreted today. In addition, it is emphasized that traditions related to health and fertility increase social solidarity and contribute to the transfer of cultural values from generation to generation. In conclusion, this study makes an important contribution to the literature by revealing how rituals in Bünyan were shaped by elements of Shamanism and their reflections on today's life.

Keywords : Shamanism, Cultural transmission, District Bünyan , Transition periods, Tradition.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: YÖNTEM	4
1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	6
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	6
1.3.1. Örneklem Tekniği	7
1.3.2. Veri Toplama Tekniği.....	9
1.3.3. Analiz Tekniği	10
2.BÖLÜM: KÜLTÜREL AKTARIM VE ŞAMANİZM.....	11

2.1. KÜLTÜREL AKTARIM.....	11
2.2. KÜLTÜREL BELLEK	12
2.2.1. Kültürel Bellek ve Kültürel Mirasın Aktarımı.....	15
2.3. ŞAMANİZM: TEMEL UUNSURLARI VE RİTÜELLERİ	16
2.4. Şamanistik Uygulamaların Kültürel Değerleri	23
2.5. GÜNÜMÜZDE ŞAMANİZM'İN KÜLTÜREL İZLERİ.....	25
2.6. BÖLGENİN TARİHSEL VE KÜLTÜREL YAPISI	27
2.6.1. Yerel Halkın Kültürel Aktarım Sürecindeki Rolü	29
2.6.2. Kayseri Bünyan İlçesi'nde Şamanizm ile İlgili İnanç ve Ritüeller	31
2.6.3. Yerel Anlatılar ve Efsanelerde Şamanizm İzleri	33
2.6.4. Güncel Gelenek ve Göreneklerde Şamanik İzler.....	34
3.BÖLÜM: BULGULAR.....	36
3.1. TEMA 1: DOĞUM İÇİN GERÇEKLEŞTİRİLEN GELENEKLER	38
3.1.1. Kategori-1: Doğum Öncesi Gelenekler	38
3.1.2. Kategori-2: Doğum Sırası Gelenekler	42
3.1.3. Kategori-3: Doğum Sonrası Gelenekler	46
3.2. TEMA 2: EVLİLİK İÇİN GERÇEKLEŞTİRİLEN GELENEKLER.....	51
3.2.1. Kategori-1: Evlenme Sürecinde Gerçekleştirilen Gelenekler.....	52
3.2.2. Kategori-2: Bekâr Erkek ve Kızların Evlenmesi için Yapılanlar Gelenekler	58
3.2.3. Kategori-3: Evlenme Sırasında Gelin ve Damat İçin Yapılan Gelenekler	61
3.2.4. Kategori-4: Evlenme Sonrasında Gelin ve Damat İçin Yapılan Gelenekler .	62
3.3. TEMA 3: ÖLÜM İÇİN GERÇEKLEŞTİRİLEN GELENEKLER.....	64
3.3.1. Kategori-1: Cenazede Gerçekleştirilen Gelenekler	65
3.3.2. Kategori-2: Gerçekleştikten Sonra Ölüm Getireceğine İnanılan Gelenekler .	66
3.3.3. Kategori-3: Ölüm Esnasında Gerçekleştirilen Gelenekler.....	67
3.3.4. Kategori-4: Ölen Kişi İçin Ölüm Sonrası İçin Yapılan Gelenekler.....	69

3.4. TEMA 4: BİRLİK VE BERABERLİK İÇİN GERÇEKLEŞTİRİLEN GELENEKLER	70
3.4.1.Kategori-1: Geleneksel Tedavi Yöntemleri	70
3.4.2. Kategori-2: Bereket İçin Yapılan Gelenekler	72
3.4.3. Kategori-3: Birlik ve Beraberlik İçin Yapılan Gelenekler.....	75
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	83
EK-1 ORİJİNALLİK RAPORU.....	87
EK-2 GÖNÜLLÜ ONAM FORMU.....	88
EK-3 ETİK KURUL İZİN FORMU	89
EK-4 ETİK KURUL KARAR FORMU	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMALAR DİZİNİ

K: Katılımcı

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	7
--	----------

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Doğum öncesine ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli.....	39
Şekil 2. Hamile kalmak için yapılanlara ilişkin kod alt kod bölümler modeli	40
Şekil 3. Doğum sırasına ilişkin alt kodların istatistiği	42
Şekil 4. Doğum sırasında anne ve bebek için yapılanlara ilişkin kod alt kod bölümler modeli.....	43
Şekil 5. Hamilelik sürecinde anne ve bebeği kötü ruhlardan korumak için yapılanlara ilişkin kod alt kod bölümler modeli	45
Şekil 6. Doğum sonrasında anne ve bebeğe yapılan geleneklere ilişkin kod alt kod bölümler modeli	47
Şekil 7. Evlenme sürecinde gerçekleştirilen geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli	52
Şekil 8. Kız istemeye ilişkin kod alt kod bölümler modeli.....	53
Şekil 9. Düğün geleneklerine ilişkin kod alt kod bölümler modeli	56
Şekil 10. Bekar erkek ve kızların evlenmesi için yapılanlara ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli	58
Şekil 11. Erkeğe ilişkin kod alt kod bölümler modeli	59
Şekil 12. Kıza ilişkin kod alt kod bölümler modeli	60
Şekil 13. Evlenme sırasında gelin ve damat için yapılan geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli	61
Şekil 14. Evlenme sonrasında gelin ve damat için yapılan geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli	63
Şekil 15. Cenazede gerçekleştirilen geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli.....	65
Şekil 16. Gerçekleştikten sonra ölüm getireceğine inanılan olaylara ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli	66
Şekil 17. Ölüm esnasında gerçekleştirilen geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli	67
Şekil 18. Ölen kişi için ölüm sonrası yapılan geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli	69
Şekil 19. Geleneksel tedavi yöntemlerine ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli	71
Şekil 20. Bereket için yapılanlara ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli	73
Şekil 21. Birlik ve beraberlik için yapılanlara ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli.....	75

GİRİŞ

Şamanizm, Türklerin tarihsel süreçleri boyunca benimsediği en eski inanç sistemlerinden biri olarak, derin bir kültürel miras sunmaktadır. Bir toplumun kültürü, gelenek ve görenekler aracılığıyla şekillenmektedir. Bu unsurlar, bireylerin kimliklerini bulmalarına, aidiyet hissetmelerine ve toplumsal bağlarını güçlendirmelerine katkıda bulunmaktadır. Kutuplaşmayı önlemenin yollarından biri, ortak kültürel değerler etrafında birleşmektir. Şamanizm gibi inanç sistemleri, bireyleri bir araya getirerek toplumsal dayanışmayı artırmakta ve kültürel zenginliği beslemektedir.

Bu değerler içerisinde "doğum", "evlilik" ve "ölüm" gibi hayatın önemli geçiş dönemleri, dayanışma ve yardımlaşma gelenekleri, bereket törenleri ve halkbilimi gibi çeşitli unsurlar, bu kültürel yapı içinde yer almaktadır (Kılıç, 2003, s.201-303).

İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi; doğum, evlenme ve ölüm olarak tanımlanmakta ve bu dönemlerin her biri, kendi iç dinamikleri ve alt basamakları ile çeşitli inanç, âdet, töre, tören, ayin ve büyüsel işlemlerle çevrelenmektedir. Bu ritüeller, geçiş dönemlerinin kültürel bağlamda nasıl yönetildiğini ve bireylerin bu süreçlerde hangi beklentilere sahip olduklarını yansıtmaktadır. Kısacası, bu geçişlerin amacı, bireyin yeni durumunu belirlemek, kutsamak ve kutlamak iken, aynı zamanda söz konusu dönemlerde yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere karşı korumaktır. Bu inanç, geçiş dönemlerinin insanı savunmasız kıldığı düşüncesine dayanmaktadır (Örnek, 2022, 183).

Geçiş dönemleri, bireylerin toplumsal yapı içindeki statülerinin değişimini meşrulaştırarak olası çatışmaları önlemeyi amaçlayan toplumsal düzenlemelerdir. Bu bağlamda, özellikle doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemlerinde gerçekleştirilen ritüeller, her toplumun kendi inanç ve kültürleri etrafında şekillenir ve zamanla nesilden nesle aktarılırken belirli değişim süreçlerine maruz kalmaktadır. Ritüeller, bir kültür içindeki olayların anlamını çeşitli özelliklerle bir araya getirerek kültürel yapıyı tamamlamakta ve bu yapılar, halk arasında kabul gören normlar çerçevesinde şekillenmektedir (Türker & Gündoğdu, 2016, s.142). Dolayısıyla, ritüeller doğrultusunda gerçekleştirilen eylemler, toplumsal düzenin sürdürülmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Özellikle Şamanizm'in yaygın olduğu toplumlarda, zamanla diğer dinlerin etkisiyle Şamanizm'in bazı özellikleri değişime uğramış ve bu durum, yeni dinlerin kabulü ile birlikte toplumsal düzlemde önemli bir dönüşüm süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Türkler, Orta Asya'dan getirdikleri gelenek ve inanış biçimlerini İslamiyet ile harmanlayarak yeni bir kültürel sentez oluşturmuşlardır. Bu sentez, geçiş dönemlerinin anlamlandırılması ve bireylerin toplumsal kimliklerinin yeniden inşası açısından kritik bir rol oynamaktadır (Damgacıoğlu, 2022, s.37-78). Geçiş dönemleri ve bu dönemlere ilişkin ritüeller, bireylerin toplumsal yapı içerisindeki yerlerini belirlerken, kültürel sürekliliği ve değişimi de beraberinde getirmektedir.

Doğumdan ölüme kadar hayatımız, ismimiz, dilimiz, kültürümüz, sosyal statümüz ve etnik kökenimiz gibi unsurlarla şekillenmektedir ve bu unsurlar kültürel birikimlerden etkilenmektedir. Geçiş dönemleri, doğum, düğün ve ölüm evreleri ile belirginleşir ve bu dönemlerde zengin ritüeller uygulanmaktadır. Bu ritüeller, yaşamı geleneksel kültür çerçevesinde anlama ve anlatma çabalarının bir ifadesidir. Bir kültürün temel taşları, geçiş dönemleri aracılığıyla atılmıştır ve bu ritüellerin anlaşılması kültürü daha iyi kavramamıza yardımcı olmaktadır (Topçu & Topçu, 2023, s.187-188). Zamanla toplumsal yapılar değişse de geçiş törenleri bireyleri birbirine bağlamak amacıyla özellikle evlilik, doğum ve ölüm gibi durumlarda uygulanmaktadır (Önk & Gökaliiler, 2020, s.674). Bu uygulamalar hem doğum öncesi hem de sonrası süreçleri kapsamakta ve hamilelik döneminde anne ile bebeğin korunmasına yönelik inanç ve gelenekleri yansıtmaktadır. Evlilik süreci ise, çeşitli sosyal dinamikler ve kültürel değerler etrafında şekillenen geleneklerle doludur. Ölüm ve cenaze süreçleri, kaybedilen kişinin anısını yaşatmaya ve yas sürecini kolaylaştırmaya yönelik ritüellerle düzenlenmektedir.

Günümüzde, kültürel ritüeller toplumların sosyal dokusunu ve bireylerin kimliklerini şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Doğum, ölüm, evlilik, dayanışma ve bereket gibi ritüeller, yalnızca bireylerin yaşam döngüsünün bir parçası olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal değerlerin, inançların ve geleneklerin nesilden nesle aktarılmasında da kritik bir rol oynamaktadır. Anadolu Selçuklu eserleri, şaman kültürünün izlerini barındırırken, özellikle Kayseri'nin Bünyan ilçesindeki tarihî yapılar bu kültürel mirası yansıtmaktadır (Damgacıoğlu, 2022, s.80). Bu durum, geleneklerin büyük ölçüde korunduğunu ve günümüze kadar aktarıldığını göstermektedir. Bu

bağlamda, özellikle 65-84 yaş gruplarındaki bireylerin yaşam deneyimlerini incelemek, onların kültürel değerlerini ve geleneklerini nasıl yaşadıklarını ve gelecek nesillere nasıl aktardıklarını daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır.

Kayseri'nin Bünyan ilçesi, tarihî ve kültürel zenginlikleri ile dikkat çekmekte olup, Anadolu Selçuklu dönemine ait eserleri barındırmaktadır. Araştırma, Bünyan'daki yerel Şamanizm uygulamaları ve geçiş dönemlerindeki ritüeller üzerine odaklanmaktadır. Özellikle doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemleri ile dayanışma ve bereketle ilgili uygulamalar incelenerek, bu süreçlerdeki Şamanizm kökenli inanç ve ritüellerin toplumsal yansımaları araştırılacaktır.

Araştırma örneklemini, Kayseri'nin Bünyan ilçesinde en az 20 yıldır ikamet eden, kültürel aktarım sürecine dair deneyim sahibi olan bireylerden oluşturulmuştur. Seçilen yaş grupları 65-74 yaş arası "genç yaşlı" ve 75-84 yaş arası "yaşlı" bireylerdir. Bu gruplar, kültürel değerlerin ve inançların aktarımında daha fazla deneyim ve birikime sahip olmaları nedeniyle tercih edilmiştir.

Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, katılımcıların kendi deneyimlerini ve görüşlerini serbestçe ifade etmelerine olanak tanırken, belirli sorular aracılığıyla derinlemesine bilgi edinmeyi sağlamaktadır. Katılımcı gözlem yöntemi, araştırmanın odak noktası olmamakla birlikte, katılımcıların yaşam pratikleri ve ritüelleri hakkında ek bilgi edinmek amacıyla uygulanmıştır.

Toplamda 15 kişi ile gerçekleştirilen görüşmeler, 3 aylık bir süreçte tamamlanmış ve veri doyumuna ulaşıldığı için bu sayıda son verilmiştir. Bu süreçte, katılımcıların yaşamları, ritüelleri ve kültürel aktarım süreçleri hakkında derinlemesine bilgiler elde edilmiştir. Böylece, Bünyan'daki Şamanizm uygulamalarının ve geçiş dönemlerindeki kültürel ritüellerin etkilerini daha iyi anlayarak, bu etkilerin günümüzdeki yansımalarını incelemek ve sosyal ile kültürel dinamiklerin ortaya konmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU

Şamanizm kendine özgü dinî, mistik ve kozmolojik yapısıyla Orta Asya Türk toplulukları ile Doğu ve Batı Sibirya halkları arasında etkin olmuştur. İlkel esrime tekniklerine dayanan, mistisizm ve içgörüyü dayanan, büyüleri unsurlarla beslenen, çeşitli fonksiyonlarının manevi dünyayla ilişki kurma gücüne sahip olduğuna inanılan, donanımlı bir şaman etrafında şekillenen bir inanç sistemidir. Şamanizm, doğa güçlerine dayanan, animistik ve mistik düşüncelere sahip bir inançtır. Bu düşünce yapılarına göre doğadaki tüm nesnelerin ruhu vardır. Var olan her şey bu ruhların etkisi altındadır. Dolayısıyla tüm doğa düzeni ve kozmoloji bu ruhların kontrolündedir. Bu noktada Şamanizm doğa olaylarına mistik anlamlar yüklemiş ve doğaüstü varlıkları kendi kozmolojik sistemlerine göre sınıflandırmıştır. Kozmolojik bağlamda Şaman inanışlarına göre gök, yeryüzü ve yeraltı olarak evren üç bölümden oluşmaktadır. İnsanların doğayla uyum içinde yaşaması, doğadaki her şeyin özünün bir ruh olduğu düşüncesi ortaya çıkmış ve doğaüstü güçlere olan inancı doğurmuştur (Orhan, 2022, s.4). Doğum, ölüm, hastalık, felaket gibi doğal dünyadaki her olay ruhlarla ve tanrılarla ilişkilendirilmekte ve evrenin bu gizli düzeninin bir anlam taşıdığına inanılmaktadır. Bu bağlamda Şamanizm, doğayla bütünleşmiş manevi bir inanç sistemini de ifade etmektedir.

Geçiş dönemi ritüelleri, bireyleri bir statüden diğerine aktarmak amacıyla gerçekleştirilen toplumsal bir düzenleme olup, bireyin toplumsal yapıdaki statüsünün değişmesini meşrulaştırmayı ve olası çatışmaları önlemeyi amaçlamaktadır (Türker& Gündoğdu, 2016, s.142). Geçiş dönemleri arasında özellikle “doğum”, “evlilik” ve “ölüm” ön plana çıkmakta ve bu dönemlerde pek çok ritüel gerçekleştirilmektedir. Her toplumun kendi inanç, gelenek ve kültürleri etrafında oluşturduğu bu uygulamalar, nesilden nesile aktararak, zaman içinde farklılaşarak pek çok değişiklik günümüze kadar gelmiştir (Türker& Gündoğdu, 2016, s.142). Din, doğaüstü ve kutsal bir otoriteyi tanıyan, ahlaki değerleri içeren, insanların hayatını düzenleyen bir inanç sistemidir. İnsanların manevi ihtiyaçlarını karşılamakta ve dünya görüşlerini şekillendirmektedir (Erman, 2017, s.27-44). Her insanın bir şekilde Tanrı’ya ya da dine inanması da onun yaradılışıyla ilgilidir. Eski çağlarda tabiatüstü güçlere duyulan hayranlıklarla başlayan bu inançlar,

insan bilincinde bir yaratıcının varlığı ve doğadaki yaşamın kökeni olarak gördüğü bir nesneyi tanrısallaştırmasıyla oluşmaktadır (Gömeç, 2016,s.9; Erman, 2017, s.45). Bu yaklaşım, Şamanizm'in sadece dinî bir inanç sistemi değil, aynı zamanda insanların dünyayı algılama ve onunla ilişkide bulunma biçimlerini yansıtan bir kültürel pratik olduğunu göstermektedir.

Literatürde adlandırıldığı şekliyle geçiş dönemleri doğum, düşün ve ölüm evreleri ile ön plana çıkmakta ve zengin ritüellerin uygulanması, yaşamı geleneksel kültür çerçevesinde anlama, anlamlandırma ve anlatma çabalarını ifade etme biçimidir (Topçu & Topçu, 2023, s.187). Bir kültürün temel taşları geçiş dönemlerinden itibaren ritüeller ile atılmıştır. Bu ritüelleri anlamak kültürü daha iyi anlamamızı sağlayacaktır (Topçu & Topçu, 2023, s.188). Her ne kadar zamanla gelişen toplumsal yapılarda ritüeller farklılık gösterse de geçiş törenleri bireyleri birbirine bağlamak amacıyla ve özellikle evlilik, doğum, ölüm gibi statü değişikliği dönemlerinde uygulanmaktadır (Önk & Gökalller, 2020, s.674).

Bir kültür içindeki ritüellerde, olayların anlamları farklı özelliklerle bir araya getirilerek kültürel yapı tamamlanmaktadır. Kültürel yapılar halk arasında yaşayan kabullerdir ve ritüeller doğrultusunda uğurlu ya da uğursuz olarak varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımlardan hareket ile halk bu ritüelleri özümseyerek, eyleme dökmektedir. Böylelikle geleneklerin büyük ölçüde muhafaza edildiği ve günümüze kadar aktarıldığı görülmüştür. Genel olarak bu araştırma, Şamanizm'in temelinde yer alan ritüel ve uygulamaların tarihsel süreçte nasıl dönüştüğünü ve günümüzde farklı kültürler, topluluklar veya inanç sistemleri içerisinde nasıl devam ettirildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Şamanizm, insanlık tarihinin en eski spiritüel uygulamalarından biri olup, doğa ile uyum, ruhani bağlantılar ve şifa ritüelleri üzerine kuruludur. Çalışmada Şamanizm'den günümüze aktarılan bu ritüel ve uygulamaların izleri çeşitli bilimsel yöntemlerle incelenmiş ve elde edilen bulgular doğrultusunda literatürdeki eksikliğin giderilmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın kültürel ve tarihsel mirasın anlaşılmasına yönelik önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Tezin amacı, günümüzde gerçekleştirilen geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm) ve dayanışma, bereket ile ilgili uygulama, inanç ve ritüellerinde görülen kültürel aktarımla Şamanizm’den gelen uygulamaların Kayseri ili, Bünyan ilçesinin halkı arasındaki yaşayışını incelemektir. Bir toplumun kültürü, inanç ve uygulamalarının devamlılığı yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Günümüze kadar toplumsal yapı içerisinde değişikliklere uğramış olsalar da bireyin kendilerini toplumun bir parçası olarak hissetmeleri açısından bu ritüeller büyük önem taşımaktadır. Her toplumun inanç ve değerlerini barındırmakta ve bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir (Topçu & Topçu, 2023, s.187-188). Bu bağlamda, tez, Bünyan’da en az 20 yıldır ikamet eden ve 65-74 yaş arası “genç yaşlı”, 75-84 yaş arası “yaşlı” olarak tanımlanan 15 kişinin verdiği cevaplar doğrultusunda, Şamanizm’den gelen uygulamaların yaşantıdaki yansımalarını incelemeyi ve bu konu hakkında bilgi sunarak literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilecektir. Nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin temel nedeni, bu yöntemle insanlara ait olaylar, olgular ve deneyimler hakkında derinlemesine bilgi edinme imkânı sunmasıdır. Nitel araştırmalar, bireylerin yaşadıkları, hissettikleri ve algıladıkları dünyayı anlamaya yönelik bir bakış açısı sunar. Bu bağlamda, nitel yöntemler, katılımcıların kendi bakış açılarını ve deneyimlerini ayrıntılı şekilde ifade etmelerine olanak tanımaktadır. Baltacı (2019) tarafından da vurgulandığı üzere, nitel araştırmalar araştırmacıya daha detaylı ve zengin veri toplama imkânı sağlamakta, araştırmanın daha esnek bir yapıya sahip olmasına olanak tanımaktadır. Nitel araştırmanın tezde tercih edilmesinin belirli sebepleri bağlamında nitel yöntemler, araştırmanın konusu olan Şamanizm ritüelleri ve uygulamalarının tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamda derinlemesine incelenmesine olanak tanımaktadır. Araştırmanın konusu, tarihsel ve kültürel bağlamlarla ilişkili olduğundan, nicel yöntemlerin sınırlarının ötesinde bir yaklaşım gerektirmektedir. Nitel yöntemler, karmaşık sosyal olguları anlamak ve bunların altındaki bağlamları açığa çıkarmak için güçlü bir araç sunmaktadır. Araştırmanın örnekleme, Dünya Sağlık Örgütü’nün yaş standartları esas alınarak belirlenmiştir. Örnekleme, 65-74 yaş arası

bireyler “genç yaşlı”, 75-84 yaş arası bireyler “yaşlı” olarak tanımlanmıştır (“Dünya Sağlık Örgütü”, 2021). Bu yaş gruplarındaki 15 kişinin, Bünyan’da en az 20 yıldır ikamet edenler arasından seçilmiştir. Araştırmada örneklem seçimi, kartopu örnekleme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, katılımcıların birbirlerini tanınması ve önerileri doğrultusunda daha fazla kişiye ulaşmayı sağlaması açısından yararlı olmuştur. Bu yaklaşım, araştırmanın derinliğini ve katılımcıların deneyimlerinin çeşitliliğini arttırmayı hedeflenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın problem cümleleri aşağıdaki gibidir.

1. Günümüzde gerçekleştirilen doğum, ölüm, evlilik, dayanışma ve bereket gibi ritüellerde kültürel aktarımla Şamanizm’den gelen uygulamalar nelerdir?
2. Günümüzde gerçekleştirilen doğum, ölüm ve evlilik, dayanışma ve bereket gibi ritüellerde kültürel aktarımla Şamanizm’den gelen uygulamalar günümüzde nasıl anlamlandırılmaktadır?

1.3.1. Örneklem Tekniği

Araştırmada kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi, evrendeki bireylerden biriyle iletişim kurarak başlamaktadır. İlk olarak bağlantı kurulan kişi, araştırmacıya başka birine ulaşması için yardımcı olmaktadır. Bu süreç, her seferinde yeni bir kişiye bağlantı kurarak devam etmektedir ve böylece örneklem, kartopu etkisiyle zincirleme bir şekilde genişletilmektedir (Gülbüz, 2018, s.9). Araştırma için, 65-84 yaş arası olarak tanımlanmıştır. Bu yaş gruplarının seçilme nedeni, kültürel aktarım süreçlerinin özellikle deneyim ve birikim temelinde bu yaş aralıklarında daha yoğun bir şekilde gerçekleşmesi ile ilişkilidir. Genç yaşlı olarak tanımlanan 65-74 yaş arası bireyler, fiziksel ve bilişsel olarak aktif olma olasılıkları nedeniyle geçmiş kültürel ritüelleri hem hatırlama hem de ifade etme kapasitesine sahiptir. Yaşlı olarak tanımlanan 75-84 yaş arası bireyler ise, daha uzun bir yaşam süresine bağlı olarak geçmişten günümüze daha fazla birikim ve gözleme sahiptir. Bu süreç uygun bireyler bulunana kadar devam etmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı Listesi	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Medeni Durum	Öğrenim Durumu	İkamet Süresi
Katılımcı 1	69	Erkek	Emekli	Evli	Üniversite	60 Yıl

			Öğretmen			
Katılımcı 2	71	Erkek	Esnaf	Evli	Lise	61 Yıl
Katılımcı 3	79	Erkek	Emekli	Evli	İlkokul	79 Yıl
Katılımcı 4	66	Kadın	Emekli	Evli	Üniversite	35 Yıl
			Kimyager			
Katılımcı 5	66	Erkek	Emekli	Evli	Yüksek Lisans	37 Yıl
			Öğretmen			
Katılımcı 6	68	Kadın	Ev Hanımı	Evli	İlkokul	58 Yıl
Katılımcı 7	76	Kadın	Ev Hanımı	Evli	Okur-Yazar Değil	76 Yıl
Katılımcı 8	85	Kadın	Ev Hanımı	Dul	Okur-Yazar Değil	85 Yıl
Katılımcı 9	70	Kadın	Ev Hanımı	Evli	İlkokul	70 Yıl
Katılımcı 10	74	Kadın	Ev Hanımı	Evli	Okur-Yazar Değil	50 Yıl
Katılımcı 11	84	Kadın	Ev Hanımı	Dul	Okur-Yazar Değil	84 Yıl
Katılımcı 12	66	Kadın	Ev Hanımı	Evli	İlkokul Terk	41 Yıl
Katılımcı 13	70	Kadın	Ev Hanımı	Evli	İlkokul Terk	50 Yıl
Katılımcı 14	77	Kadın	Ev Hanımı	Dul	Okur-Yazar Değil	77 Yıl
Katılımcı 15	78	Kadın	Ev Hanımı	Evli	Okur-Yazar Değil	78 yıl

Tablo 1, araştırmaya katılan 15 kişinin demografik bilgilerini sunmaktadır. Katılımcılar yaş, cinsiyet, meslek, medeni durum, öğrenim durumu ve ikamet süresi gibi kriterlere göre sınıflandırılmıştır. Katılımcıların yaş aralıkları 66-85 arasında değişmekte olup bu durum Şamanizm ve kültürel aktarım çalışmaları için uygun deneyim ve gözlem fırsatına sahip bireyleri kapsamaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kadın katılımcıların çoğunun ev hanımı olduğu, erkek katılımcıların ise genellikle emekli veya esnaf gibi mesleklerden geldiği gözlemlenmiştir. Medeni durum açısından katılımcıların çoğunluğunun evli olduğu, birkaçının ise dul olduğu dikkat çekmektedir. Eğitim düzeyi genel olarak düşük olup katılımcıların çoğunun ilkokul mezunu ya da okur-yazar olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, eğitim düzeyinin kültürel

ritüellerin aktarımı üzerindeki etkisini incelemek adına önemli bir sonuç ortaya koymaktadır. Bununla birlikte birkaç katılımcının üniversite veya yüksek lisans mezunu olduğu da gözlemlenmiştir. İkamet süreleri oldukça uzun olup katılımcıların neredeyse tamamının 35 yıl ve üzerinde aynı yerde yaşadığı gözlemlenmektedir. Bu durum, bireylerin yerel kültürel ritüelleri öğrenme ve aktarma açısından önemli bir bağlama sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

1.3.2. Veri Toplama Tekniği

Araştırmada derinlemesine yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, nitel araştırmalarda kullanılan bir veri toplama tekniğidir. Temel amacı, bilgi edinmektir ve bu süreç, katılımcılarla yapılan bir sohbet şeklinde gerçekleşmektedir. Başka bir deyişle, görüşme, araştırmaya katılan bireylerin belirli bir konu veya durum hakkında hissettiklerini ve düşündüklerini anlamaya yönelik bir etkinliktir. Bu teknik, kişilerin duygularını, düşüncelerini, tutumlarını, deneyimlerini ve şikâyetlerini daha iyi kavrayabilmek için etkili bir araçtır (Dömbekci & Erişen, 2022, s.143). Görüşme yöntemi, esnek yapısı ve çok yönlülüğü sayesinde zengin verilerin toplanmasına olanak tanımaktadır. Bu sayede araştırmacılar, inceleme konusuyla ilgili derinlemesine bilgi elde etme imkânı bulmaktadır. Ayrıca görüşme tekniği, diğer bilimsel ve akademik araştırma yöntemleriyle ulaşılamayan bilgilerin toplanmasını sağladığı için kendine özgü bir avantaj sunmaktadır. Genellikle nitel ve sosyal araştırma yaklaşımlarıyla daha uyumlu olan bu yöntem, nicel araştırma yöntemlerinde pek tercih edilmemektedir (Uslu & Demir, 2023, s.291-292). Veri toplama aşamasında derinlemesine yüz yüze görüşme tekniği, katılımcıların deneyimlerini, algılarını ve duygularını daha iyi kavrayabilmek için zengin bir veri seti sunması nedeniyle etkili bir teknik olarak öne çıkmaktadır. Bu aşamada katılımcılara, sondaj soruları dâhil, toplamda 21 soru yöneltilmiştir. İlk altı soru, katılımcıların demografik bilgilerini öğrenmek amacıyla yaş, cinsiyet, meslek, medeni durum, öğrenim durumu ve ikamet süresi gibi konuları kapsamaktadır. Ardından, doğum, evlilik ve ölüm temaları üzerine üç ana ve üç sondaj sorusu sorulmuştur. Sondaj soruları, bu geçiş dönemlerinin öncesini, sırasında yaşananları ve sonrasını incelemeyi amaçlamaktadır. Kalan üç ana soru ise, birlik, beraberlik, bereket ve tedavi gibi gelenekleri tanımlamak amacıyla hazırlanmıştır.

1.3.3. Analiz Tekniği

Araştırmada betimsel ve içerik analizi kullanılmıştır. Betimsel analiz, derinlemesine inceleme gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılırken, içerik analizi elde edilen verilerin daha detaylı bir şekilde incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşmayı amaçlamaktadır. Betimsel analiz yöntemiyle yapılan görüşmelerde, katılımcıların özelliklerini belirten bulgular incelenmektedir. İçerik analizi kullanarak veriler tanımlanır ve benzerlikleri ile ilişkileri tespit edilen veriler, belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirilip yorumlanmaktadır (Karataş, 2015, s.11-12).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜLTÜREL AKTARIM VE ŞAMANİZM

2.1. KÜLTÜREL AKTARIM

Kültürel aktarım, bir toplumda bireyler arasında veya nesiller boyunca kültürel değerlerin, normların, inançların ve davranışların bir nesilden diğerine iletilmesi sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, bireylerin toplumsal kimliklerini oluşturmakta, kültürel aidiyet duygusunu pekiştirmekte ve ortak değerlerin kuşaklar arasında korunmasını sağlamaktadır. Kültürel aktarımın temelinde, toplumsal yapıyı oluşturan ve sürdüren bir dizi sembol, ritüel ve pratik yer almaktadır (Koca, 2017, s.28-31). Bu semboller ve ritüeller, toplum üyeleri arasında anlamlı bir bağ kurmakta ve kültürel sürekliliğin sağlanmasına katkı sunmaktadır. Kültürel aktarım süreci, formal ve informal yollarla gerçekleşmektedir. Formal yollar, eğitim kurumları, dinî organizasyonlar ve devletin kültürel politikaları aracılığıyla sistemli bir şekilde yürütülmektedir. İnformal yollar ise aile içi etkileşimler, geleneksel törenler ve toplumsal ritüellerle doğal bir süreç olarak gerçekleşmektedir.

Aile içinde verilen eğitim, çocukların kültürel normları ve değerleri öğrenmesini sağlamakta, bireyin toplum içindeki yerini ve rolünü tanımlamasında bir etki oluşturmaktadır. Kültürel aktarım sürecinde yer alan unsurlar arasında dil, din, gelenek ve görenekler büyük bir önem taşımaktadır. Dil, kültürün en önemli taşıyıcılarından biri olarak bireylerin toplumsal bağlamda kendilerini ifade etmesine olanak tanımaktadır. Aynı zamanda din, inanç sistemleri ve ritüeller, bireylerin manevi dünyalarını şekillendirmekte ve toplumsal normların devamlılığını sağlamaktadır (Kula, 2017, s.12-14). Gelenek ve görenekler ise bireylerin günlük yaşam pratiklerine yansımakta, toplumsal hafızanın korunmasına hizmet etmektedir. Kültürel aktarım, yalnızca bireylerin sosyalizasyon sürecine katkı sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda toplumun tarihî mirasının korunmasına ve sürdürülmesine de katkıda bulunmaktadır.

Kültürel aktarım aynı zamanda toplumların değişim ve gelişim süreçlerine uyum sağlama yeteneklerini de etkilemektedir. Toplumlar, tarihî süreç içinde değişen koşullara uyum sağlamak zorunda kalmakta ve bu uyum, kültürel değerlerin yeniden yorumlanması yoluyla gerçekleşmektedir. Örneğin toplumsal dinamiklerin değişmesi, kültürel

değerlerin yeniden şekillendirilmesine yol açmakta ve yeni nesillerin bu değerlere kendi bakış açılarıyla yaklaşımlarını sağlamaktadır (Bozdemir & Özçelik, 2023, s.84-85). Bu bağlamda kültürel aktarım, sadece mevcut kültürel unsurların korunmasını sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda toplumun değişim süreçlerine entegre olmasına da olanak tanımaktadır.

Modernleşme ile birlikte geleneksel değerlerin yerini yeni kültürel normlar almakta, bu durum kültürel aktarım süreçlerinin yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Küreselleşme, farklı kültürlerin etkileşimini artırmakta ve kültürel değerlerin çeşitlenmesine neden olmaktadır. Dijitalleşme ise kültürel bilginin hızla yayılmasını sağlamakta ve bireylerin kültürel değerlerle dijital platformlar aracılığıyla tanışmalarına olanak tanımaktadır (Mahiroğulları, 2005, s.1277-1278; Çavdarıcı, 2002, s.28-29). Bu gelişmeler, kültürel aktarım sürecine yeni bir boyut kazandırmakta, kültürel değerlerin farklı bağlamlarda yeniden yorumlanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda kültürel aktarım süreci, günümüzde sadece fiziksel ortamlarla sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda dijital platformlar, sosyal medya ve internet üzerinden de gerçekleşmektedir. Dijital çağın getirdiği bu yenilikler, kültürel aktarımın hızını ve kapsamını genişletmekte, bireylerin kültürel bilgiye erişimlerini kolaylaştırmaktadır.

2.2. KÜLTÜREL BELLEK

Kültürel bellek ve hatırlama kültürü kavramları, bireylerin ve toplumların geçmişte kurduğu bağın, kimlik oluşumunun ve sosyal dayanışmanın temel taşları olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, hatırlama kültürünün sosyal sorumluluk, toplumsal kimlik ve kolektif hafıza ile olan ilişkisi oldukça derindir.

Hatırlama kültürü, bireylerin geçmişte yaşananları unutmaması ve bu deneyimlerin toplumsal bir hafıza haline gelmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Unutulmaması gereken olaylar, değerler ve gelenekler, toplumsal kimliği şekillendirirken, bireylerin birbirleriyle etkileşimlerini de derinleştirmektedir. Bu şekilde, bireyler yalnızca kendi anılarını değil, aynı zamanda sosyal gruplar arasındaki etkileşimler sonucu oluşan ortak hafızayı da paylaşmaktadır (Assmann, 2022, s.38).

Kültürel bellek, bir toplumun ortak değerlerini, inançlarını, geleneklerini ve tarihini koruyarak geleceğe taşıyan kolektif bir hafıza olarak tanımlanmaktadır. Bu bellek, toplumsal kimliğin oluşumunda ve devamlılığında bir rol oynar; bireylerin kendilerini topluma ait hissetmelerine ve ortak bir kültür etrafında bir araya gelmelerine yardımcı olmaktadır. Kültürel bellek ve mirasın aktarımı, geçmişteki değerlerin korunması ve yeniliklerle bir araya getirilerek toplumun dinamik yapısının sürdürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Kültürel bellek, gelenek ve iletişim unsurlarından beslenmekle birlikte, bu unsurlar tarafından belirlenmeyen dinamik bir yapıya sahiptir (Ergöz & Doğan, 2020, s.32-33; Assmann, 2022, s.26).

Kültürel belleğin en önemli unsurlarından biri olan sözlü anlatım, özellikle okuryazarlığın sınırlı olduğu toplumlarda tarihsel ve kültürel kimliklerinin korunmasında kritik bir rol oynamaktadır. Geleneksel bilgilerin, hikâyelerin, mitlerin ve efsanelerin nesiller boyunca aktarılmasını sağlayan bu yöntem, özellikle sözlü türler arasında yer alan masal ve halk hikâyeleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu türler, sadece eğlence unsuru olarak değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin, normların ve inançların kuşaktan kuşağa aktarılmasında da bir işlev üstlenmektedir (Connerton, 2019, s.84; Kılıç, 2021, s.25). Masallar, toplumların kolektif hafızasını yansıtan ve bireylerin dünyayı anlamlandırmalarına yardımcı olan anlatılardır. Bu bağlamda, masalların içerdiği motifler ve temalar, toplumların kültürel ve sosyal dinamiklerini anlamak için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Halk hikâyeleri ise daha çok bireysel deneyimleri ve toplumsal ilişkileri merkeze alarak dinamik bir anlatım sunmakta ve toplumsal belleği canlı tutmaktadır (Kılıç, 2021, s.95-96). Bu anlatılar, bir kültürel bellek oluşturmakta ve o kişileri bir toplumun parçası yapmaktadır.

Kültürel belleğin aktarımında bir diğer araç ise ritüeller ve törenlerdir. Ritüeller, bir toplumun tarihî ve ruhani değerlerini sembolize eden etkinlikler olarak kültürel belleğin korunmasında etkili bir rol oynamaktadır.

Bu ritüeller, düğünler, bayramlar, dinî törenler ve anma etkinlikleri gibi çeşitli biçimlerde tezahür ederek, toplumun ortak değerlerinin yaşatılmasını sağlamakta ve bireylerin bu değerlere bağlılık duymalarına zemin hazırlamaktadır. Ritüeller aracılığıyla bireyler, topluma olan aidiyet duygularını pekiştirirken, geçmişle kurulan bağ sayesinde

toplumsal bir bütünün parçası olma hissini derinleştirmektedir (Assmann, 2022, s.65; Murtezaoğlu, 2012, s.346).

Ritüellerin kuşaktan kuşağa aktarılması, kültürel mirasın canlı tutulmasına katkılar sağlamaktadır ve toplumun kolektif belleğinde kalıcı izler bırakmaktadır. Yazısız kültürlerde, kültürel belleğe katılım, genellikle bayramlar ve diğer ritüeller aracılığıyla mümkün olmaktadır. Bu tür toplumsal buluşmalar, düzenli tekrarları sayesinde kimliğin korunmasına ve bilginin aktarımına olanak tanımakta, dolayısıyla kültürel sürekliliği sağlamaktadır. Bayramlar ve ritüeller, kültürel kimliğin yeniden üretiminde kritik bir işlev üstlenirken, aynı zamanda zaman ve mekânın birlikteliğini garanti etmektedir. Yazı kültürüne sahip olmayan toplumlarda, ritüeller gündelik yaşamın ve ritüel zamanın ayrılmaz bir parçası olarak işlev görmektedir ve kültürel belleğin ilk örgütlenme biçimi olarak bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, ritüeller, bireylerin kültürel kimliklerini yaşatmaları ve toplumsal bağlarını güçlendirmeleri için vazgeçilmez bir araç niteliği taşımaktadır (Assmann, 2022, s.65-66; Murtezaoğlu, 2012, s.346-349). Kültürel mirasın aktarımı sürecinde, sanat ve zanaat da önemli bir yer tutmaktadır. El sanatları, halk dansları, geleneksel müzik ve mimari, toplumların kültürel zenginliklerini yansıtan öğeler olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Sanat ve zanaat, kültürel kimliğin korunmasına katkı sağlamakta, geçmişle bugün arasında bir bağ kurarak bireylerin kendi kültürel kökenlerine olan bağlılıklarını artırmaktadır. Bu miras, aynı zamanda toplumların tarihî ve sanatsal birikimlerini uluslararası alanda tanıtmalarına da olanak tanımaktadır (Bozok & Karagöz, 2022, s.1173).

Kültürel belleğin korunmasında ve aktarımında eğitim de kritik bir rol oynamaktadır. Eğitim, toplumsal değerlerin geleneklerin ve tarihî bilgilerin sistematik bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Okullarda verilen tarih, edebiyat ve kültür dersleri, genç bireylerin geçmişle bağ kurmalarına ve toplumlarının tarihî mirasına sahip çıkmalarına katkıda bulunmaktadır (Yılar, 2005, s.67-68). Geçmişin değerlerini ve geleneklerini yaşatarak geleceğe aktaran toplumlar, değişen koşullara rağmen köklerinden kopmadan kültürel varlıklarını sürdürebilmektedir. Kültürel bellek, toplumların kriz dönemlerinde dayanıklılıklarını artıran bir unsur olarak da işlev görmektedir. Savaş, göç veya doğal afet gibi olaylar, toplumların kültürel yapılarında derin değişimlere yol açabilmektedir. Bu gibi zorlayıcı durumlarda, kültürel bellek

toplumun dayanıklılığını artırmakta ve bireylerin geçmişten gelen güçle zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olmaktadır (Çavdarıcı, 2002, s.77-78).

2.2.1. Kültürel Bellek ve Kültürel Mirasın Aktarımı

Kültürel bellek ve kültürel miras, bir toplumun geçmişine, kimliğine ve değerlerine ışık tutan kavramlardır. Bu bellek, nesilden nesle aktarılan gelenekler, hikâyeler ve uygulamalarla şekillenirken, kültürel miras ise bu mirasın somut ve somut olmayan formlarını içermektedir.

Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) terimi, sadece mimari yapılar, anıtlar veya fiziksel eserleri değil; aynı zamanda sözlü anlatımlar, gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller, festivaller, halk bilgisi ve el sanatları gibi birçok kültürel ürün ve üretim sürecini kapsamaktadır. UNESCO tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, bu mirası kültürel çeşitliliğin bir kaynağı ve sürdürülebilir kalkınmanın temeli olarak tanımlamaktadır. 2005 yılında yapılan bir başka sözleşmede ise, kültürel çeşitliliğin toplumların ve bireylerin insani kapasitelerini ve değerlerini besleyerek sürdürülebilir kalkınma için kritik bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. (Öncü, 2021, s.904). UNESCO'nun tanımına göre, somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bu unsurlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânları içermektedir. Bu unsurlar, sadece geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda mevcut ve gelecekteki toplumsal dinamiklerin de bir parçası olduğunu göstermektedir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması, bu mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasına olanak tanımaktadır ve toplulukların sürekliliğini sağlamaktadır. Bu süreç, bireylere ait oldukları kültürle bağ kurma imkânı sunarak, toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Ayrıca, kültürel bellek sayesinde topluluklar, geçmiş deneyimlerinden ders alarak geleceğe dair daha bilinçli ve sürdürülebilir bir yaklaşım geliştirebilmektedir (Türker & Çelik, 2014, s.83). Sonuç olarak, somut olmayan kültürel miras, bireylerin ve toplulukların kimliklerini şekillendiren, tarihî bağlarını güçlendiren ve kültürel çeşitliliği zenginleştiren bir alan olarak büyük bir önem taşımaktadır. Bu mirasın korunması ve yaşatılması, kültürel zenginliğin sürdürülebilirliği açısından da kritik bir rol oynamaktadır.

2.3. ŞAMANİZM: TEMEL UUNSURLARI VE RİTÜELLERİ

İnsanı hayvanlardan ayıran en önemli özelliklerden biri, anlama ve anlam oluşturma çabasıdır. Bu çaba, insanın evrenle kurduğu derin ilişkiyi ve varoluşsal sorgulamalarını şekillendirmektedir. Şamanizm, bu anlam arayışının tarihsel bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğa ile iç içe olan bu eski inanç sistemi, insanların çevrelerindeki dünyayı algılama ve anlama biçimlerini derinlemesine etkileyen bir perspektif sunmaktadır.

Şamanizm’de, evrenin, doğanın ve varlıkların kendiliğinden bir anlamı yoktur; bu anlam, şamanların ritüelleri ve uygulamaları aracılığıyla yaratılmaktadır. Şaman, doğaüstü ile insan arasındaki bir köprüdür ve onun görevi, ruhların diliyle evrenin sırlarını çözmektir. Doğadaki her varlık, bir ruh taşır ve bu ruhlarla iletişim kurmak, insana doğanın derinliklerini ve bilinmeyenlerini anlama fırsatı sunmaktadır. Bu bağlamda, Şamanizm, insanın doğayla olan ilişkisini derinleştirirken, aynı zamanda onun varoluşsal sorgulamalarını da zenginleştirmektedir. İnsanoğlu, doğa olaylarını, yaşam döngülerini ve evrensel düzeni yalnızca gözlemlemekle kalmaz; aynı zamanda bunlara anlam yüklemektedir. Bu anlam yükleme süreci, Şamanizm’de ritüeller, semboller ve mitler aracılığıyla somutlaştırılmaktadır. Doğanın sunduğu her unsura bir ağaç, bir nehir, bir dağ farklı anlamlar atfedilmektedir ve bu anlamlar, toplumsal hafızanın bir parçası haline gelmektedir. Böylece insan, dünya üzerindeki yerini ve rolünü sorgularken, aynı zamanda evrenle uyum içinde olma çabasını da sürdürmektedir (İnan, 2020, s.49-51).

Şamanizm, Türkler ve çevresindeki toplulukların tarih boyunca İç Asya ve Orta Asya’da uyguladığı bir inanç ve pratikler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu sistem, genellikle şaman ya da kam adı verilen din adamları aracılığıyla icra edilmektedir. Şamanizm’in kökleri hakkında elde edilen görüşlere göre, İslamiyet, Hristiyanlık ve Budizm gibi tam anlamıyla yapılaşmış bir din olmaktan ziyade, tanrılar, ruhlar ve insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen bir sistem ve teknik olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir görüş ise, Şamanizm’in bir din olduğunu, ancak bu dinin tüm yönlerini kavrayabilmek için yeterli bilgiye sahip olunmadığını öne sürmektedir (Çoruhlu, 2000, s.15). Şamanizm terimi, Tunguzca’daki "şaman" kelimesinden türetilmiştir ve Rus bilim adamları aracılığıyla bilimsel terminolojiye girmiştir. Türk toplumlarında "şaman" terimi yerine daha çok "kam" kelimesi kullanılmıştır. Bu nedenle, Şamanizm’e "Kamcılık" demek de

mümkündür. Ayrıca, Orta Asya'nın bazı bölgelerinde bu inanç sistemine "tannıcılık" veya "tengircilik" gibi adlar da verilmektedir (Çoruhlu, 2000, s.15). Bu inanç sisteminin kökenleri, özellikle Orta Asya, Sibirya ve Amerika'nın yerli kültürlerinde derin izler bırakmış olan göçebe toplulukların ruhani pratiklerine dayanmaktadır. Şamanizm'in kökenleri hakkında elde edilen arkeolojik ve etnografik bulgular, bu inancın tarih boyunca farklı coğrafyalarda benzer biçimlerde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Şamanizm, çeşitli kültürlerde farklı biçimlerde ortaya çıkmakla birlikte, temel prensipleri genellikle aynıdır. Şamanlar, doğa ile uyum içinde yaşamayı önemsemekte ve çevrelerindeki canlı ve cansız varlıkları kutsal kabul etmektedir (Drury, 1996, s.23-24). Şamanist inançlar, doğa ve ruhlar arasındaki derin bağlantıyı vurgulayan bir dünya görüşüne dayanmaktadır. Bu inanç sistemine göre, her varlık bir ruh veya enerji taşır ve bu ruhlarla iletişim kurmak, doğanın dengesini sağlamak ve insanlarla ruhlar arasında bir köprü oluşturmak için son derece önemlidir.

Şaman olma süreci, genellikle zorlu bir eğitim ve dönüşüm dönemini içermektedir. Adaylar, ruhlar tarafından seçildiğinde, genellikle ağır bir hastalık geçirmektedir. Bu hastalık süreci, ruhların eğitimi ve adayın yükleneceği göreve hazırlanması için bir fırsat olarak görülmektedir. Eğitim tamamlandıktan sonra, aday ruhlardan şamanlık beratı almaktadır ve ayinler yapmaya başlamaktadır. Bu süreç, şamanın ruhsal yeteneklerini geliştirmesine ve topluma hizmet etmesine olanak tanımlanmaktadır (Kızıldağ, 2025, s.285).

Şamanlar, bu ruhsal güçleri kullanarak toplumsal huzuru sağlama, hastalıkları iyileştirme ve doğa olaylarına etki etme gibi işlevleri üstlenmektedir. Şamanların uyguladığı ritüeller, toplumsal ve bireysel ruhsal dengeyi korumada kritik bir rol oynamaktadır. Bu ritüellerde kullanılan semboller, nesneler ve özel araçlar, şamanın ruhsal dünyayla bağlantı kurmasını ve trans haliyle ruhlar âlemine ulaşmasını sağlamaktadır. Örneğin, davul, tütsü, şaman giysileri ve maskeler, şamanın ritüel sırasında ruhsal bir yolculuğa çıkmasına yardımcı olmaktadır (Eliade, 2003, s.119). Şamanların trans hali, onların ruhlar dünyasına geçiş yaparak doğaüstü varlıklarla iletişim kurmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda Şamanizm, yalnızca bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda toplumsal bir ritüel olarak da kabul edilmektedir. Ritüellerin toplu bir

şekilde gerçekleştirilmesi, toplumun manevi birliğini pekiştirmekte ve kolektif bir deneyim sunmaktadır.

Şamanizm, dünya genelinde farklı coğrafyalarda yaşayan topluluklar üzerinde derin bir etki bırakmış olan kadim bir inanç sistemidir. Özellikle Türk ve Moğol kültürlerinde, Şamanizm toplumsal inanç ve değerler sisteminin merkezinde yer almakta ve bu kültürlerin sosyal yapısının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Şamanlar, bu topluluklarda sadece ruhsal liderler olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzenin sağlanmasında, sağlık hizmetlerinin sunulmasında ve kültürel bilginin aktarımında roller üstlenen saygın figürlerdir. Bu inanç sistemi, kökenleri Uzak Doğu'ya dayanan ancak Anadolu gibi farklı coğrafyalarda da varlığını sürdüren eski bir inanç biçimidir. Ruhlara olan inanç, bu kültürlerde daima bir yer tutmuş ve toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında kendini göstermiştir (Roux, 1994, s.128). Şamanizm'in bu yaygın etkisi, onu farklı kültürlerde ortak bir inanç sistemi olarak görmemize olanak tanımaktadır.

Zamanla Şamanizm modern toplumlarda eski gücünü kaybetmekle birlikte günümüzde hâlen bazı topluluklarda veya modern ezoterik akımlarda etkisini sürdürmektedir. Günümüzde Şamanizm hem bir spiritüel uygulama hem de bir kültürel miras olarak yeniden canlanmakta, çeşitli modern şifa ve spiritüel hareketler içinde yer bulmaktadır. Şamanik pratikler, modern toplumlarda içsel dengeyi sağlama, stresle başa çıkma ve doğayla uyumu yeniden keşfetme gibi amaçlarla uygulanmaktadır. Özellikle spiritüel arayış içinde olan bireyler, Şamanizm'in doğa temelli öğretilerine ilgi göstermekte ve bu öğretileri kendi kişisel gelişim süreçlerinde kullanmaktadır. Şamanizm'in tarihsel gelişimi, toplumların inanç sistemleri, sosyal yapıları ve dünya görüşleri üzerinde derin bir etki bırakmış bulunmaktadır. Şamanların toplumsal yaşamdaki merkezî rolü, toplumun ruhsal ve fiziksel sağlığının korunmasına katkı sağlamakta, aynı zamanda kolektif kimliğin oluşumunda bir rol oynamaktadır (Bayat, 2024, s.16-17).

Şamanlığın ve bu inancı sürdüren insan topluluklarının, azınlık konumlarına rağmen diğer baskıcı dinlerin etkisi altında bile varlıklarını koruyabilme yetenekleri, dikkat çekici bir güç göstermektedir. Şamanizm, senkretik bir yapıya sahip olup, dışarıdan gelen dinlerin etkisiyle kendi içindeki değerleri harmanlayarak bir inanç

sistemini yaşatmaya devam etmektedir. Türk şaman felsefesi, gelişime açık bir nitelik sergileyerek etkileşimlerin sürekliliğini sağlamaktadır. Bu felsefeye göre, hayatın sürekliliği, makrokozmos ile mikrokozmosun bir bütün oluşturması ve zamanın sürekli bir döngü içerisinde birbirini takip etmesi ile ifade edilir; hayat ve ölüm süreçlerinin spiral bir değişimden oluştuğu kabul edilmektedir (Bayat, 2006, s.284-285).

Şamanizm'in farklı kültürel etkilerle etkileşime girmesi, bu inanç sisteminin çeşitli dönüşümler geçirmesine yol açmaktadır. Özellikle dinler tarihî açısından bakıldığında, Şamanizm ile diğer inanç sistemleri arasında bazı ortak unsurların bulunduğu görülmektedir. Örneğin, animizm ve totemizm gibi ilkel inançlarla Şamanizm'in doğaya bakış açısı arasında benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler, Şamanizm'in, doğaüstü güçlere ve ruhlara olan inancın çeşitli kültürel biçimlerde nasıl yansıdığını gösteren önemli bir örnek teşkil etmektedir (Eliade, 2003, s.32; Roux, 1994, s.44). Modern dönemde ise Şamanizm, özellikle Batı toplumlarında yeniden ilgi görmeye başlamış ve bazı spiritüel hareketlerin temelini oluşturmuştur. Şamanizm'in modern versiyonları, geleneksel öğretilerin yanı sıra bireysel gelişim, doğa ile uyum ve içsel denge arayışına odaklanmaktadır. Bu yeni akımlarda Şamanizm'in ritüelleri ve pratikleri bireysel spiritüel deneyimler için uyarlanmakta, kişisel şifa arayışında olanlara alternatif bir yol sunmaktadır. Özellikle yoga, meditasyon ve doğa terapisi gibi modern spiritüel uygulamalarla bütünleşen şamanik öğretiler, bireylerin kendilerini keşfetmelerine ve yaşamın derin anlamlarına ulaşmalarına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Şamanizm'in tarih boyunca geçirdiği dönüşümler ve günümüzdeki modern yansımaları, onun evrensel bir ruhani öğreti olarak insanlık tarihinde kalıcı bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Tüm bunlarla beraber Şamanizm hem tarihsel kökenleri hem de modern dönemde yeniden canlanmasıyla geniş bir etkiye sahiptir. Bu inanç sistemi, farklı kültürlerde varlığını sürdürmüş, değişen toplumsal koşullara uyum sağlayarak günümüze kadar gelmiştir (Çelikbaş, 2020, s.21-22).

Şamanizm'in temel unsurları ve ritüelleri, doğaüstü dünyayla kurulan derin bir bağlantı üzerine inşa edilmekte ve bu bağlantı, şamanların özel yetenekleri ve bilgi birikimleri sayesinde toplumun ruhsal dengesini sağlamaktadır. Şamanizm'de temel unsurlar, şamanların ruhani görevlerini yerine getirirken kullandıkları araçlar, uyguladıkları ritüeller ve inandıkları ruhani varlıklar olarak çeşitlenmektedir. Bu

unsurlar, Şamanizm'in köklü yapısının bir parçası olarak şamanlar aracılığıyla nesilden nesle aktarılmakta ve topluluk içinde bir rol oynamaktadır.

Şamanizm'in temel unsurlarından biri şaman figürüdür. Şaman, toplum içinde özel bir statüye sahip olmakta ve ruhani lider, şifacı, rehber gibi çeşitli görevleri üstlenmektedir. Şamanlar, doğaüstü varlıklarla iletişim kurma yetenekleri sayesinde toplumsal huzuru sağlamakta, bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarını iyileştirmekte ve doğa olaylarına dair rehberlik sunmaktadır (Güngör, 2012, s.33). Bir diğer temel unsur, şaman davulu olarak bilinen ve ritüellerde kullanılan özel bir enstrümandır. Şaman davulu, ritmik vuruşlarıyla ruh dünyasına açılan bir kapı işlevi görerek, transa geçiş sürecinde şamanlara yardımcı olmakta ve bu yönüyle mitolojik olaylarla doğrudan ilişkilendirilen önemli bir nesne olarak öne çıkmaktadır (Çoruhlu, 2000, s.75). Şamanlar, davulu çalarak kendilerini trans haline sokmakta ve bu sayede ruhsal dünya ile iletişim kurabilmektedir. Davulun ritmik sesi, şamanın zihnini arındırmakta ve ruhani bir yolculuğa çıkmasına olanak tanımaktadır. Davul, bu ruhsal yolculukta şamanın zihnini arındırarak ona rehberlik eden hayvan-ruhların bir uzantısı olarak işlev görmektedir (Çoruhlu, 2000, s.75). Şaman davulunun yüzeyi genellikle hayvan derisi ile kaplanmakta olup, bu derinin seçimi, şamanın bağlı olduğu toplumun inançlarını ve doğa ile olan ilişkisini yansıtmakta bir rol oynamaktadır. Özellikle geyik veya dağ keçisi derisinin tercih edilmesi, av kültürleriyle bağlantılı olarak, şamanın iletişim ruhu olan hayvanlarla kurduğu ilişkileri de gözler önüne sermektedir. Ayrıca, şaman davullarında yer alan gök ağaçları, köklerini dünya üzerindeki varoluşun ötesinde, göğün başladığı yerden itibaren inşa ederek evrenin mistik yapısını simgelemektedir (Çoruhlu, 2000, s.76-77; Ögel, 2010, s.90-91).

Trans ritüeli sırasında şaman, çeşitli ruhlarla iletişim kurarak topluluğuna rehberlik etmekte ve ruhsal yeteneklerini ortaya koymaktadır. Bu süreçte şaman elbisesi, hem sembolik hem de işlevsel bir rol oynamaktadır.

Şaman elbiseleri, genellikle kuş veya hayvan figürlerinin taklit edilmesiyle oluşturulmakta ve bu giysiler, şamanın ruhsal kimliğini pekiştirmektedir. Elbisenin tasarımı, şamanın ruhsal yolculukları sırasında hayvan ruhlarıyla olan bağına simgelemektedir. Örneğin, kartal ruhunu temsil eden bir elbise, yüksek öngörü ve sezgi yeteneği arayışında olan şaman için önem arz ederken; ayı ruhu, güç ve koruma sağlamak

amacıyla şamanın yanında yer almaktadır. Bu bağlamda, şamanın giydiği elbise, onun ruhsal yolculuğunda bir araç işlevi görmekte ve aynı zamanda onu doğayla uyumlu hale getirmektedir (Çoruhlu, 2000, s.133-140).

Trans ritüeli sırasında şaman, giydiği bu özel elbise ile hem kendi atalarına hem de ruhsal güçlerine bir bağ kurarak, kendisini ruhlar âlemine açmaktadır. Şaman elbisesinin üzerindeki hayvan sembolleri, sadece birer dekoratif unsur değil, aynı zamanda şamanın ruhsal yolculuğunda rehberlik eden ve onu koruyan ruhların temsilcileridir. Örneğin, ayı kemiklerinin elbise üzerine dikilmesi, şamanın bu hayvanın ruhsal enerjisinden yararlanma çabasını simgelerken, geyik figürleri de benzer bir şekilde şamanın ruhsal deneyimlerinde bir yol gösterici olarak işlev görmektedir (Çoruhlu, 2000, s.142; Ögel, 2010, s.38).

Şamanizm'in ritüellerinde kullanılan bir diğer araç ise tütsü ve bitkilerdir. Tütsüler, kötü ruhları uzaklaştırmak ve olumlu enerjiyi çekmek amacıyla kullanılmakta, şamanların ruhsal arınmaları ve şifa ritüelleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Özellikle, efsanevi kökenli ardıç ağacının dallarının yakılarak tütsülendiği uygulamalar, mistik bir atmosfer yaratmanın yanı sıra şamanların trans haline geçmesini kolaylaştırmakta ve ruhani dünyaya ulaşmalarını desteklemektedir (Roux, 1994, s.187; Çoruhlu, 2000, s.51).

Şamanlar, hastalığı fiziksel bir bozukluk olarak değil, ruhsal bir dengesizlik olarak görmektedir. Bu yüzden şifa verme sürecinde yalnızca fiziksel tedavi değil, aynı zamanda ruhsal bir arınma ve dengelenme de sağlanmaktadır. Şifa ritüelinde, şaman hastanın enerjisini dengelemek, negatif enerjileri uzaklaştırmak ve olumlu enerjiyi çekmek için çeşitli ruhsal teknikler kullanmaktadır (Demir, 2016, s.21). Şamanlar, şifa ritüelinde doğanın gücünden faydalanmakta ve hastalıkların kaynağını ruhsal bir bağlamda değerlendirmektedir. Genel olarak, Şamanizm'in temel unsurları ve ritüelleri, doğa ile insan arasındaki dengeyi kurmakta, bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlığını korumakta ve toplumun ruhani ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Şamanlar, doğaüstü dünyayla olan bağlantıları sayesinde topluma rehberlik etmekte, toplumun huzur ve refahını sağlamak amacıyla ritüellerini sürdürmektedir.

Şamanizm'in temel unsurları ve ritüelleri, aynı zamanda şamanın doğaüstü güçlerle ilişki kurarken kullandığı sembolik bir dil oluşturmaktadır. Bu sembolik dil, şamanın sahip olduğu bilgeliği ve doğa ile olan uyumunu ifade etmekte ve ritüellerin derin anlamını ortaya koymaktadır. Şaman, ritüeller sırasında yalnızca doğaüstü varlıklarla iletişim kurmakla kalmamakta, aynı zamanda toplumun kolektif bilinçaltını ve ortak değerlerini de simgesel bir şekilde ifade etmektedir (Alp & Mutlu, 2021, s.1011). Şamanik ritüellerde kullanılan semboller, toplumun kimliğini oluşturan unsurlar olarak ritüelin her aşamasında kendini göstermektedir. Şamanizm'de bir sembol olan dört yön de ritüellerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Dört yön, doğanın dört temel gücünü ve evrensel dengeyi temsil etmekte, şamanların ritüellerinde yön tayininde önemli bir rol oynamaktadır. Her yön, belirli bir elementi ve enerjiyi simgelemekte; kuzey soğuk ve bilgelik ile ilişkilendirilirken, güney sıcaklık ve canlılıkla ilişkilendirilmektedir. Doğu, yeni başlangıçları ve aydınlanmayı temsil ederken batı geçiş ve yenilenme ile bağlantılıdır. Şaman, ritüellerde bu dört yöne yönelerek evrenin dengesine saygı göstermekle birlikte, bu yönlerden aldığı enerjiyi ritüele dâhil etmektedir (Gültepe & Berkli, 2024, s.74-75).

Şamanizm'deki bir diğer unsur ise ağaç ve dağ sembolleridir. Şamanlar, ağaçları doğa ile ruhani dünya arasında bir köprü olarak görmekte, özellikle hayat ağacı sembolü evrenin merkezini ve ruhların dünyasına ulaşma yolunu simgelemektedir. Bu bağlamda, şamanların ruhani yolculuklarında rehberlik eden dünya ağacı veya dünya dağı, gök, yer ve yeraltı dünyası katmanlarını bir araya getiren şamanik dünya görüşü ile derin bir bütünlük arz etmektedir (Kızıldağ, 2024, s.353). Şaman dualarında, şamanların ruhların varlığını kabul etmelerinin yanı sıra doğrudan dağlara ibadet ettikleri ve onları canlı, her şeyi duyan varlıklar olarak gördükleri açıkça görülmektedir. Dağlar, yüksekliği ve gökyüzüne yakınlığı nedeniyle ruhsal bir alan olarak kabul edilmekte, şamanların güç topladığı veya ruhlarla buluştuğu kutsal mekânlar olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, şamanik ritüellerde dağ sembolizmi sıklıkla kullanılmakta ve ritüeller genellikle dağlık alanlarda veya yüksek yerlerde icra edilmektedir (İnan, 2020, s.51). Şamanizm'in temel unsurları ve ritüelleri, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ruhsal arınma, denge ve rehberlik sağlama işlevi taşımaktadır. Şamanik uygulamalarda kullanılan semboller, toplumun doğayla kurduğu derin ilişkiyi yansıtarak her ritüelde kendini göstermekte ve bireylerin ruhsal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Şamanlar, bu ritüelleri icra eden

topluluklarının ruhani liderleri olarak önemli bir rol üstlenmekte ve kültürel mirası yaşatmaktadır.

2.4. ŞAMANİSTİK UYGULAMALARIN KÜLTÜREL DEĞERLERİ

Şamanik uygulamalar, toplulukların kültürel değerlerini koruma, nesiller boyunca yaşatma ve toplumun kimlik duygusunu pekiştirme işlevleriyle kültürel anlamda derin bir yere sahiptir. Şamanik uygulamalar, sadece bir inanç sistemi olmanın ötesinde toplumsal düzeni koruyan, bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarını gözeten ve doğayla uyum içinde yaşamayı teşvik eden bir değerler bütünü olarak toplumlar üzerinde etkili olmaktadır. Bu uygulamalar, bireylerin kendilerini toplumun bir parçası olarak görmelerine, doğa ile kurdukları bağı güçlendirmelerine ve toplumsal dayanışmayı sağlamalarına katkı sunmaktadır. Şamanik uygulamaların kültürel değerleri, toplumların kolektif kimliğini oluşturan unsurlar arasında yer almakta ve bu değerler, şamanların aracılığıyla nesilden nesle aktarılmaktadır.

Şamanik uygulamaların temel özelliklerinden biri, doğa ile kurulan derin bağıdır. Şamanizm, doğadaki her varlığın ruhsal bir enerjisi olduğuna inanmakta ve bu inanç doğrultusunda doğaya saygıyı ön plana çıkarmaktadır. Şamanik uygulamalarda doğada bulunan tüm varlıkların birer ruh taşıdığına ve bu ruhlarla uyumlu yaşamının insanın ruhsal dengesine katkı sağladığına inanılmaktadır. Bu inanç, bireylerin doğaya saygı duymasını sağlamakta ve doğayı koruma bilincini pekiştirmektedir. Şamanik ritüellerde hayvanlar, bitkiler, dağlar ve su kaynakları gibi doğa unsurları kutsal kabul edilmekte ve şamanlar, bu unsurlarla ruhani bir bağlantı kurarak toplumun doğayla olan ilişkisini sürekli kılmaktadır (Türkmen & Saylam, 2023, s.80-84-91). Böylece doğa sevgisi, şamanik uygulamalar aracılığıyla bir kültürel değer olarak bireylerin yaşamına işlenmekte ve doğanın korunması için bir motivasyon kaynağı oluşturmaktadır. Bir diğer özellik ise toplumsal dayanışmayı ve birlik duygusunu güçlendirmesidir. Şamanik ritüeller, bireylerin ortak bir amaç etrafında bir araya gelmelerine olanak tanıyan toplu etkinlikler olarak toplumda dayanışma ve aidiyet duygularını güçlendirmektedir.

Bu ritüeller, bireyler arasında güçlü bir bağ kurmakta ve toplumsal uyumu sağlamaktadır. Aynı zamanda ritüeller aracılığıyla toplumun ortak değerleri ve inançları pekiştirilmekte, bireyler arasında dayanışma ruhu güçlenmektedir. Şamanik uygulamalar

sayesinde topluluklar, ortak bir kimlik etrafında birleşerek toplumsal bütünlüklerini korumakta ve bireylerin topluma aidiyet hissetmelerini sağlamaktadır (Murtezaoğlu, 2012, s.347-348). Şamanik uygulamaların bir diğer özelliği de toplumsal sağlık ve şifacılık alanındaki katkılarıdır. Şamanlar, toplum içinde ruhsal ve fiziksel sağlık sorunlarının çözümünde birer rehber olarak kabul edilmekte ve şifa ritüelleri aracılığıyla bireylerin hastalıklarının giderilmesine yardımcı olmaktadır. Şamanik şifacılık, yalnızca bedensel hastalıkları değil, aynı zamanda ruhsal dengesizlikleri de iyileştirme amacı taşımaktadır. Bu süreç, bireylerin bütünsel iyilik hallerini desteklemektedir.

Şamanlar, bireylerin ruhsal ve enerjik dengesini sağlamak için özel bitkiler, tütsüler ve ruhani teknikler kullanmakta, böylece toplumun sağlık ve şifa arayışlarında önemli bir yer edinmektedir. Şamanik uygulamalar, bireylerin ruhsal dengelerini bulmalarına yardımcı olmakta ve hastalıkların doğal yollarla iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu uygulamalar, geleneksel tedavi yöntemleri ve doğal şifa arayışlarını destekleyen bir kültürel değer olarak toplumun sağlıklı bir yapıda varlığını sürdürmesine olanak tanımaktadır. Şamanik uygulamalar, aynı zamanda toplumların kolektif hafızasının korunmasına da katkı sağlamaktadır (Demir, 2016, s.22-23).

Şamanlar, toplumun tarihî olaylarını, efsanelerini, mitlerini ve hikâyelerini ritüeller ve sözlü anlatımlar yoluyla nesilden nesle aktarmaktadır. Bu anlatılar, toplumun geçmişine dair değerli bilgilerin korunmasını sağlamakta ve toplumsal belleği canlı tutmaktadır. Şamanlar, ritüel ve hikâyelerle toplumun kimliğini oluşturan değerleri yeniden canlandırmakta ve gelecek kuşaklara aktarmaktadır (Bayat, 2022, s.19-20). Kolektif hafızanın canlı tutulması, toplumların kültürel kökenlerine olan bağlılıklarını güçlendirmekte ve geçmişten gelen bilgi birikimini koruyarak geleceğe taşımalarını sağlamaktadır. Şamanik uygulamalar, bu anlamda toplumların kendi tarihî birikimlerine ve kültürel miraslarına olan sadakatlerini artıran bir kültürel değer oluşturmaktadır.

Günümüzde çevre bilincinin giderek önem kazandığı bir dünyada, şamanik değerler doğanın korunması ve ekolojik dengenin sürdürülmesi için bir rehber olmaktadır. Şamanik uygulamalar, modern toplumlarda bir yandan geçmişin mirasını yaşatırken diğer yandan doğaya karşı sorumluluk bilincini pekiştirerek gelecek kuşaklara aktarılması gereken önemli bir değer haline gelmektedir (Türkmen & Saylam, 2023, s.92-93). Bu çerçevede şamanik uygulamaların kültürel değerleri, toplumsal dayanışma,

doğaya saygı, kolektif hafızanın korunması, sağlık ve ruhsal denge gibi alanlarda toplumun temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Şamanik uygulamalar, sadece bir inanç sisteminin ritüelleri olarak değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin korunması ve yaşatılması için vazgeçilmez bir kültürel miras olarak varlığını sürdürmektedir.

2.5. GÜNÜMÜZDE ŞAMANİZM'İN KÜLTÜREL İZLERİ

Günümüzde Şamanizm, eski toplumlarda olduğu kadar merkezî bir konumda bulunmamakla birlikte, birçok kültürde izlerini sürdürmeye devam etmektedir. Şamanizm'in temel öğretileri, ritüelleri ve sembollerinin izleri, modern toplumların günlük yaşamında geleneklerinde ve kültürel pratiklerinde kendini göstermektedir. Özellikle doğa ile iç içe yaşamı ve ruhsal bütünleşmeyi savunan şamanik unsurlar, modern dünyada popüler hale gelen bazı yeni spiritüel akımlarda yer almaktadır.

Şamanizm'in kültürel mirası hem köklerinden uzaklaşmadan hem de modern anlayışlarla birleşerek günümüze kadar ulaşmaktadır. Günümüzde Şamanizm'in en belirgin izleri, doğayla bütünleşik yaşam tarzını destekleyen yeni spiritüel hareketlerde görülmektedir. Bu hareketler, bireylerin içsel huzur arayışını, doğayla uyum içinde yaşama isteğini ve ruhsal dengelerini sağlama amacını içermektedir. Yoga, meditasyon ve doğal terapi uygulamaları gibi birçok modern spiritüel pratik, Şamanizm'in doğaya saygıyı ve içsel dengeyi öne çıkaran felsefesinden etkilenmektedir (Çelikbaş, 2020, s.17-18). Özellikle batı toplumlarında Şamanizm'den ilham alınarak geliştirilen spiritüel pratikler, bireylerin kendilerini ruhsal olarak keşfetmelerine ve doğayla bağ kurmalarına yardımcı olmaktadır.

Şamanizm'in kültürel izleri aynı zamanda sanat, müzik ve edebiyat alanlarında da belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Şamanik ritüellerde kullanılan semboller, ritmik davul sesleri ve doğaya dair öğeler, günümüz sanatçıların çalışmaları için ilham kaynağı olmaktadır (Toprak, 2020, s.41-42). Şamanizm'in doğa ile olan derin bağı, resim, heykel ve müzik gibi sanat dallarında çeşitli biçimlerde ifade edilmekte ve şamanik semboller, bu eserlerde insanın doğa ile uyumunu simgeleyen figürler olarak yer almaktadır. Özellikle müzik alanında, şaman davulu ve diğer geleneksel enstrümanlardan ilham alan besteler yapılmakta ve bu müzikler, bireylerin ruhsal yolculuklarına eşlik etmektedir. Şamanik öğeler taşıyan bu sanat eserleri, izleyicilere eski kültürlerin ruhani dünyasını

hatırlatmakta ve kültürel bir köprü oluşturmaktadır (Kuzu, 2019, s.335). Şamanizm'in günümüzdeki izleri, toplumların gelenek ve göreneklerinde de varlığını sürdürmektedir. Bazı topluluklar, eski şamanik ritüelleri koruyarak bunları önemli günlerde veya toplumsal olaylarda gerçekleştirmektedir. Özellikle Orta Asya, Sibirya ve Amerika yerlilerinin kültürlerinde Şamanizm'in geleneksel ritüelleri, topluluk içinde birlik ve dayanışmayı sağlamak amacıyla düzenlenmektedir (Şenesen, 2021, s.56-58). Şamanik danslar, doğa ile bütünleşme seremonileri ve atalara saygı sunma gibi unsurları içeren ritüeller, kültürel mirasın korunmasında önemli bir işlev görmektedir. Günümüz dünyasında ise çeşitli doğa temelli etkinlikler ve festivaller aracılığıyla kendini göstererek toplulukların kültürel kimliklerini korumakta, nesiller boyunca aktarılmasına yardımcı olmakta ve bireylerin ruhsal yolculuklarına katkı sağlarken doğa ile olan bağlarını güçlendirmektedir.

Şamanizm'in doğaya olan saygı ve bağlılık ilkesi, bu etkinliklerde kendini açıkça göstermektedir. Şamanizm'in kültürel izleri aynı zamanda popüler kültür ve medya aracılığıyla da geniş bir kitleye ulaşmaktadır. Şamanik ritüeller, büyüleyici hikâyeler ve doğaüstü varlıklarla dolu olan Şamanizm, filmler, diziler ve edebi eserlerde sıkça işlenmekte ve izleyicilerin ilgisini çekmektedir (Yeşilyurt, 2016, s.108; Şengel, 2020, s.315). Özellikle doğaüstü ve mistik temalı yapımlarda Şamanizm'in temel unsurları kullanılmakta, karakterler aracılığıyla şamanların ruhani yolculukları, mistik güçleri ve doğa ile olan ilişkileri anlatılmaktadır. Bu tür medya içerikleri, şamanik kültür hakkında merak uyandırmakta ve Şamanizm'in mistik dünyasını modern toplumlarda popüler hale getirmektedir. Özellikle kişisel gelişim alanında şamanik rehberlik yöntemleri, bireylerin ruhsal dünyalarını keşfetmelerine yardımcı olmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu uygulamalarda, şamanların rehberliğinde içsel yolculuklar yapılmakta ve bireyler kendi ruhsal dengesini sağlama yolunda desteklenmektedir. Şamanizm'in öğretileri, ruhsal dönüşüm ve farkındalık kazanma süreçlerinde bireylere rehberlik etmekte ve modern ruhsal terapi yöntemlerine bir zenginlik katmaktadır.

Şamanizm'in kültürel izlerinin modern toplumlarda yaygınlaşması, aynı zamanda doğa ile ilgili farkındalık çalışmalarına ve çevre koruma bilincine de katkı sağlamaktadır. Şamanizm'in doğa ile uyumlu yaşamı ve çevresel dengenin korunmasını vurgulayan felsefesi, çevre bilinci yüksek bireyler ve topluluklar tarafından benimsenmekte, doğa

dostu projelere ilham vermektedir. Özellikle ekolojik sürdürülebilirlik ve doğanın korunmasına yönelik girişimlerde Şamanizm'in doğayı kutsal kabul eden yaklaşımı rehberlik etmekte, bu sayede bireylerin çevreyle olan ilişkileri derinleşmektedir (Yolcu & Aça, 2019, s.866). Şamanik değerler, doğanın insan yaşamındaki vazgeçilmez yerini hatırlatmakta ve çevreye karşı duyarlılığı artırmaktadır. Şamanizm'in köklü öğretileri ve ritüelleri, modern dünyada bir anlam arayışı içinde olan bireyler için hem geçmişten gelen bir bilgi kaynağı hem de yeni bir bakış açısı olarak değerini korumaktadır. Bu durum, Şamanizm'in kültürel bir miras olarak toplumsal kimliğin inşasında nasıl kalıcı bir etkiye sahip olduğunu ve modern toplumlarda ruhani ve ekolojik bir yenilenme için nasıl bir ilham kaynağı olduğunu göstermektedir.

2.6. BÖLGENİN TARİHSEL VE KÜLTÜREL YAPISI

Kayseri'nin Bünyan ilçesi, Anadolu'nun zengin tarihî geçmişine sahip bir bölge olarak, binlerce yıllık bir kültürel mirası barındırmaktadır. Anadolu'nun birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış olması, Bünyan'ın da bu kültürel çeşitliliği ve tarihî zenginliği bünyesinde barındırmasına olanak tanımaktadır.

Bölgede tarih boyunca Hititler, Frigler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi birçok büyük medeniyetin izleri bulunmakta; bu medeniyetlerin bıraktığı kültürel miras, Bünyan'ın kültürel yapısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu geçmiş, Bünyan halkının günlük yaşamında, inançlarında ve geleneklerinde kendini göstermekte ve bölgenin kültürel dokusunu zenginleştirmektedir. Hitit ve Frig uygarlıklarının kalıntıları, bölgenin antik dönemde de bir yerleşim merkezî olduğunu kanıtlamaktadır. Bu medeniyetler, özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta, doğa ile iç içe yaşam sürmektedir (Akbaş, 1994, s.12-28-29).

Bünyan, Orta Çağ'da Bizans İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiş ve bu dönemde bölgeye Hristiyanlık inancı yayılmıştır. Bu dönemde yapılan kiliseler ve manastırlar, Bünyan'ın Hristiyanlık mirasıyla da şekillendiğini göstermektedir. Bizans dönemine ait tarihî yapılar, bölgenin kültürel mirasının bir parçası olarak önemini korumaktadır. Orta Çağ'ın sonlarına doğru Selçuklu egemenliğine geçen bölge, İslamiyet'le tanışmış ve İslam kültürünün de etkisi altında kalmıştır. Selçuklu dönemi, Bünyan'ın mimari ve sanatsal yapısına derin izler bırakmış; özellikle cami, medrese ve

hamam gibi yapılar, bölgenin mimari dokusunu zenginleştirmiştir. Selçuklu kültürü, Bünyan'ın toplumsal yapısına İslamiyet'i ve İslam kültürünün temel değerlerini kazandırmıştır. Bu miras, günümüzde Bünyan halkının inanç sisteminde ve yaşam tarzında kendini göstermektedir (Akbaş, 1994, s.13-20).

Selçukluların ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine giren Bünyan, Osmanlı dönemi boyunca sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda gelişme göstermiştir. Osmanlı döneminde ticaret yollarının gelişmesi ve bölgenin ekonomik açıdan önem kazanması, Bünyan'ın kozmopolit bir yapıya kavuşmasına katkı sağlamıştır. Osmanlı mimarisiyle inşa edilen köprüler, çeşmeler, camiler ve türbeler, Bünyan'ın tarihî dokusunu oluşturan yapılar arasında yer almaktadır (Akbaş, 1994, s.28-29). Osmanlı kültürünün bölgeye getirdiği toplumsal dayanışma ve yardımlaşma gibi değerler, Bünyan halkının geleneklerinde hâlen yaşamaktadır. Bu değerler, Bünyan'ın kültürel yapısında iz bırakmış ve bölgenin tarihî birikimi içerisinde bir yere sahip olmuştur. Bünyan'ın tarihî ve kültürel yapısı, aynı zamanda eski Türk inançlarından izler taşımaktadır. Özellikle şamanik öğeler, eski Türk kültürünün Anadolu'daki uzantıları olarak Bünyan'ın kültürel yapısında kendini göstermektedir. Doğaya duyulan saygı, bazı ritüeller, şifacılık ve koruyucu tılsımlar gibi uygulamalar, eski Türk kültüründen Bünyan'a taşınan inanç sistemleri olarak varlığını sürdürmektedir.

Bünyan'ın kültürel yapısında yer alan bir diğer unsur da geleneksel el sanatları ve zanaatlarıdır. Özellikle halı dokumacılığı, Bünyan'ın tarihî mirasında önemli bir yere sahiptir. Osmanlı döneminde başlayan ve günümüzde de devam eden Bünyan halıcılığı, bölgeye özgü motiflerle süslenen halılarla kültürel bir simge haline gelmiştir. Halı dokumacılığında kullanılan desenler, renkler ve motifler, bölgenin tarihî kökenlerine işaret etmekte ve Bünyan'ın kültürel kimliğini yansıtmaktadır. Halıcılık, hem ekonomik bir faaliyet olarak bölge halkına geçim kaynağı sağlamakta hem de kültürel bir değer olarak geçmişten günümüze aktarılmaktadır. Ayrıca bakır işlemeciliği, ahşap oymacılığı gibi diğer el sanatları da Bünyan'da kültürel bir miras olarak yaşatılmaktadır. Bu zanaatlar, bölgenin tarihî ve sanatsal birikimini yansıtmaktadır. Bünyan'ın kültürel yapısını besleyen bir diğer özellik ise dinî ve mevsimsel kutlamalardır. Bayramlar, hasat kutlamaları ve mevsim geçişlerinde yapılan bazı geleneksel etkinlikler, topluluğun bir araya geldiği ve birlik duygusunun pekiştirildiği zamanlardır (Ercis, Çalık & Topaç,

2011, s.16-30; Akbaş, 1994, s.233). Bu etkinlikler, toplumsal dayanışmayı güçlendirirken, halkın doğa ile olan bağını semboller ve kültürel mirasa bağlılığı pekiştirir. Hititlerden Osmanlılara kadar birçok kültürel iz taşıyan bölge, halk inanışları, el sanatları ve dinî ritüellerle bu mirası sürdürmektedir.

2.6.1. Yerel Halkın Kültürel Aktarım Sürecindeki Rolü

Kayseri'nin Bünyan ilçesinde yerel halk, bölgenin zengin kültürel mirasının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında merkezî bir rol oynamaktadır. Yerel halk, geleneksel inanışları, ritüelleri ve pratikleri yaşatarak kültürel aktarım sürecinde aktif bir şekilde yer almakta; kültürel belleğin devamlılığını sağlamaktadır. Özellikle sözlü anlatımlar, aile içinde uygulanan ritüeller ve toplumsal etkinlikler aracılığıyla kültürel değerler, yerel halkın katkısıyla korunmakta ve genç nesillere aktarılmaktadır.

Yerel halkın kültürel aktarım sürecindeki bu rolü, topluluğun kimliğini pekiştirmekte ve Bünyan'ın tarihî birikimini canlı tutarak geleceğe taşımaktadır. Bünyan'da kültürel aktarım sürecinde en yaygın yöntemlerden biri sözlü anlatımdır. Yerel halk, tarihî hikâyeler, masallar, efsaneler ve halk öyküleri aracılığıyla geçmişten gelen bilgileri gelecek nesillere aktarmakta ve bu bilgiler aracılığıyla toplumsal belleği korumaktadır. Halk arasında anlatılan efsaneler, özellikle şamanik izler taşıyan doğaüstü varlıklar, kutsal sayılan ağaçlar ve dağlar gibi konuları içermektedir. Bu hikâyeler, bölgenin Şamanizm'den miras kalan kültürel öğelerini günümüzde de yaşatmaktadır (Akbaş, 1994, s.56-133).

Yerel halkın kültürel aktarım sürecindeki bir diğer rolü, aile içinde uygulanan ritüeller ve gelenekler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Aile büyükleri, geleneksel ritüelleri ve inançları günlük yaşamda uygulayarak çocuklara ve gençlere bu değerleri öğretmektedir. Örneğin doğa ruhlarına saygı gösterme, belirli zamanlarda adak adama, hastalık durumunda şifalı bitkilerden yararlanma gibi geleneksel uygulamalar, aile içinde küçük yaşlardan itibaren öğretilmektedir. Bu ritüeller, şamanik inançların kültürel aktarımında bir araç olarak kullanılmakta; aile büyükleri, bu değerleri koruyarak gelecek nesillere aktarmakta ve böylece kültürel sürekliliği sağlamaktadır (Akbaş, 1994, s.224-225). Aile içinde uygulanan bu ritüeller, gençlerin kültürel miraslarına olan bağlılıklarını

artırmakta ve toplumun köklü geleneklerine dair bilinç kazanmalarına yardımcı olmaktadır.

Yerel halk, toplumsal etkinlikler ve mevsimsel kutlamalar aracılığıyla kültürel değerlerini aktararak toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Özellikle baharın gelişi ve hasat zamanı gibi dönemlerde düzenlenen toplu etkinlikler, genç nesillerin bu gelenekleri öğrenmesine ve topluluğun ortak değerleri etrafında birleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu tür etkinliklerde yerel halk, geleneksel danslar, şarkılar, dualar ve törenler düzenlemekte; gençlere topluluk içindeki birlik duygusunu aşılarmaktadır. Mevsimsel kutlamalar sırasında uygulanan ritüeller, doğa ile olan bağı güçlendirerek şamanik öğelerin yaşatılmasına olanak tanımaktadır. Örneğin, yağmur yağması için yapılan udu gezdirme ritüeli, topluluğun doğayla olan bağlantısını simgelerken, kışın ortasında evdeki yiyecek, yakacak ve hayvanların yemlerinin gözden geçirilmesi geleneği olan saya, toplumun dayanışma ruhunu pekiştirmektedir (Akbaş, 1994, s.223-226). Bu etkinlikler sayesinde yerel halk, genç nesillerin kültürel değerlere olan ilgisini canlı tutmakta ve onları kültürel mirasın bir parçası haline getirmektedir. Bu gelenekler, topluluğun kimliğini korumasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunmaktadır.

Aile büyükleri, çocuklara nazardan korunmanın önemini ve koruyucu tılsımların anlamını açıklayarak, bu şamanik inanç ögesinin kültürel aktarımını sağlamaktadır. Bu tür koruyucu uygulamalar, yerel halkın Şamanizm'den kalan kültürel değerleri yaşatma sürecinde oynadığı aktif rolü göstermektedir. Yerel halkın kültürel aktarım sürecindeki rolü, ayrıca toplumun kolektif hafızasını koruma ve bu hafızayı gelecek kuşaklara taşıma görevini de içermektedir. Halk arasında anlatılan tarihî olaylar, mitler, efsaneler ve toplumsal deneyimler, topluluğun geçmişle olan bağını korumasına olanak tanımakta ve bu hikâyeler gelecek nesillere aktarılmaktadır (Begiç, 2022, s.173; Akbaş, 1994, s.225). Bu anlatılar, yerel halkın toplumsal hafızayı canlı tutarak kültürel mirası koruma çabasının bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Yerel halk, topluluk içinde anlatılan bu hikâyelerle, gençlere tarihî olayları ve bu olayların toplumun kimliği üzerindeki etkilerini öğretmekte ve toplumsal dayanışmayı pekiştirmektedir. Kolektif hafızanın korunması, topluluğun kimliğinin güçlenmesine ve kültürel mirasın devamlılığına katkı sağlamaktadır.

2.6.2. Kayseri Bünyan İlçesi'nde Şamanizm ile İlgili İnanç ve Ritüeller

Kayseri'nin Bünyan ilçesi, tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması nedeniyle zengin bir kültürel mirasa ve çeşitliliğe sahiptir. Bu kültürel miras, halk arasında günlük yaşamda ve geleneklerde kendini göstermekte, bu gelenekler içinde ise Şamanizm'den izler taşıyan ritüel ve inanışlar varlığını sürdürmektedir.

Özellikle eski Türk kültürünün şamanik öğeleri, halk arasında hâlen etkisini korumakta ve belirli uygulamalarda kendini belli etmektedir. Kayseri Bünyan'da Şamanizm'in izleri, doğa ile kurulan ilişkide, bazı ritüellerde, halk inanışlarında ve şifacılık gibi uygulamalarda gözlemlenmektedir. Bu uygulamalar, bölge halkının kültürel kimliğinin bir parçası olarak varlığını korumakta ve nesilden nesle aktarılmaktadır. Bu konu çerçevesinde Balkar (2019) çalışmasında Kayseri ilindeki Halkevi örneği üzerinden ulusal kültür ve kimliğin inşası incelenmiştir. Yüksek lisans tezi, Halkevleri'nin sosyal ve kültürel işlevlerini, bu yapıların yerel topluluk üzerindeki etkilerini ve ulusal kimlik oluşumundaki rollerini değerlendirmektedir. Sonuçlar, Halkevi'nin ulusal kültürün inşasındaki önemini ve toplumsal kimlik üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır (Balkar, 2019, s.180).

Kayseri'de Şamanizm'in izlerini taşıyan en belirgin uygulamalardan biri, doğaya ve doğadaki ruhlara duyulan saygıdır. Şamanizm'in temel inançlarından biri olan doğadaki her varlığın bir ruhu olduğu düşüncesi, Bünyan halkı arasında çeşitli biçimlerde yaşatılmaktadır. Özellikle ağaçlar, dağlar, nehirler gibi doğal unsurlar kutsal kabul edilmekte ve bu unsurlara karşı saygılı bir yaklaşım benimsenmektedir (Özen & Yüksel, 2014, s.24-25). Halk arasında doğaya zarar vermekten kaçınılması gerektiğine dair yaygın bir inanış bulunmaktadır. Bu inanç, doğadaki varlıkların huzurunun bozulmasının bireylere olumsuz olaylar getireceğine dair bir kaygıyı yansıtmaktadır. Özellikle yaşlı ağaçların ruh taşıdığına dair geleneksel şamanik düşüncelerin etkisiyle, insanlar doğaya karşı sorumlu davranmakta ve doğayla uyumlu bir yaşam sürme çabasını benimsemektedir. Bu bağlamda, kimsenin başkasının ahırına müdahale etmemesi, hastalıklardan sorumlu tutulma korkusuyla bağlantılı olarak, nazar değmesin düşüncesini pekiştirmektedir. Ayrıca, yeni doğum yapan hayvanların ilk sütlerinin akarsulara dökülmesi ve kurbağaların ötüşüne yağmur duası yapılması gibi gelenekler, doğanın

döngüselliği ile insan yaşamı arasında kurulan derin bağları simgelemektedir (Özen & Yüksel, 2014, s.24).

Kayseri’de Şamanizm’den izler taşıyan bir diğer kültürel uygulama ise şifa arayışında geleneksel yöntemlerin kullanılmasıdır. Şamanizm’de şamanların hastalıkları tedavi etmek için doğadaki bitkileri ve doğaüstü güçleri kullanması, Bünyan halkının bazı şifa pratiklerinde de görülmektedir.

Yerel halk arasında yaygın olan bazı bitkisel tedavi yöntemleri, şamanik şifa ritüellerinin izlerini taşımaktadır. Özellikle belirli hastalıkların iyileştirilmesinde şifalı otlar, tütsüler ve doğal tedavi yöntemleri kullanılmakta, hastalıkların sadece fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal bir dengesizlik olarak da kabul edilmesi, şamanik bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bazı yerel şifacılar, belirli ritüeller eşliğinde hastaları iyileştirmeye çalışmakta; bu ritüellerde dualar, tütsüler ve çeşitli doğa unsurları kullanılmaktadır (Tek, 2019, s.163).

Şamanizm’in Bünyan ilçesinde iz bıraktığı bir diğer alan ise halk inanışları ve doğaüstü varlıklara dair anlatılardır. Bölgede cinler, periler, ağaç ruhları ve dağ ruhları gibi doğaüstü varlıkların varlığına dair inançlar yaygın olarak görülmektedir. Halk arasında bu tür varlıklara dair çeşitli anlatılar ve mitler bulunmakta, özellikle geceleri belirli yerlerden uzak durulması veya belirli davranışlardan kaçınılması gerektiğine inanılmaktadır (Akbaş, 1994, s.224). Bu inanışlar, Şamanizm’in doğaüstü varlıklarla kurulan bağlantı ve bu varlıklarla uyum içinde yaşama fikrinin Bünyan halkı arasında hala güçlü olduğunu göstermektedir.

Bünyan’da Şamanizm’in etkisini gösteren bir başka gelenek ise koruyucu tılsımlar ve nazarlıklar kullanılmasıdır. Şamanizm’de kötü ruhları uzak tutmak ve kişiyi kötülüklerden korumak amacıyla kullanılan koruyucu tılsımlar, Bünyan halkının günlük yaşamında da yer almaktadır. Bölgede nazardan korunmak için mavi boncuklar, dualar ve koruyucu simgeler sıklıkla kullanılmakta, çocuklar için yapılan nazar boncukları ise yaygın bir gelenek olarak sürdürülmektedir. Ayrıca evlerin kapılarına asılan tılsımlar veya özel dualarla hazırlanan muska benzeri nesneler, kötülükleri ve kötü enerjiyi uzak tutmak için kullanılmaktadır. Bu tür uygulamalar, şamanik koruma ritüellerinin bir devamı olarak kabul edilmektedir. Bünyan halkı, bu koruyucu nesneler sayesinde kötü

enerjiden korunacaklarına ve kendilerini ruhsal olarak güvende hissedeceklerine inanmaktadır (Akbaş, 1994, s.224). Ayrıca mevsimsel kutlamalar ve bayramlar da Şamanizm'den izler taşımaktadır. Şamanizm'de doğa döngülerine ve mevsimsel değişimlere bağlı olarak yapılan kutlamalar, Bünyan halkının geleneklerinde de yer almaktadır. Özellikle bahar aylarında yapılan bazı etkinlikler, doğanın canlanmasını kutlama ve bereketi karşılama amacı taşımakta, bu etkinliklerde toplu yemekler verilmekte, dualar edilmekte ve doğanın yeniden doğuşu şarkılarla kutlanmaktadır (Akbaş, 1994, s.226-228). . Bu tür mevsimsel kutlamalar, Şamanizm'in doğa ile olan bağlantısını Bünyan halkının kültürel pratiklerinde yaşatmakta ve doğaya dair inançların nesiller boyunca devam etmesine katkı sağlamaktadır.

2.6.3. Yerel Anlatılar ve Efsanelerde Şamanizm İzleri

Kayseri'nin Bünyan ilçesinde, eski Türk inançları ve şamanik öğeler, yerel anlatılar ve efsaneler aracılığıyla günümüzde de yaşatılmaktadır. Bünyan halkı arasında anlatılan mitler, efsaneler ve doğaüstü varlıklara dair hikâyeler, bölgenin kültürel belleğinde Şamanizm'in ruhani inançlarının ve doğa ile olan bağının korunduğunu gösterir. Bu anlatılar, Bünyan halkının doğaya bakış açısını ve geçmişle olan ruhsal bağlarını pekiştiren kültürel öğeler arasında bir yer tutmaktadır.

Bünyan'daki yerel anlatılarda sıkça rastlanan şamanik izlerden biri, doğada bulunan ruhlar ve doğaüstü varlıklarla ilgili inançlardır. Şamanizm'de doğada her varlığın bir ruh taşıdığına inanılması, halkın belirli doğal unsurları kutsal kabul etmesine neden olmaktadır. Özellikle dağlar, ağaçlar ve akarsular gibi doğal unsurlara dair anlatılan hikâyeler, bu inançların günümüzde de yaşatıldığını göstermektedir. Örneğin, Bünyan'da yer alan Üç Gözlü Çeşme efsanesi, bu kutsal mekânların bir örneğidir. Bu çeşmenin, bölgedeki su ruhlarının koruyuculuğunu üstlendiğine ve insanların dileklerinin kabul edildiğine inanılmaktadır. Dileklerini bu çeşmeye bırakan halk, su ruhlarının kendilerine yardım edeceğini umarak dualar etmektedir (Akbaş, 1994, s.133).

Ay Baba ve Gün Ana masalı da Bünyan halkının mitolojik anlatılarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu masalda Ay Baba ve Gün Ana'nın yaratılış hikâyesi anlatılmakta, bu iki varlığın doğanın döngülerini nasıl etkilediğine dair inançlar dile getirilmektedir. Ay Baba'nın geceyi, Gün Ana'nın ise gündüzü temsil etmesi, doğa döngülerine duyulan

saygıyı pekiştirmekte ve halkın doğayla olan ilişkisini güçlendirmektedir (Akbaş, 1994, s.118).

Bünyan'daki yerel anlatılarda, doğa ruhlarına, koruyucu varlıklara, cinler ve periler gibi doğaüstü varlıklara dair inançlar da önemli bir yer tutmaktadır. Halk arasında, bu varlıkların insanlarla etkileşimde bulunduğu ve özellikle belirli mekânlarda, gece vakitlerinde görünme ihtimallerine inanılmaktadır. Bu tür efsaneler, doğaüstü varlıklarla uyum içinde yaşama anlayışını güçlendirmekte ve topluluğun bu varlıklara duyduğu saygıyı pekiştirmektedir. Anlatılan efsaneler, halkın geçmişle olan bağını güçlendirirken, toplumsal kimliği oluşturan kültürel unsurların sürekliliğini sağlamaktadır. Bu hikâyeler, Bünyan halkının doğa ile olan mistik bağını ve ruhani mirasını genç nesillere aktararak, ilçenin zengin kültürel kimliğini güncel tutmaktadır. Bu durum, topluluğun geleneksel değerler ve inançlarla dolu bir yaşam sürme arzusunu da gözler önüne sermektedir.

2.6.4. Güncel Gelenek ve Göreneklerde Şamanik İzler

Kayseri'nin Bünyan ilçesinde, eski Türk kültüründen gelen şamanik öğeler günümüz gelenek ve göreneklerinde hâlâ izlerini taşımakta, bölge halkının günlük yaşamında bu kadim inanç sisteminin yansımaları görülmektedir. Şamanizm'in doğa ile kurduğu ruhani bağ, hastalıkların tedavisinde kullanılan doğal yöntemler, koruyucu tılsımlar ve nazardan korunma gibi uygulamalar, Bünyan halkının güncel geleneklerinde canlılığını korumakta ve toplumsal bellekte bir miras olarak yaşatılmaktadır. Bu gelenekler, bölge halkının eski inanç sistemine duyduğu saygıyı ve geçmişle olan bağını sürdürmesine olanak tanımaktadır.

Güncel geleneklerde Şamanizm'in izlerini en çok gösteren uygulamalardan biri, doğa ruhlarına duyulan saygıdır. Bünyan halkı, Şamanizm'den kalan bir inanış olarak doğanın her unsurunun bir ruh taşıdığına inanmaya devam etmektedir. Özellikle belirli ağaçlar, dağlar, su kaynakları ve taşlar kutsal kabul edilmekte, bu yerlere karşı saygısızlık yapmanın kötü şans getireceğine inanılmaktadır. Günümüzde de insanlar, özellikle yaşlı ağaçların altına çaput bağlamakta, dilek dilemekte ve bu ağaçların ruhlarından yardım istemektedir (Akbaş, 1994, s.224). Ayrıca su kaynaklarına zarar vermekten kaçınılmakta, bu kaynakların kutsal kabul edilerek temiz ve korunmuş kalmasına özen gösterilmektedir.

Özellikle çocukların gençlerin ve yeni evlilerin nazardan korunması gerektiği düşünülmekte, bu kişiler için özel tılsımlar yapılmakta ve üzerlerinde taşımaları sağlanmaktadır. Bu koruyucu nesneler, evlerin giriş kapılarına asılmakta ya da kıyafetlere ilâştirilmekte; böylece kötü enerjilere karşı bir kalkan görevi görmektedir (Begiç, 2022, 173-174). Mevsimsel kutlamalar ve toplumsal etkinlikler de şamanik doğa inancının günümüz geleneklerinde yaşatıldığı diğer alanlardır. Bünyan'da, baharın gelişi ve hasat zamanı gibi özel dönemlerde düzenlenen kutlamalar, doğanın döngüsünü ve canlanmasını kutlama amacı taşımaktadır. Baharın gelişiyle birlikte yapılan toplu etkinlikler, halkın doğa ile kurduğu ruhani bağın bir yansıması olarak kabul edilmekte, doğanın canlanması şarkılar, dualar ve toplu yemeklerle kutlanmaktadır (Akbaş, 1994, s.223-226). Bu tür mevsimsel kutlamalar, topluluğun bir araya gelmesine, birlik duygusunun pekişmesine ve doğa ile uyumlu bir yaşam sürmeye yönelik şamanik mirasın günümüzde de yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. Bahar kutlamaları, Bünyan halkının doğa döngüsüne duyduğu saygıyı ve geçmişin ruhani öğretilerini koruma isteğini göstermektedir.

Tüm bunlarla beraber günümüzde Bünyan'daki düğün, doğum ve ölüm törenleri de Şamanizm'den izler taşımaktadır. Düğünlerde, yeni evlenen çiftlerin kötü enerjilerden korunması amacıyla dualar edilmekte, çeşitli nazarlıklar takılmakta ve törenlerde mavi boncuk gibi koruyucu nesneler kullanılmaktadır (Akbaş, 1994, s.210). Doğumda ise bebeğin sağlıklı bir şekilde büyümesi için belirli dualar okunmakta ve bebeğe koruyucu nazarlıklar takılmaktadır. Öte yandan ölüm ritüellerinde de şamanik izler görülmekte; ölen kişinin ruhunun huzura kavuşması için dualar edilmekte ve belirli aralıklarla mezar ziyareti yapılmaktadır. Bu törenlerde, ölen kişinin ruhunun korunması ve ailenin kötü enerjilerden uzak tutulması amaçlanmakta, böylece Şamanizm'in ruhani mirası topluluk içinde yaşamaya devam etmektedir (Akbaş, 1994, s.218). Bu durum, toplumsal dayanışma için yapılan etkinliklerde eski ritüellerin izlerinin bulunmasıyla desteklenmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde, geçmişte koruma amacı taşıyan dualar, günümüzde toplumsal güvence sağlamak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu uygulamalar, Şamanik ritüellerin modern toplumsal bağlamda dayanışma, güven ve moral sağlama amacıyla yeniden yorumlandığını göstermektedir. Sonuç olarak, Bünyan halkı, kültürel miraslarına olan bağlılığını koruyarak, bu mirası günümüz koşullarına adapte edip sürdürmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmada belirlenen amaca ulaşmak için gerçekleştirilen görüşmeler ayrıntılı bir şekilde incelenmiş olup incelemeler sonucunda çözümlemeler yapılarak ifade ettikleri anlamlara göre kodlanmıştır. Bu kodlar yardımıyla elde edilen veriler araştırmanın amacı ve alan yazın dikkate alınarak ana tema ve alt kodlara göre sınıflandırılmıştır. Çalışmanın nitel bulguları katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular ile doğum için gerçekleştirilen gelenekler, evlilik için gerçekleştirilen gelenekler ve ölüm için gerçekleştirilen gelenekler, birlik ve beraberlik için gerçekleştirilen gelenekler başlıkları altında incelenmiştir.

Amacı, günümüzde gerçekleştirilen geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm) ve dayanışma, bereket ile ilgili uygulama, inanç ve ritüellerinde görülen kültürel aktarımla Şamanizm'den gelen uygulamaların Kayseri ili, Bünyan ilçesinin halkı arasındaki yaşayışını incelemek olan bu araştırmada katılımcılara yöneltilen soruların araştırma amacına uygun olmasına dikkat edilmiş ve analiz esnasında da amaca uygun temalar belirlenmiştir. Sonuç olarak araştırmada 4 tema oluşturulmuştur.

Bu araştırma bölümünde, doğumla ilgili gerçekleştirilen gelenekler teması çerçevesinde katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda üç ana kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler, doğum öncesi gelenekler, doğum sırasında uygulanan gelenekler ve doğum sonrası gelenekler olarak sıralanmaktadır. Doğum öncesi gelenekler kategorisinde, katılımcıların hamile kalmak için yaptıkları uygulamalar yer almaktadır. Doğum sırasında gerçekleştirilen gelenekler ise hem anne hem de bebek için yapılan uygulamaları içermektedir. Ayrıca, hamilelik sürecinde anne ve bebeği kötü ruhlardan korumak amacıyla yapılan gelenekler de bu kategoriye dâhildir. Son olarak doğum sonrası gelenekler kategorisi, doğumdan sonra anne ve bebeğe yönelik gerçekleştirilen gelenekleri kapsamaktadır.

Evlenme ile ilgili gerçekleştirilen gelenekler üzerine yapılan araştırmalar sonucunda dört ana kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler, evlenme sürecinde gerçekleştirilen gelenekler, bekâr erkek ve kızların evlenmesi için yapılan gelenekler, evlenme sırasında gelin ve damat için yapılan gelenekler ve evlenme sonrasında gelin ve

damat için uygulanan geleneklerdir. Birinci kategori olan evlenme sürecinde gerçekleştirilen gelenekler, katılımcıların kız isteme ve düğünle ilgili uygulamalarını içermektedir. İkinci kategori, bekâr erkek ve kızların evliliği için yapılan gelenekleri kapsamaktadır ve bu bağlamda erkek ve kız için gerçekleştirilen çeşitli uygulamalar yer almaktadır. Üçüncü kategori ise evlenme sırasında gelin ve damat için yapılan gelenekleri kapsar; çeyiz yazma, damat sağdıcı, tuzlu kına takma, dinî ritüeller, bahşış verme, gelin kuşağı, koç kaldırma ve sandığa oturma gibi uygulamalar bu kategoride yer alır. Son olarak, evlenme sonrasındaki gelenekler kategorisi, abdest suyu dökme, aile ziyareti, dua etme ve gerdek mendili gibi uygulamaları içermektedir.

Ölümle ilgili gerçekleştirilen gelenekler üzerine yapılan araştırmalar sonucunda dört temel kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler, cenaze sürecinde uygulanan ritüeller, ölümden sonra gerçekleştiğine inanılan ritüeller, ölüm anında yapılan uygulamalar ve ölen kişi için ölüm sonrası gerçekleştirilen geleneklerdir. İlk kategori olan cenaze sürecinde uygulanan gelenekler, cenazenin yıkanması, sela okunması, ölen kişinin eşyalarının tabutuna konulması, telkin verilmesi ve cenaze namazının kılınması gibi çeşitli işlemleri kapsamaktadır. İkinci kategori, ölümden sonra gerçekleştiğine inanılan geleneklerdir ve bu kategori; karga veya baykuşun ötmesi, köpeğin uluması, ayakkabının üzerine başka bir ayakkabı bırakılması, rüyada ölen birinin çağırması ve ateşe tırnak veya saç atılması gibi inanç ve uygulamaları içermektedir. Üçüncü kategori, ölüm anında gerçekleştirilen gelenekleri kapsar. Bu gelenekler arasında bıçak koyma, Kelime-i şehadet getirtme, kına yakma, zemzemle ağzı ıslatma, çarşafı örtme ve çeneyi bağlama gibi uygulamalar yer alır. Son olarak, ölen kişi için ölüm sonrası yapılan gelenekler arasında eşyaların hatıra olarak saklanması, eşyaların ihtiyaç sahiplerine verilmesi, kırkın yapılması ve yas tutulması gibi ritüeller bulunmaktadır.

Birlik ve beraberliği güçlendirmek amacıyla gerçekleştirilen gelenekler üzerine yapılan araştırmalar sonucunda üç ana kategori belirlenmiştir. İlk kategori, geleneksel tedavi yöntemleridir ve bu kapsamda Tatarca vurma, sınıkçıya başvurma, kekik veya kuşburnu kaynatma ile sülük ve hacamat tedavisi gibi uygulamalar yer almaktadır. İkinci kategori ise bereket için yapılan geleneklerdir; bu kategori udu gezdirme, dilek dileme, Hıdırellez kutlamaları ve yağmur duası gibi inanç ve ritüelleri içermektedir. Üçüncü kategori ise birlik ve beraberliği pekiştiren uygulamalardır ve burada diş hediği verme,

ekmek pişirme, hasat toplama, çeşitli törenler, yağmur duaları ve yemek verme gibi gelenekler bulunmaktadır.

3.1. TEMA 1: DOĞUM İÇİN GERÇEKLEŞTİRİLEN GELENEKLER

Araştırmanın bu kısmında katılımcılara yöneltilen “**Hamilelik sürecinde anne ve bebeği kötü ruhlardan korumak için neler yaparsınız?**” sorusu ile birlikte aşağıdaki alt sorular yer almaktadır:

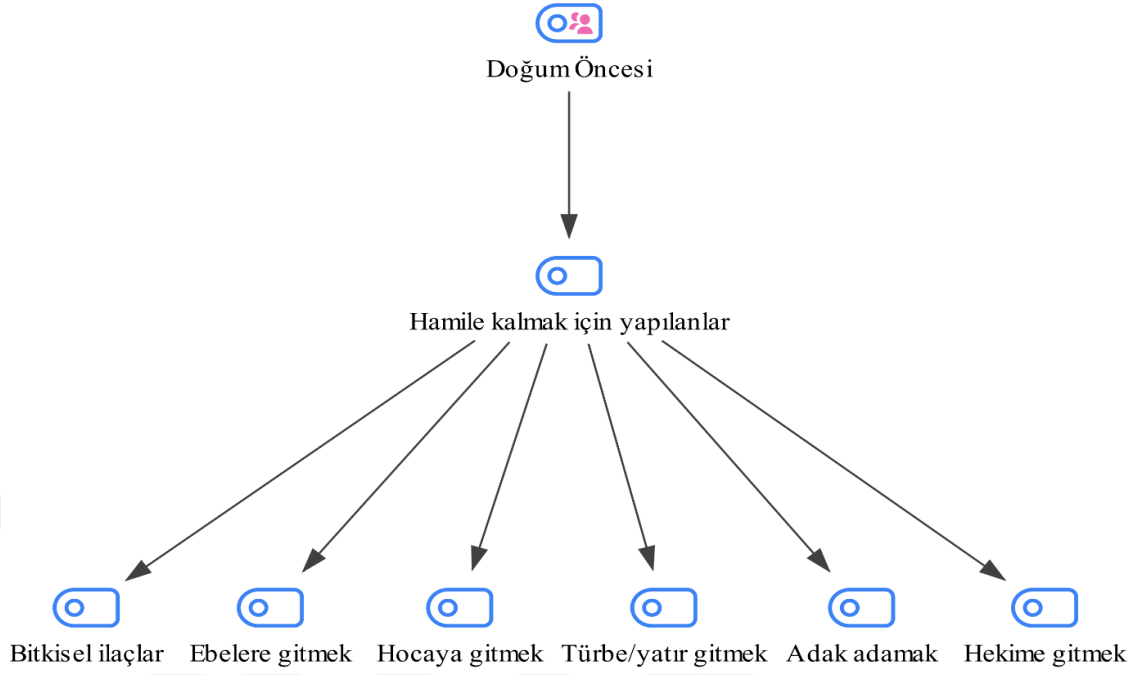
- *Bir kadının çocuk sahibi olabilmesi için doğum öncesinde gerçekleştirdiği bir geleneğiniz var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir?*
- *Doğum sırasında anne ve bebek için özel olarak gerçekleştirilen bir geleneğiniz var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir?*
- *Doğum sonrasında anne ve çocuğa yapılan herhangi bir tören ya da geleneğiniz var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir? Sizce bu gelenekler neden gerçekleştirilmektedir?*

Bu sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda katılımcıların doğum için gerçekleştirilen gelenekler üzerine değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu tema altında katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda üç kategori oluşturulmuştur. Bu kategorileri, doğum öncesi gelenekler, doğum sırasında uygulanan gelenekler ve doğum sonrası gelenekler oluşturmaktadır.

3.1.1. Kategori-1: Doğum Öncesi Gelenekler

Katılımcıların Doğum öncesi geleneklerine ilişkin görüşlerine ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 1’de gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında hamile kalmak için yapılanlar kodu olduğu görülmektedir.

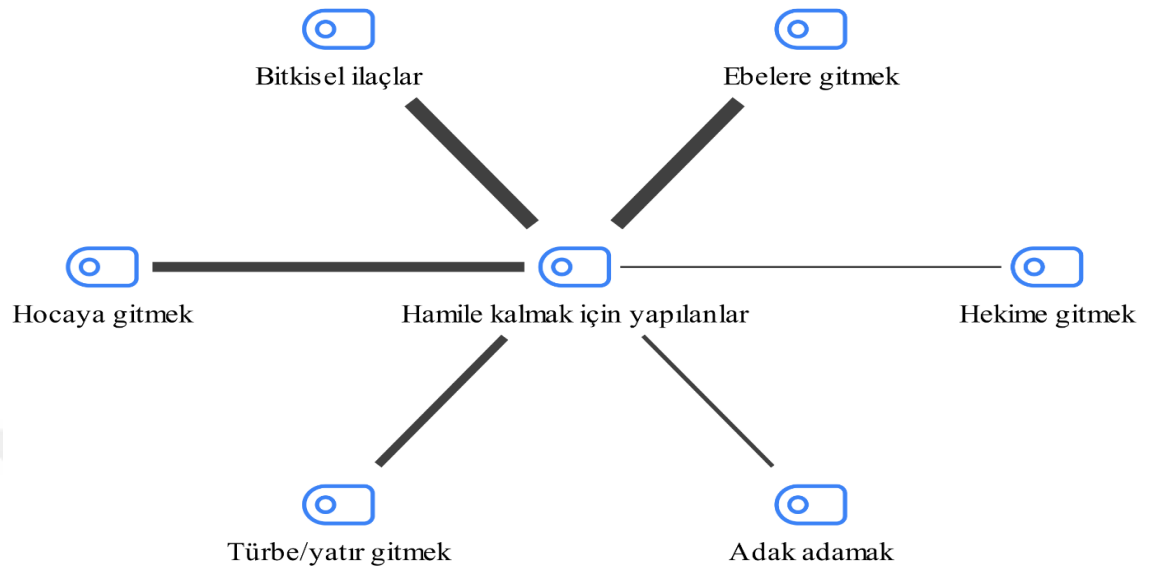
Şekil 1. Doğum öncesine ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Kod-1: Hamile Kalmak İçin Yapılanlar

Katılımcıların hamile kalmak için yapılanlara ait kod-alt kod modeli Şekil 2’de gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında bitkisel ilaçlar, ebelere gitmek, hocaya gitmek, türbe/yatır gitmek, adak adamak ve hekime gitmek alt kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Hamile kalmak için yapılanlara ilişkin kod alt kod bölümler modeli

Katılımcılar, hamile kalabilmek amacıyla bitkisel ilaçlar kullanmışlardır. Ebe gümesi gibi çevrelerinde bulunan bitkileri çeşitli yöntemlerle işleyerek faydalanmışlardır.

Bitkisel ilaçlar alt koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K2) “*ebegümesi otu ile kadına bir ilaç yaparlar, diye duymuştum.*”

(K3) “*Bitkiler ile bir ilaç yapılmış ve bu ilaç rahime konurmuş. O zamanlar her şey bu kadar gelişmediği için bu yöntemlere başvurmuşlar.*”

(K4) “*Bizim buralarda yetişen et veya mantar gibi bir şeyi yediklerinde çocuğu olanların olduğunu duydum. Çocukları olsun diye inanılarak yapıldığında gerçekleşeceğine inanılan türlü yollardır.*”

(K15) “*Ebegümesi otu ile ebeler bir ilaç yapar. Soğan suyu içirilir; sıcak suya otururlar.*”

Kadınların çocuk sahibi olabilmek için bitkileri işleyerek tüketmeleri, katılımcıların önceki nesillerden aldıkları ve faydalı olduğuna inandıkları bir gelenektir.

(K8) “*Soğan haşlanır, suyu içirilir; bir iltihap varsa gitsin diye. Büyüklerimizden böyle gördük, böyle inandık; o yüzden yapılır.*”

(K11) “Haşlanmış soğanın suyu içirilir, rahimde olan iltihabı alsın diye. Çocuğu olsun diye, eskiler neye inandıysa, bizler de bunları ona inanıp yaptık.”

Katılımcılar, bitkilerin kullanımının yanı sıra ebelere başvurulduğunu da belirtmişlerdir. Ebelerin uygulamalarına örnek olarak, çocuk sahibi olmak isteyen bir kadının ayaklarının ters bir şekilde asılması verilebilir. Bu uygulamanın arkasında, anne adayının rahminin doğru pozisyona gelmesi gerektiği düşüncesi yatmaktadır. Diğer bir uygulama ise, kadının karnının ve belinin ovulmasıdır.

Ebelere gitmek ve hekime gitmek alt koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K8) “Ebeye gidip kadın, karnını ve belini ovdurur.”

(K9) “Kadın, ebeye götürülür; ayaklarından ters bir şekilde asılır, rahimi yerine otursun diye.”

(K11) “Ara ebelerine gidilir, kadın ayaklarından ters asılır ki rahimi yerine otursun diye.”

(K14) “Ara ebelerine gidilir.”

(K3) “Halk hekimine gidip, kadın ayağından ters çevrilip asılır; rahim yerine otursun diye.”

(K5): Eşin, dostun bildiği ara ebelerine gidilir. Soğan suyu kaynatılıp içilir. İnançlarımız doğrultusunda kendi kökenlerimizi devam ettirebilmek.”

Katılımcıların çocuk sahibi olabilmek için şifa bulacaklarına inandıkları bir diğer uygulama da türbe ziyaretleridir.

Hocaya gitmek, türbe/yatır gitmek ve adak adamak alt kodlarına ilişkin katılımcı görüşleri ise şu şekilde ifade edilmiştir:

(K1) “Türbelere gidilip dualar edilir.”

(K2) “Mübarek zatlar ziyaret edilir ve dua edilir. Çocuk, evin nimeti olarak görülür ve aileler de çocuk sahibi olabilmek için türlü yollara başvurur.”

(K4) “Kadınlar türbelere gider. Mübarek kişilere giderler; onlar dua okurken kadınların karınlarına dokunup üflerler.”

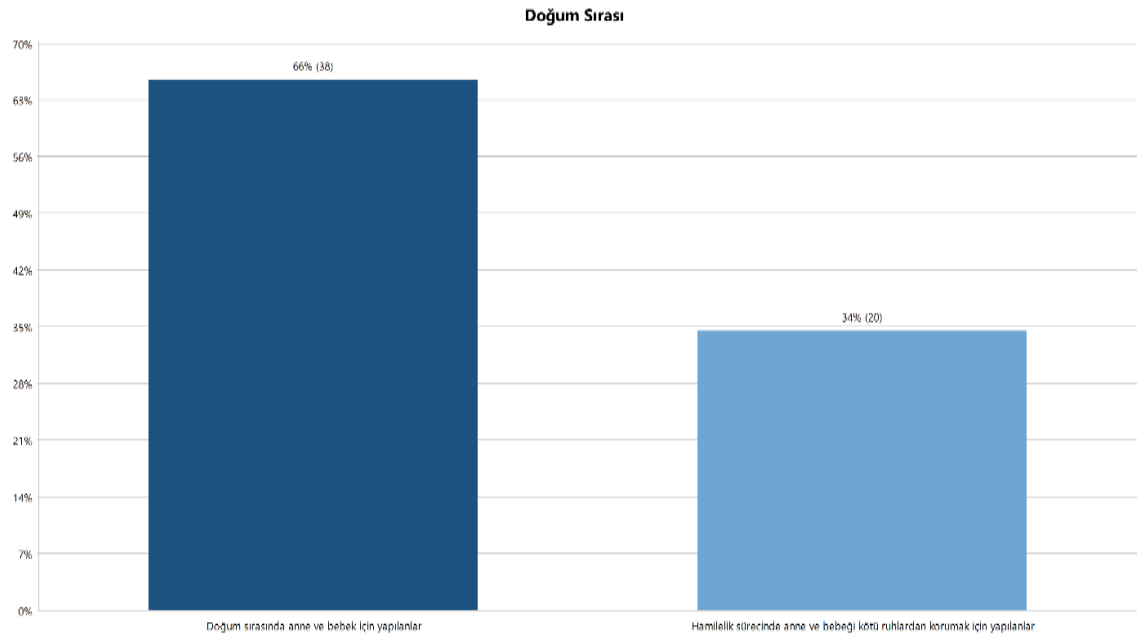
(K5) “Bizim buralarda Yedikardeşler yatırır var. Onun orada yıkılan yerlerinden, oluklarından akan suları içerlerdi. Etrafında bulunan açıklıklar adak yeri idi; oraya çaput bağlayıp dua ederlerdi. Bu 15 sene öncesine kadar duruyordu ama şimdilerde sadece yatıra dua ediliyor.

(K7) “Türbe ziyaretleri yapılır.”

3.1.2. Kategori-2: Doğum Sırası Gelenekler

Katılımcıların Doğum sırası geleneklerine ilişkin görüşlerine ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 3’te gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında doğum sırasında anne ve bebek için yapılanlar ve hamilelik sürecinde anne ve bebeği kötü ruhlardan korumak için yapılanlar kodları olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Doğum sırasına ilişkin alt kodların istatistiği

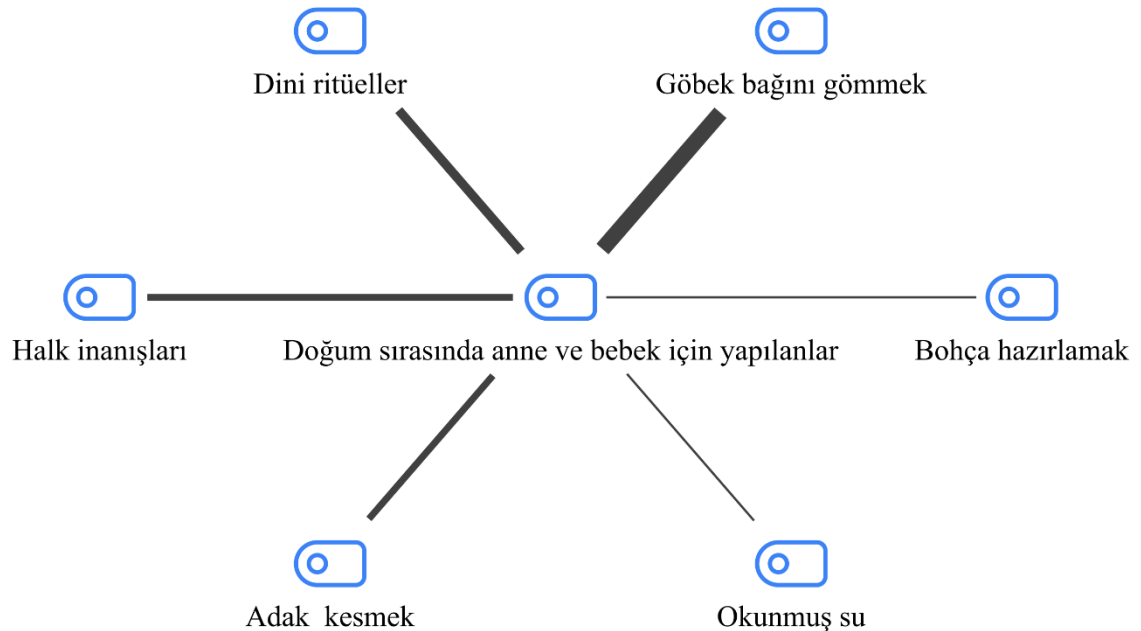
Şekildeki veriler, katılımcıların doğum sırasında ve hamilelik sürecinde uygulanan gelenekler hakkında iki ana konuya odaklandığını göstermektedir. Doğum sırasında anne ve bebek için yapılan geleneklerin %66 oranında çıkması, bu dönemde toplumun ve kültürün, sağlıklı bir doğumun gerçekleşmesi için geleneksel uygulamalara büyük önem verdiğini göstermektedir. Bu durum, doğumun kritik bir olay olarak görüldüğünü ve toplumsal destek ile ritüellerin bu süreçte bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Hamilelik sürecinde anne ve bebeği kötü ruhlardan korumak amacıyla gerçekleştirilen geleneklerin %34 oranında ortaya çıkması, bu dönemde koruma ve önlem

alma isteğinin var olduğunu gösterirken, katılımcıların ruhsal ve manevi boyutlara daha az odaklandığını ya da bu tür uygulamaları yeterince önemsemediğini de düşündürebilir; yine de bu oran, bazı katılımcıların geleneksel inanç ve uygulamalara bağlı kaldığını göstermektedir. Sonuç olarak, katılımcıların doğum sırasında uygulanan geleneklere daha fazla önem verdikleri ve bu geleneklerin toplumdaki yerinin güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Hamilelik sürecindeki koruma ritüellerinin ise daha az bir katılımcı tarafından benimsenmesi, bu dönemdeki geleneklerin toplumda daha az yaygın olduğunu veya daha az dikkate alındığını göstermektedir. Bu veriler, kültürel normların ve inançların zamanla nasıl dönüştüğüne dair ipuçları sunmaktadır.

Kod-1: Doğum Sırasında Anne ve Bebek için Yapılanlar

Katılımcıların doğum sırasında anne ve bebek için yapılanlara ait kod-alt kod bölümler modeli Şekil 4'te gösterilmiştir. Buna göre bu kod altında göbek bağıni gömmek, bohça hazırlamak, okunmuş su, adak kesmek, halk inançları ve dinî ritüeller alt kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Doğum sırasında anne ve bebek için yapılanlara ilişkin kod alt kod bölümler modeli

Katılımcılar, bebeğin gelecekteki yaşamını olumlu yönde etkileyeceğine inandıkları için göbek bağıni toprağa gömmektedir. Doğum sürecinde anne ve bebeğe

yönelik uygulamalar arasında en çok öne çıkan alt kodun göbek bağına gömmek olduğu gözlemlenmektedir.

Bu koda ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) *“Bebeğin göbek bağı, erkek ise dinine bağlı olsun diye camiye; kız ise evine bağlı olsun diye evinin çevresine gömülür.”*

(K2) *“Doğum sonrası bebeğin göbek bağı, eşi toprağa gömülür. Nereye gömüldüğü çok önemlidir çünkü gelecekte yaşantısını etkileyeceği düşünülür. O yüzden erkek ise camiye, kız ise evin bahçesine ya da her ikisi için de ileride okumaları isteniyorsa bir okulun bahçesine gömülür. Zamanında büyüklerimiz yapmış ve olumlu sonuçlarla karşılaştıkları için bizler de sürdürüyoruz.”*

Katılımcıların görüşlerine dayanarak, doğum sürecinde annenin sağlıklı bir doğum yapabilmesi için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Örnek olarak, doğum yapan kadın başka bir kadının sırtına yaslanabilir, sıcak suya oturabilir veya doğumda ona yardımcı olan bir kişi tarafından su içirilebilir. Ayrıca, bebeğin sağlıklı bir şekilde doğması için adak kesme gibi geleneksel uygulamalar da yaygındır.

Bu kodun dinî ritüeller, halk inançları ve adak kesmek alt kodlarını sıklıkla vurgulandığı görülmektedir.

Bu alt kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) *“Bebek için adak adandıysa, yerine getirilir.”*

(K3) *“Evde doğum gerçekleşiyorsa, doğum esnasında doğum yapacak kadına bir kadın sırtını sırtına dayar ve ezan okunur ya da dua edilir ki, güç alsın, doğumu kolaylaşsın diye.”*

(K5) *“Doğum evde gerçekleşiyorsa, doğum yapacak kadına bir kadın sırtını sırtına dayar ve dua okur. Kadın, ondan güç alarak doğumu kolaylaştırır. Kolay doğum yapmış birinin elinden dualı sular içirilir.”*

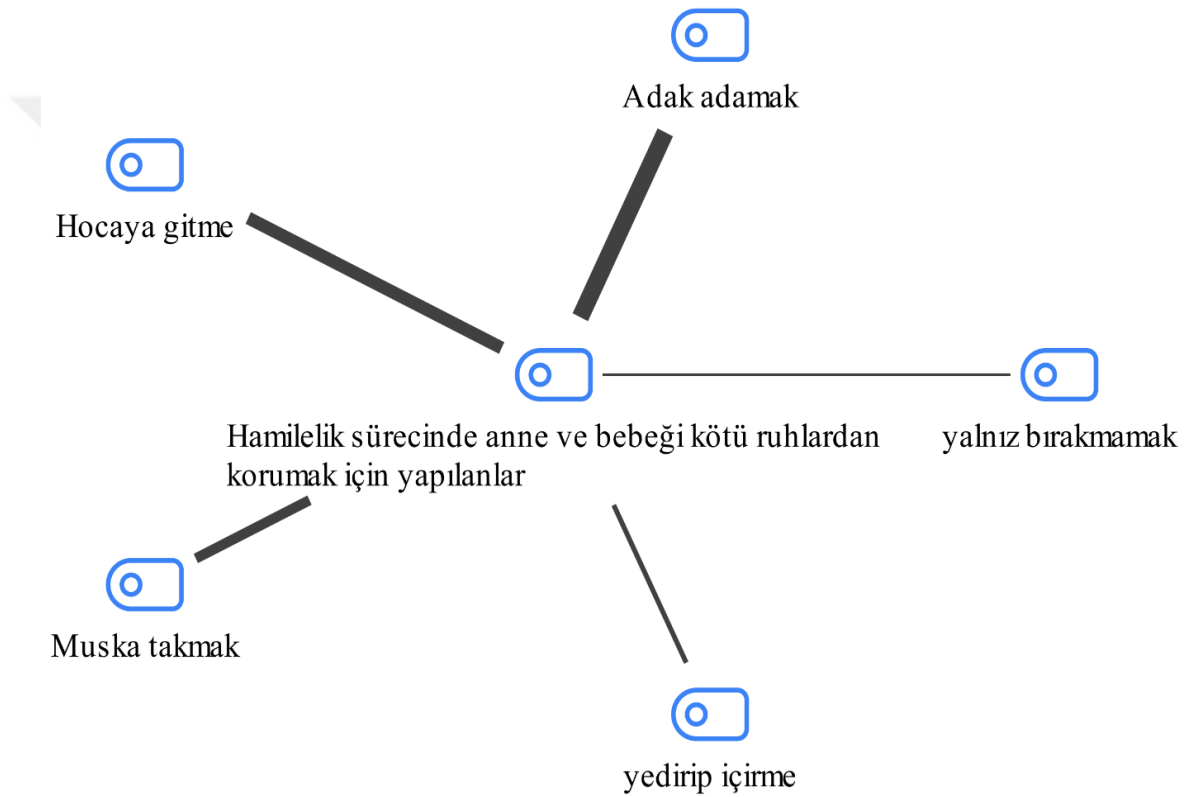
(K6) *“Eğer kadın evde doğum yapacaksa, eve ebe gelmeden sancısı başlayınca sıcak suya oturtulur. Daha sonra kadın, birinin sırtına çıkar ve zıplatılır. Doğumu kolay olsun diye daha önce kolay doğum yapmış birinin elinden su içirilir.”*

(K13) *“Hastane dışında doğum gerçekleşecekse, mahalle ebesi doğum yaptırır. Doğumu kolaylaşsın diye, kolay doğum yapanın elinden su içirilir.”*

Kod-2: Hamilelik Sürecinde Anne ve Bebeği Kötü Ruhlardan Korumak İçin Yapılanlar

Katılımcıların hamilelik sürecinde anne ve bebeği kötü ruhlardan korunmak için yapılanlar ait kod-alt kod bölümler modeli Şekil 5'te gösterilmiştir. Buna göre bu kod adak adamak, yalnız bırakmamak, yedirip içirme, muska takmak ve hocaya gitme alt kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Hamilelik sürecinde anne ve bebeği kötü ruhlardan korumak için yapılanlara ilişkin kod alt kod bölümler modeli

Yukarıdaki şekilden anlaşılabacağı üzere hamilelik sürecinde anne ve bebeğin kötü ruhlardan korunması için yapılanlar arasında en sık adak adamak olduğu vurgulanmıştır. Katılımcıların (K5, K7, K15), 3 tanesi anne ve bebeğin kötü ruhlardan korunması için adak adamayı ifade etmiştir.

Katılımcıların bu alt koda ilişkin vermiş oldukları ifadelerden bazıları şu şekildedir:

(K3) “Bebeğin sağlıklı dünyaya gelmesi ve annenin sağ salim doğum yapabilmesi için adak adanır. Hamile kadın, aşerdiğinde istediği şeyi yiyemezse, bebeğin huysuz ve bebekte bir noksanlık olacağına inanılır.”

(K9) “Hamilenin ve bebeğinin başına kötü bir şey gelmeden doğum yapsın diye adak adanır.”

(K12) “Dua okunur. Hamile kadın selametle bebeği kucağına alsın diye adak adanır.”

Katılımcılar, anne ve bebeğe nazar değmesi ve bunun kötü sonuçlar doğuracağına dair inançları nedeniyle dua, muska ve nazar boncuğu gibi geleneksel yöntemlere başvurarak kötü ruhlardan korunacaklarına inanmışlardır. Katılımcıların (K1, K8, K11, K13), 4 tanesi anne ve bebeğin kötü ruhlardan korunması için muska takmak ve hocaya gitmeyi ifade etmiştir.

Bu kodun en sık muska takmak ve hocaya gitme alt kodlarının vurgulandığı görülmektedir. Bu alt kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekilde belirtilmiştir:

(K14) “Hamile kadına göz değmesin, başına bir kötülük gelsin diye dua okunur; kıyafetine nazar boncuğu ve hamaylı takılır.”

(K2) “Hamile kadın, ailesinden bir büyük ile hocaya giderek hamaylı yazdırır.”

(K4) “Hamile kadın annesi ya da aileden biri ile birlikte hocaya gider ve muska yazdırır. Hamile kadın saç kestirmez, saçını kestirirse bebeğinin ömrünün ksalacağına inanırdı. (Bu inanış, günümüzde artık yok diyebiliriz.)”

(K6) “Hocaya hamaylı yazdırılır ve onu hamile kadın üzerinde taşır.”

3.1.3. Kategori-3: Doğum Sonrası Gelenekler

Katılımcıların Doğum sonrası geleneklerine ilişkin görüşlerine ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 6’da gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında doğum sonrasında anne ve bebeğe yapılan gelenekler kodu olduğu görülmektedir.

Kod-1: Doğum Sonrasında Anne ve Bebeğe Yapılan Gelenekler

Katılımcıların doğum sonrasında anne ve bebeğe yapılan geleneklere ait kod-alt kod bölümler modeli Şekil 6’da gösterilmiştir. Buna göre bu kod halk gelenekleri ve dinî gelenekler alt kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 6. Doğum sonrasında anne ve bebeğe yapılan geleneklere ilişkin kod alt kod bölümler modeli

Doğum sonrası anne ve bebeğe yönelik uygulamalardan biri, kırk gün boyunca süren geleneklerdir. Bu uygulamanın arkasında, anne ve bebeğin mezarının kırk gün boyunca kazılı olduğu inancı yatmaktadır. Bu nedenle, bu süre zarfında anne ve bebeğin başına kötü bir şey gelebileceği düşünülmekte ve onları korumak amacıyla çeşitli önlemler alınmaktadır. Örneğin, annenin başına al yazma bağlanır, ayrıca anne ve bebeğin başucuna makas, soğan ve hamaylı gibi eşyalar konulmaktadır. Bunun yanı sıra, tıvgalı bir kadının yeni doğan evine gelmesi uygun görülmemektedir. Ayrıca, daha önce bebeğini kaybetmiş bir kadının da bu eve gelmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Yeni doğan ve annesi için yapılan diğer gelenekler arasında beşik yapımı, bebeğin tuzlu suyla yıkanması ve misafirlerin ağırlanması gibi uygulamalar da bulunmaktadır. Bu gelenekler, anne ve bebeğin sağlığını ve güvenliğini korumak amacıyla geliştirilmiştir. Katılımcıların (K1, K2, K14), 3 tanesi doğum sonrasında anne ve bebeğe yapılan geleneklere ilişkin halk gelenekleri ve dinî gelenekler olduğunu ifade etmiştir.

Doğum sonrasında anne ve bebeğe yapılan gelenekler kategorisine ilişkin katılımcı görüşlerinin ifadeleri şu şekildedir:

(K2) “Anne ve bebek, kırkı çıkmadan dışarı çıkarılmaz. Çünkü büyüklerimiz, lohusa kadının mezarı kazılı olur derlerdi.”

(K2) “Çocuğu olduktan sonra ölen kadınlar, anne ve bebeği görmek için ziyarete gitmez; çünkü ona da bulaşacağını düşünürmüş.”

K3) “Lohusa kadın ve bebeği, kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Anneyi al basmasın diye başına kırmızı tül örtülür; bebek sarılık olmasın diye ona da sarı tül örtülür. Bebeğin kırkı çıkarılırken, kırk tas su dökülerek yıkanır. Kırkından sonra anne ve bebek dışarı çıkabilir; onun öncesinde ikisi de dışarı çıkarılmaz. Ama günümüzde bunu yapmayan çok nesil var. Kırkından sonra beşik yapılır; misafirler ağırlanır. Büyüklerimizden gördüklerimizi bizlerde yaptık.”

(K4) “Anne ve bebeğin başucuna hamaylı asılır. Lohusanın mezarı kırk gün açık olur, denilir. O yüzden onu korumak için başucuna bıçak ya da makas konur; al

basmasın diye de başına kırmızı bir yemeni bağlanır. Bebek, sarılık olmasın diye, beşiğinin üzerine sarı tül bent örtülür ya da kundağına altın takılır. Anneye bol bol dualı su içirilir; her yudumda besmele çektirilir. Annenin sütü az ise hurma yedirilir, sütü artsın diye. Bebek tuzlu ılık su ile yıkanır; ileride ter kokmasın diye. Bebeğin burnu büyükse, “burnu kanatlıymış” diyerek bebeğin burnu sıkılır, küçülsün diye. Çocuğu doğduktan sonra ölen kadınlar, çocuğun kırkı çıkana kadar ziyarete gitmez. Eğer bir kadın adetliyse ya da gusül abdesti yoksa yine ziyarete gitmez. Çünkü bunun anne ve bebeğe uğursuzluk getireceğine inanılır. Lohusa kadının ve bebeğin kırkı çıkana kadar yalnız kalmamasına özen gösterilir; kırk gün boyunca da evden dışarı çıkılmaz. Kırkı çıkana kadar bebek, gelen misafirlere gösterilmez; nazar değmesin diye. Gelen misafirlere lohusa şerbeti ikram edilir. Bebeğe kırk çıkarma töreni yapılır; bebek, kırkı çıkarılırken kırk tas su ile yıkanır ya da su dökülürken başına kevgir tutularak öyle su dökülür. Daha sonra kırkı çıkan bebeğe kırk mevlidi yapılır. Yiyecek içecek ikram edilir. Bebeğin beşiği için yapılanlar sergilenir. Geçmişte büyüklerimizde gördüklerimizi, doğru olduklarına inandıklarımızın yapılmadığında başımıza gelen olaylarla tescillediğimiz için bizler de devam ettiriyoruz.”

(K5) “Kırmızı renge önem verilir. Al basmasından korumak için başucuna Kur'an-ı Kerim, makas, bıçak ve demir gibi kesici aletler konur. Lohusanın etrafında bir ölüm kuşu olduğuna, mezarının kırk gün açık olduğuna inanılır. Annenin ve çocuğun yaşaması için bu önlemler alınır. Kırkı çıkana kadar anne ve bebek yalnız bırakılmaz; kırk gün boyunca da dışarı çıkarılmaz. Al basmaması için lohusanın yanına kırklılar, gusül abdesti olmayanlar ve tıvgalılar (Çocuğunu kaybeden kadın) alınmaz. Kırk çıkarma töreni yapılır; bebek, kırk tas su ya da kevgirden su dökülerek yıkanır. Lohusa şerbeti ikram edilir. Annenin sütü artması için bol bol hurma yedirilir. Bebeği sarılıktan korumak için kundağına altın takılır ya da yanına sarı bir eşya konur. Aile, huyunu sevdiği birini bebeğin ağzına tükürmesini ister; o kişiye benzesin diye. Bebek nazardan korunsun diye çıra islenip gözlerine sürme çekilir; hem de gözleri sağlıklı, sürmeli olsun diye. Saçları ve kaşları kazıtılır ya da sarımsak sürülür; ileride gür ve güzel olsun diye. Bebeğin yüzüne kesilen kurbanın kanı sürülür; al yanaklı olması için. İnançlara, kültürel değerlere saygı ve bağlıktan, doğruluğuna inanarak günümüze kadar taşıdık.”

(K6) “Yeni doğum yapan kadının evinin penceresinin ya da kapısının dışına soğan, sarımsak asılır. Çünkü lohusa kadının mezarı kırk gün kazılı olur denirdi; o yüzden korumak için yapılır. Annenin ve bebeğin başucuna hamaylı asılır. Annenin yatağının başına da makas, bıçak konur. Bebek doğduğunda tuzlu ılık su ile yıkanır. Bebeğin ağzına tuz sürülür, hurma sürülür ileride ağzı kokmasın, dişi kolay çıksın diye. Yeni doğum yapan annenin sütü artsın diye hurma yedirilir. Anneyi al basmasın diye başına kırmızı yazma, bebek de sarılık olmasın diye sarı yazma bağlanır. Çıra islendirilir ve bebeğin gözlerine sürülür; ileride gözleri sürmeli, sağlıklı olsun diye. Kırkı çıkana kadar dışarı çıkarılmaz, yalnız bırakılmaz. Kırk mevlidi yapılır; bebek yıkanırken başına kevgir tutulur ve öyle su dökülerek kırkı çıkarılır. Kurban kesen kişi, kurban etinden lohusa evine getirmez. Ocağa giden

kişi, kırkı çıkmadan ziyarete gelmez. Tıvgalı kadın ve gusül abdesti olmayan kişi ziyarete gelemmez. Eğer gelirse, bebeğe bir şey olmasın diye, bebeğin ilk yaptığı kaka halının altına konur. Kırkı çıktıktan sonra beşik hazırlanır ve akrabalar beşik görmeye gelir. (Bebek için yapılan her şeyin beşik görme adı altında sergilenmesi.) Nazar değmesin diye bolca dualar okunur. Büyüklerimiz, yeni doğum yapan anne ve bebeğin mezarının açık olduğunu söylerler; o yüzden onlar onları korumak için zamanında böyle yapmışlar. Bizler de inanıp devam ettiriyoruz.”

(K7) “Lohusanın başucuna makas ya da bıçak konur. Evinin dış kapısına ya da pencerenin dışına soğan, sarımsak asılır. Bebek, ileride ter kokmasın diye doğar doğmaz tuzlu su ile yıkanır. Bebek için kesilen kurbanın kanı, bebeğin yanaklarına sürülür; al yanaklı olsun ileride diye. Bebek sarılık olmasın diye kundağına altın takılır ya da başına sarı bir yazma bağlanır. Al basmasın diye lohusanın başına kırmızı bir yazma bağlanır. Kırkı çıkana kadar bebek ve anne evden dışarı çıkmaz. Bebeğin kırkı çıkmadan ziyarete tıvgalı kadın ve gusül abdesti olmayan kadın gelemmez. Bebeğin kırkı, başından kırk tas su dökülerek çıkarılır. Kırk mevlidi ile birlikte bebeğin anneannesi ya da babaannesi beşik hazırlar. Beşik görmeye gelen akrabalara yiyecek içecek ikramında bulunulur. Doğruluğuna inandığımız her şeyi bizler de devam ettirdik. Uğursuzluk olmasın, bebeğe nazar değmesin inancı ile.”

(K8) “Bebek doğduktan hemen sonra tuzlu su ile yıkanır. Lohusanın başına hamaylı asılır, yastığının altına makas ya da bıçak konur. Lohusayı al basmaması için başına kırmızı tülbent bağlanır; bebek de sarılık olmasın diye beşiğine sarı tülbent, kundağına altın ya da yanına sarı bir eşya konur. Lohusayı ve bebeği kırk basmasın diye yanına tıvgalı kadın ve gusül abdesti olmayan kadın giremez. Kırkı çıkana kadar da yalnız bırakılmaz. Kurban kesildiği zaman eti lohusa evine getirilmez. Lohusa, bebeği emzirdiği için yediklerine ve içtiklerine dikkat eder. Bol sütü olsun diye hurma yedirilir. Ailede huyu sevilen biri, bebeğin ağzına tükürür “bana çeksin” diyerek. Bebeğe kırk mevlidi yapılır; kırkı çıkartılırken bebeğin başından kırk tas su dökülür. Annelerimizin inandıklarını, yaptıklarını görüp biz de inanarak yaptık.”

(K9) “Bebek doğduğunda tuzlu su ile yıkanır. Bebek doğduğunda başucuna iğne, makas, hamaylı konur. Lohusayı al basmaması için başına kırmızı kurdele bağlanır. Evin penceresine kapısına soğan, sarımsak asılır. Bebek sarılık olmasın diye kundağına altın takılır. Bebeğin ilk kakası halının altına konur ki, tıvgalı ve üzeri kirli kadın geldiği zaman çocuğa bir şey olmasın. Kırkı çıkana kadar lohusa yalnız bırakılmaz. Kırkı çıkana kadar da evden dışarı çıkılmaz. Kırk çıkarma töreni yapılır. 41 tane taş toplanır, kırk taş kevgire konur ve bebeğinin başına bu kevgir tutularak su dökülür. 41. taş da bebeğin ağzına sürülür, ağzı taş gibi sıkı olsun diye. Anne ve bebeğin başında, kırkı çıkana kadar dolaşan ölüm kuşundan korumak için bunları yaparız.”

(K10) “Al basmaması için kırmızı giyilir. Başucuna iğne, makas ve hamaylı konur. Evin penceresine soğan bağlanır. Kırkı çıkana kadar dışarı çıkılmaz. Kırkı

çıkarmak içinde bebek, kırk tas su ile yıkanır. Kırkı çıkmadan gelen misafirler arasında tıvgalı ve üzeri kirli olanlar kabul edilmez. Ocağa giden kişi, kırkı çıkmadan ziyarete gelmez. Kırkı çıktıktan sonra aile büyükleri beşik görme yaparlar ve gelen akrabalar, yapılan el emekleri gösterilir yiyecek ve içeceklerle ağırlanır. Lohusa şerbeti ikram edilir. Bebek sarılık olmasın diye başına sarı tülbent örtülür. Bebeğin ağzına taş sürülür ki ağzı taş gibi olsun diye. Aile, bebeğin huyunun benzemesini istediği birini bebeğin ağzına tükürttürür; bebek huyunu ondan alsın diye. Bebek nazardan korunsun, gözleri sağlıklı olsun diye çıra islenip gözlerine sürülür. Annenin sütü artsın diye hurma yedirilir. Hepsini inandığımız için yapıyoruz.”

(K11) “Doğan bebek hemen tuzlu su ile yıkanır, ileride ter kokmasın diye ağzına da tuz sürülür, ağzı da kokmasın, dişi kolay çıksın diye. Lohusanın mezarı kırk gün kazılı olur, derler. O yüzden yastığının altına makas, bıçak konur. Al basmaması için de başına kırmızı tülbent bağlanır. Kırkı çıkana kadar evde yalnız bırakılmaz. Lohusayı kırk basmasın diye de bebeğin ilk kakası halının altına konur; eğer tıvgalı ve gusül abdesti olmayan bir kadın gelirse diye. Bebeğe kırk mevlidi yapılır. Bebek başından kırk tas dökülerek yıkanır. Bebeği sarılıktan korumak içinde kundağına altın takılır. Eskilerden böyle gördük, böyle inandık, biz de o yüzden yapıyoruz.”

(K12) “Lohusanın yatağının başına hamaylı asılır; başucuna da makas, iğne, bıçak gibi kesici aletler konur. Al basmaması için lohusa, kırmızı giyinir ya da başına kırmızı bir yemeni bağlar. Çünkü kırkı çıkana kadar mezarlarının açık olduğuna, yanlarında ölüm kuşu olduğuna inanılır. Kırk çıkana kadar lohusa yalnız bırakılmaz ve yanına daha önce çocuğu ölmüş, gusül abdesti olmayan kadınlar girdirilmez. Eğer bilmeden girerse düşüncesiyle, bebeğin ilk yaptığı kaka halının altına konur. Böylelikle o bulaşıcı uğursuzluğun defedildiğine inanılır. Kırk çıkarmak için de kırk mevlidi yapılır. Kırkı çıkarılırken kırk tane taş toplanır, su dolu tasın içine konur ve bebeğin başına kevgir tutularak bu su, onun başından dualar eşliğinde dökülür. Bebeği sarılıktan korumak için yakasına altın ya da sarı bir şey takılır. Bebeğin anne ve babasının huyunu sevdiği biri “bana çeksin” diyerek bebeğin ağzına tükürür. Bebek nazardan korunsun diye çıra islenip gözlerine sürme çekilir; böylelikle bebeğin gözleri sağlıklı da olur. Zamanında annelerimiz, anneannelerimiz bizlere yaptı; bizler de doğruluğuna inandıklarımızı devam ettirdik.”

(K13) “Anne ve bebeğin başına bıçak ve makas konur. Evin dış penceresine de soğan bağlanır. Lohusayı al basmasın diye başına kırmızı bir tülbent bağlanır. Yataklarının başucuna cevşen asılır hem bebeği korkutmasınlar diye hem de anneyi korumak için. Lohusanın başında kırk gün kasma kürek durur, yani mezarı kazılı olur o yüzden başına bir uğursuzluk gelmesin diye bunlar yapılır. Daha önce ocağa gitmiş kadın, bebeğin kırkı çıkana kadar ziyarete gelmez. Kırk gün boyunca lohusa evde yalnız bırakılmaz. Bebeğin ilk yaptığı kakası halının altına konur ki, kırkı çıkmadan eve tıvgalı ya da gusül abdesti olmayan biri gelirse, ona uğursuzluğu bulaşmasın diye. Bebek iki defa kırklanır Biri yirminci gününde, biri de kırkinci

gününde; ikisi içinde bebeğin başından kırk tas su dökülerek kırkı çıkarılır. Bebeğin sancısı olduğunda, ağzına bir çay kaşığı badem yağı verilir. Bebeği sarılıktan korumak için de yanına sarı eşyalar konur, yakasına altın takılır. Bebek doğduktan hemen sonra tuzlu su ile yıkanır. Annenin sütü az gelirse, eğer hurma yedirilir. Aile büyükleri bebeğe beşik görme hazırlar ve ziyarete gelenlere lohusa şerbeti ikram edilir. Bu gelenekler, nesilden nesile aktarılan; birçoğu korunmak amacıyla yapılan inançlarımızdır.”

(K14) “Lohusa kırklanmasın, al basmasın diye başına kırmızı yemeni bağlanır; yastığının altına bıçak, makas gibi kesici aletler konur. Bir de pencereye soğan bağlanır. Bebek sarılığa yakalanmasın diye yakasına altın takılır. Kırk gün boyunca lohusa yalnız bırakılmaz ve bir yirminci, bir de kırkinci günü kırk yapılır. Bebeğin başından kırk tas su dökülür. Ziyarete gelen misafirler arasında tıvgalı, üzeri kirli ve daha önce çocuk sahibi olabilmek için ocağa gitmiş kişiler, kırkı çıkana kadar kabul edilmez. Bebeğin saçları ve kaçıları kazıtılır; sonrasında daha güler ve güzel çıksın diye. Beşik görme yapılır, gelen misafirler lohusa şerbetleriyle ağırlanır. Bu gelenekleri hem büyüklerimizden gördüğümüz için hem de inançtan dolayı yapıyoruz.”

(K15) “Kırk gün boyunca yalnız bırakmazlar; hatta büyüklerimizden biri aynı odada yatar. Yastığın altına bıçak veya makas konur. Evin kapısına ya da penceresine soğan bağlanır. Lohusayı al basmasın diye kırmızı giydirilir; bebek de sarılık olmasın diye sarı giydirilir. Lohusayı kırk basmasın diye de bebeğin ilk kakası halının altına konur. Eğer tıvgalı, üzeri kirli ya da ocağa gitmiş bir kadın gelirse diye. Yirminci bir de kırkinci günü kırk yapılır. Bebeğin başından kırk tas su dökülür. Bebek tuzlu su ile yıkanır. Gelen misafirlere lohusa şerbeti ikram edilir ve bebeğin beşiği için yapılan eşyalar gösterilir. Annenin sütü az gelmesin diye hurma yedirilir. Bebeğin sancısı varsa ağzına bir çay kaşığı badem yağı verilir. Büyüklerimize, geleneğe-göreneğe saygıdan bizler de inandıklarımızı devam ettiriyoruz.”

3.2. TEMA 2: EVLİLİK İÇİN GERÇEKLEŞTİRİLEN GELENEKLER

Araştırmanın bu kısmında katılımcılara yöneltilen “**Evlenme sürecinde gerçekleştirilen gelenekler nelerdir?**” sorusu ile birlikte aşağıdaki alt sorular yer almaktadır:

- *Bekâr kızın veya erkeğin evlenebilmesi için evlenme öncesinde gerçekleştirilen geleneğiniz var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir?*
- *Evlenme sırasında gelin ve damat için gerçekleştirilen gelenekler nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir? Sizce bu gelenekler neden gerçekleştirilmektedir?*

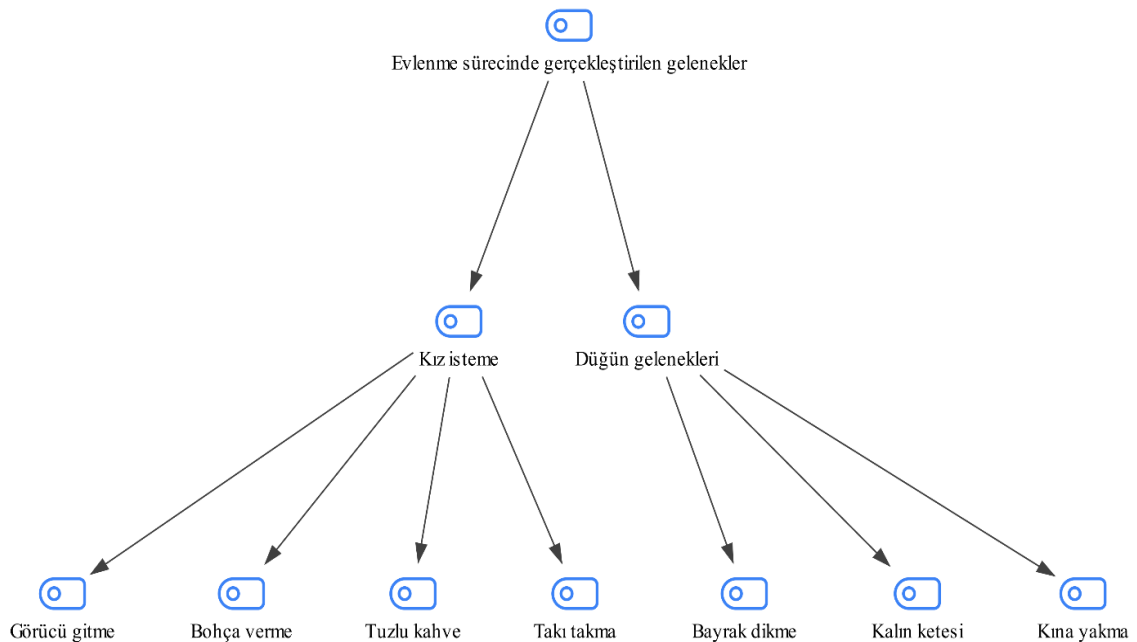
- *Evlenme sonrasında gelin ve damat için yapılan herhangi bir tören ya da geleneğiniz var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir? Sizce bu gelenekler neden gerçekleştirilmektedir?*

Bu sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda katılımcıların evlilik için gerçekleştirilen gelenekler üzerine değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu tema altında katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda dört kategori oluşturulmuştur. Bu kategorileri, evlenme sürecinde gerçekleştirilen gelenekler, bekâr erkek ve kızların evlenmesi için yapılan gelenekler, evlenme sırasında gelin ve damat için yapılan gelenekler, evlenme sonrasında gelin ve damat için yapılan gelenekler oluşturmaktadır.

3.2.1. Kategori-1: Evlenme Sürecinde Gerçekleştirilen Gelenekler

Katılımcıların evlenme sürecinde gerçekleştirilen geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 7’de gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında kız isteme ve düğün gelenekleri kodları olduğu görülmektedir.

Şekil 7. Evlenme sürecinde gerçekleştirilen geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

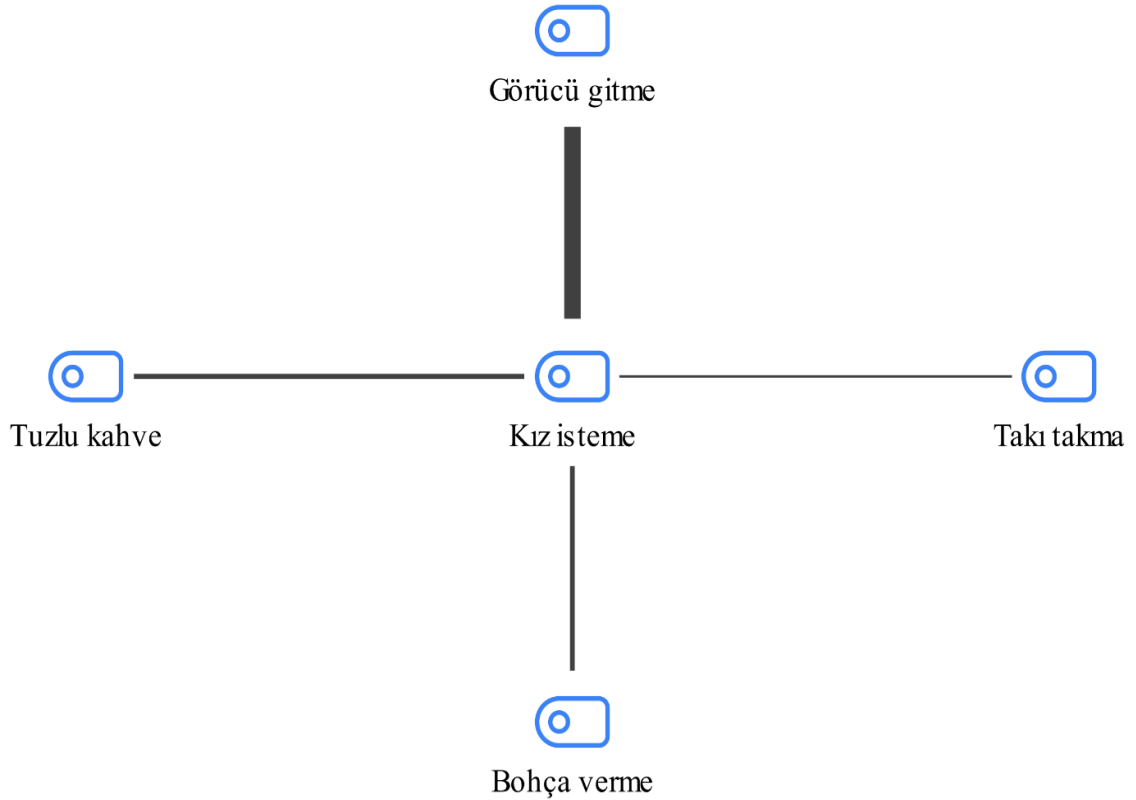
Katılımcılar, kız isteme sürecinin görücü usulü ile başladığını belirtmişlerdir. Bu süreçte, kızın damada tuzlu kahve yapmasının sebebinin, onun zorluklara dayanıklılığını

test etmek olduğu ifade edilmiştir. İsteme aşamasından sonra, kızın gönlünü hoş etmek amacıyla takı takıldığı ve aileler arasındaki bağı güçlendirmek için bahçe verme gibi geleneklerin mevcut olduğu dile getirilmiştir.

Kod-1: Kız İsteme

Katılımcıların kız istemelerine ait kod-alt kod bölümler modeli Şekil 8’de gösterilmiştir. Buna göre bu kod görücü gitme, bohça verme, tuzlu kahve ve takı takma alt kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 8. Kız istemeye ilişkin kod alt kod bölümler modeli

Katılımcıların bu koda ilişkin verdikleri ifadeler şu şekildedir:

(K2) “Eskiden görücü usulü evlilikler vardı; şimdiler gibi gençlerin aralarında anlaşarak evlenmesi o zamanlar nadirdi ve ayıp karşılanırdı. Kız ile oğlan birbirini görmeden aile büyükleri kızı istemeye gider.”

(K4) “Süreç, büyüklerin kızı beğenip görücü olarak gitmesiyle başlar.”

(K5) “Kızın evlenme talebi olmaz. Çevre, kızı görüp beğenir ve görücü olur. Önceden beşik kertmesi vardı; şimdilerde gençler, birbirlerini görüp beğenip

arkadaşlık ederek oluyor. Ama yine de ailenin görücü gitmesi geleneği devam etmektedir.”

(K6) “Bünyan’ın halısı meşhur olduğu için, eskiden model bahanesi için gidilir, bekâr kızlar öyle bulunur, görücü olunurdu ya da topluca yün yıkanır, öyle bulunurdu. Şimdilerde gençler anlaşıyor ya da eş-dost tavsiye ediyor.”

(K7) “Kadınlar, kızı görüp beğenmesi üzerine görücü giderler. Şimdilerde gençler anlaşıyor, ama yine de anneyi görücü gönderme âdeti devam ediyor.”

(K8) “Kıza görücü gidilerek başlar. Kız isteme olur. Söz ya da nişan yapılır. Erkek, kız evinde 1 hafta nişancı olarak yatılı kalır.”

(K9) “Kız ile erkek, birbirini görmeden evlenirmiş önceleri. Şimdi gençler anlaşıyor, konuşuyor ama görücü gitme âdeti devam ediyor. Kıza görücü gidilir; kadınlar kızı iyice incelerler her şeyine dikkat ederler. Sonrasında, kızı beğenirlerse erkeklerle birlikte istemeye giderler.”

(K10) “Süreç, kıza görücü gidilerek başlar. Eskiden damat bu süreçte hiçbir şeye gitmezdi ama şimdilerde her şeye gidiyor. Görücü gidenler kızı beğenirse, ardınlar erkeklerle birlikte kız istemeye gidilir.”

(K11) “Kızı olan eve görücü gidilir. Kız beğenilirse çiçek, çikolata alınır; istemeye gidilir. Kim ne alacak ne takılacak bunlar konuşulur; sonra nişan yapılır.”

(K12) “Evinde bekâr kızı olan kişiye kadınlar görücü gider. Kızı incelerler, eğer beğenirlerse birkaç defa daha gelir giderler ki aileyi ikna etmek için sonra kızı istemeye gelirler.”

(K13) “Görücü usulü evlilikler olurdu bizlerin zamanında. Şimdilerde yine görücü usulü var; ancak gençler anlaşarak evlenmesi daha ağırlıkta. Ama anlaşarak da evlenmek isteseler de yine âdetler yerine gelsin diye görücü gidiliyor. Ardından kız istemesi olur; damat, kız istemeye çiçeğini, çikolatasını alır, gider. Söz ya ada nişan yapılır.”

(K14) “Bu süreç, kıza talip olunmayla başlar. Kız isteme olur.”

(K15) “Kızı beğenilir ve kıza görücü olunur. Kızın evine, iki üç defa kadınlar görücü olarak gider; ardından kız istemeye gidilir.”

(K3) “Nişan yapıldıktan sonra, kız ve erkek evinden birbirlerine bohça gider. Bohçanın içinde aile bireylerine hediyeler olur ki, aileler birbirlerinin gönüllerini alsın ve ailelerin aralarındaki muhabbet artsın diye.”

(K4) “Kayınvalide, nişan sonrası gelin kızı kıyafet almaya götürür. Buna düzen düzmeye götürme adı verilir. Kız evi ve erkek evi karşılıklı birbirine nişan bohçası hazırlar.”

(K5) “Kız ve erkek evi, birbirine nişan bohçası götürürler ki muhabbetleri artsın diye.”

(K6) “Kız istemesinde damadın kahvesine tuz atar. Nişan yapılır; nişanda erkek evi ve kız evi birbirine bohça hazırlar.”

(K7) “Aileler birbirine nişan bohçası hazırlar. Kayınvalide, gelini kıyafet alışverişine götürür.”

(K4) “Önce kız isteme olur ve küçük kahvesi (sadece aile üyelerinin olduğu) içilir. Bu kahvede kız, damadın kahvesine tuz atar. Ardından akrabalarından hatırı sayılır, yaşça büyük kişilerin olduğu büyük kahve (kalabalık olduğu için büyük kahve denilmiş) içilir ve sözü alınır.”

(K5) “Kız, damadın kahvesine tuz atar. Küçük ve büyük kahvesi içilir.”

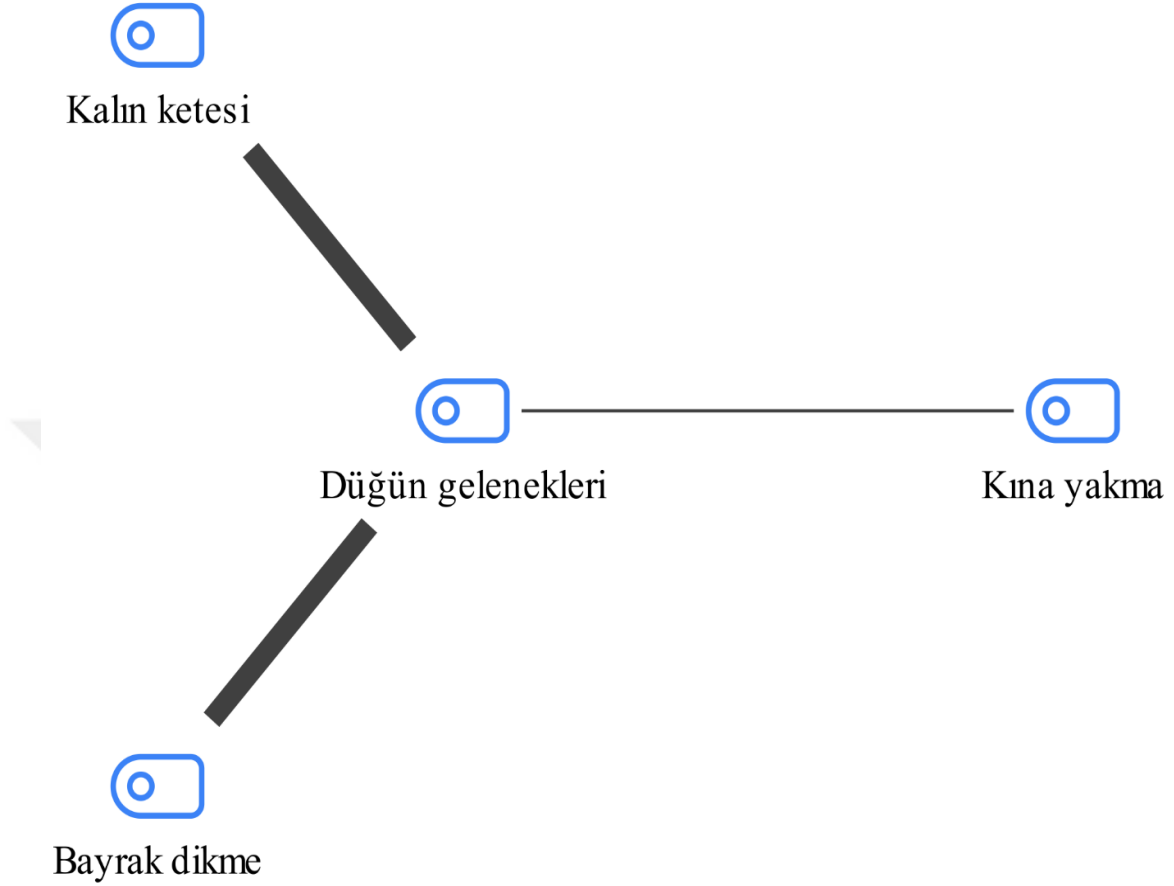
(K7) “Kız, damadın kahvesine tuz atar ki bu, ‘Benim için zorluklara katlanabilecek mi?’ diye bir sınavdır.”

Katılımcılar, düğün sürecinin bayrak dikme uygulamasıyla başladığını belirtmişlerdir. Ardından, "kalın günü" olarak adlandırdıkları düğünden iki gün önce, kız evine kalın ketesinin götürülmesi geleneğinin olduğunu ve bu sırada çeşitli oyunların oynandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca, düğün gününden önce kına yakma gibi geleneklerin de varlığını dile getirmişlerdir.

Kod-2: Düğün Gelenekleri

Katılımcıların düğün geleneklerine ait kod-alt kod bölümler modeli Şekil 9’da gösterilmiştir. Buna göre bu kod bayrak dikme, kalın ketesi ve kına yakma alt kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 9. Düğün geleneklerine ilişkin kod alt kod bölümler modeli

Bu kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekilde ifade edilmiştir:

(K2) “Bayrak dikme ile düğün süreci başlatılır. Bayrağın dikildiği gün akrabalar ‘hayırlı, uğurlu olsun’ demeye gelirler.”

(K3) “Bayrak dikme ile düğün günü başlatılır.”

(K4) “Bayrak dikilir ve düğün günü ilan edilir. Eş, dost hayırlı olsun demeye gelir.”

(K5) “Bayrak dikme ile düğün süreci başlatılır.”

(K6) “Bayrak dikilir ve bayrak yemeği verilir.”

(K2) “Ertesi günü kadınlar toplaşır, kalın ketesi yapılır. Kalın günü, gelinin eşyaları toplu halde götürülür. Kalında gelin evine 100 adet kalın ketesi götürülür. Eğer damadın arkadaşları kalın ketesinin tepsisini çalarlarsa, aralarında bekâr olanlara şans getireceğine inanılır. Kına ve düğünle bu süreç sona erer.”

(K3) “Damadın arkadaşları keteyi çalmasın diye, keteyi koruma amaçlı bayraktar vardır. Bayraktar en önde bayrak tutarak keteyi korur. Eğer koruyamazsa ceza verilir. Cezası da gelin evinden alınacak olan sandığa oturan kişiye bahşiş vermektir. Ertesi gün kına günü olur hem gündüz hem de gece kınası yapılır. Düğünle süreç biter.”

(K4) “Kalın sabahı, akrabalar kete için malzemeleri ikram olarak getirir. Topluca kadınlar keteyi yapar ve kız evine yüz ketesi çalgılar eşliğinde götürülür. Gelinin sandığına oturan kişiye bahşiş verilir. Kına gecesi ve ardından düğün yapılır.”

(K5) “Akrabalar, kalın ketesinin malzemelerini alarak gelirler ve kalın ketesi yapılmaya başlar. Yapılan kalın ketesi, çalgılar eşliğinde kıza evine yola çıkar. Keteyi, damadın arkadaşlarından korumakla görevli olan bayraktar, kete tepsisini kaptırdığı takdirde sandık bahşişini vermekle cezalandırılır. Geline bir gündüz, bir de akşam kınası yapılır. Düğünle süreç biter.”

(K6) “Kalın ketesi pişer; gelen akrabalar ketenin malzemelerini getirir. Pişen kete, kalabalıkla çalgı eşliğinde kız evine hediyelerle götürülür.”

(K7) “Kalın ketesi yapılır; kete çalgılar eşliğinde kız evine götürülür. Gelinin sandığına bir çocuk oturur ve çocuğa bahşiş verilir. Hem gündüz hem gece kınası yapılır. Gelinin eline ve ayaklarına kına yakılır. Düğünle süreç biter.”

(K6) “Gündüz ve akşam kınası yapılır. Gelinin ellerine ayakların akına yakılır. Ayaklarına sırat köprüsünden geçebilsin diye, ellerine de Kevser ırmağından su içebilsin diye kına yakılır. Bu süreç düğünle son bulur.”

(K9) “Önceden hem gündüz hem akşam kınası yapılırdı; şimdi sadece akşam kınası yapılıyor. Gelinin eline ve ayağına kına yakılır; artık ayağına kına yaktıranlarda yok denecek kadar azaldı. Süreç düğünle son bulur.”

(K10) “Kına gecesi yapılır; kuruyemiş ve kına dağıtılır. Gelinin eline ve ayağına kına yakılır. Düğün ya salonda ya da evin bahçesinde yapılır.”

(K11) “Bir gündüz bir de akşam kınası yapılır. Sonra da davul zurnalı düğün olur.”

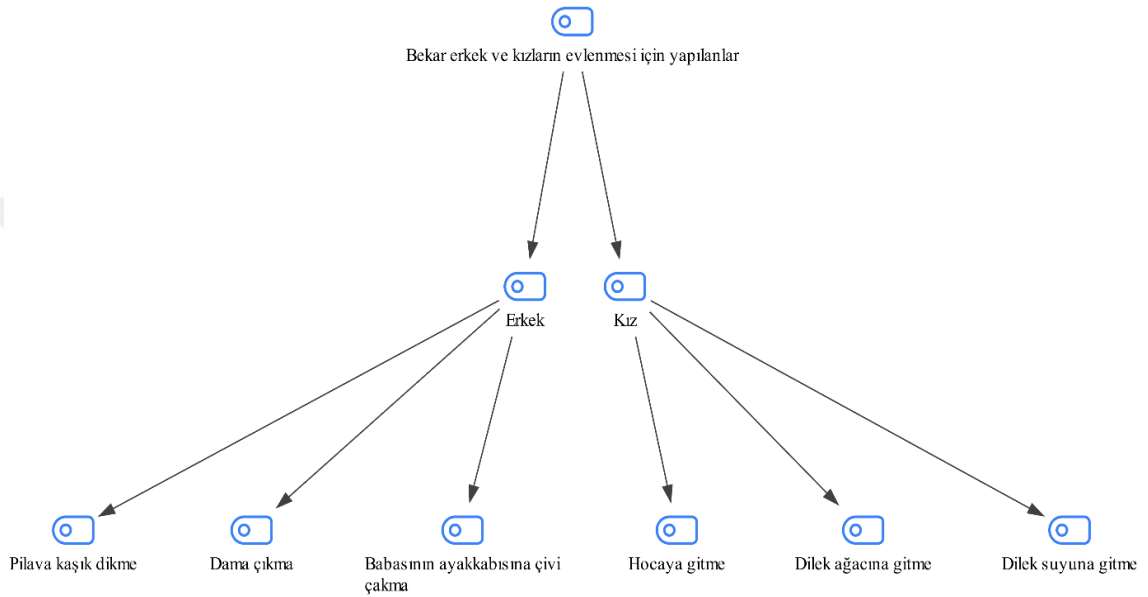
(K12) “Elinin kınasıyla ahirette Kevser ırmağından su içsin; ayağının kınasıyla sırat köprüsünden kolaylıkla geçebilsin diye. Düğün ile sona erer. Bu süreçte kimisi çalgılı, kimisi de dualı düğün yapar.”

“Kız evine, kalın ketesi ve geline alınan eşyalar götürülür. Gündüz ve akşam kınası yapılır; Gelin kıza kına yakılır. Düğün ile son bulur.”

3.2.2. Kategori-2: Bekâr Erkek ve Kızların Evlenmesi için Yapılanlar Gelenekler

Katılımcıların bekâr erkek ve kızların evlenmesi için yapılan geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 10'da gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında erkek ve kız kodları olduğu görülmektedir.

Şekil 10. Bekâr erkek ve kızların evlenmesi için yapılanlara ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

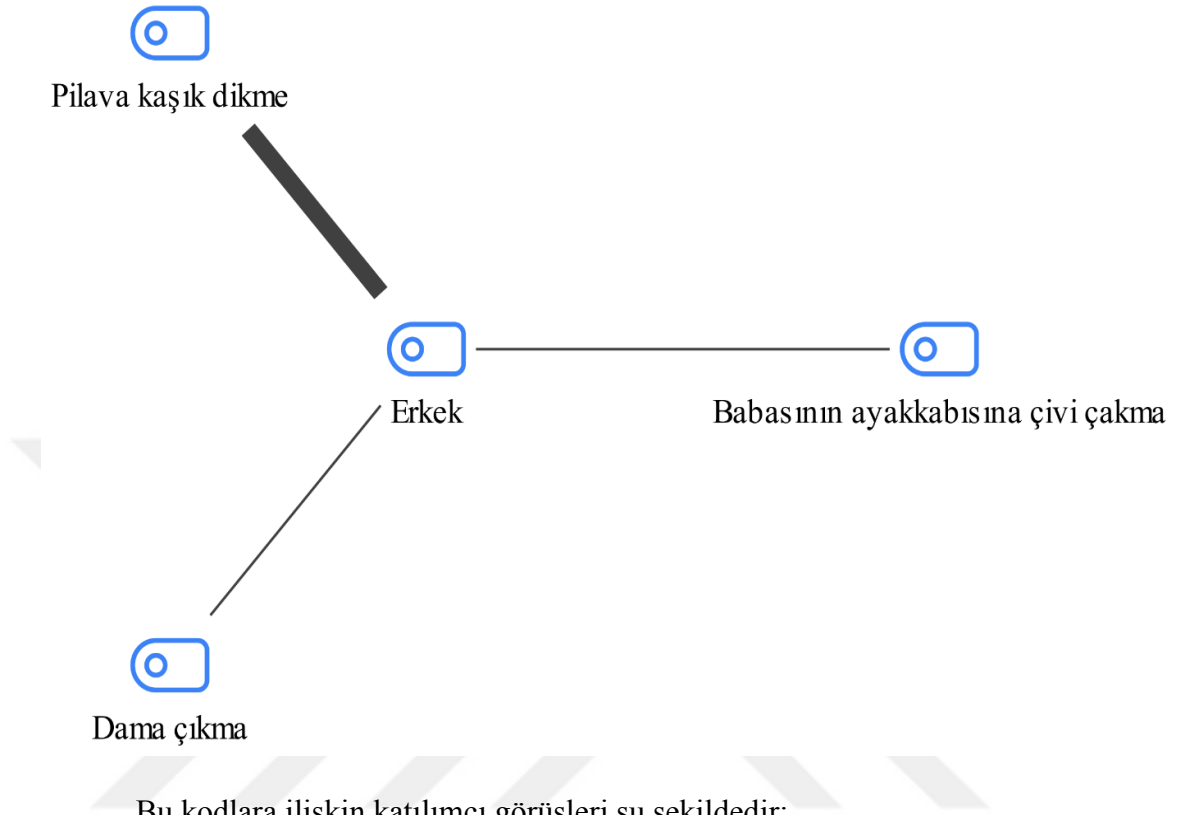

Bekâr bir erkeğin evlenme isteğini ailesine iletmek için yaptığı bazı ritüeller vardır. Örneğin, pilava kaşık dikmek, dama çıkma veya babasının ayakkabısına çivi çakmak gibi eylemlerle niyetini belli etmektedir. Bu davranışlar, ailesinin onun evlenmek istediğini anlamasına ve onun için bir eş adayı aramaya başlamasına yol açmaktadır.

Kod-1: Erkek

Katılımcıların erkeğe ait kod-alt kod bölümler modeli Şekil 11'de gösterilmiştir. Buna göre bu kod pilava kaşık dikme, dama çıkma ve babasının ayakkabısına çivi çakma alt kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 11. Erkeğe ilişkin kod alt kod bölümler modeli

Bu kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) “Erkekler de durum tam tersidir; evlenmek isteyen bekâr erkek bulgur pilavının üzerine kaşık diker.”

(K1) “Erkek, babasının ayakkabısını saklar ya da ayakkabıyı kapının eşiğine çiviler. Bunu, ‘Beni de evde durduracak bir sebebim, bir ailem olsun’ anlamında yaparmış. Erkek, babasının yatağına keven (dikenli bir bitki) koyarmış. ‘Ben rahat yatamıyorum, sen de rahat yatama yatağında’ anlamında.”

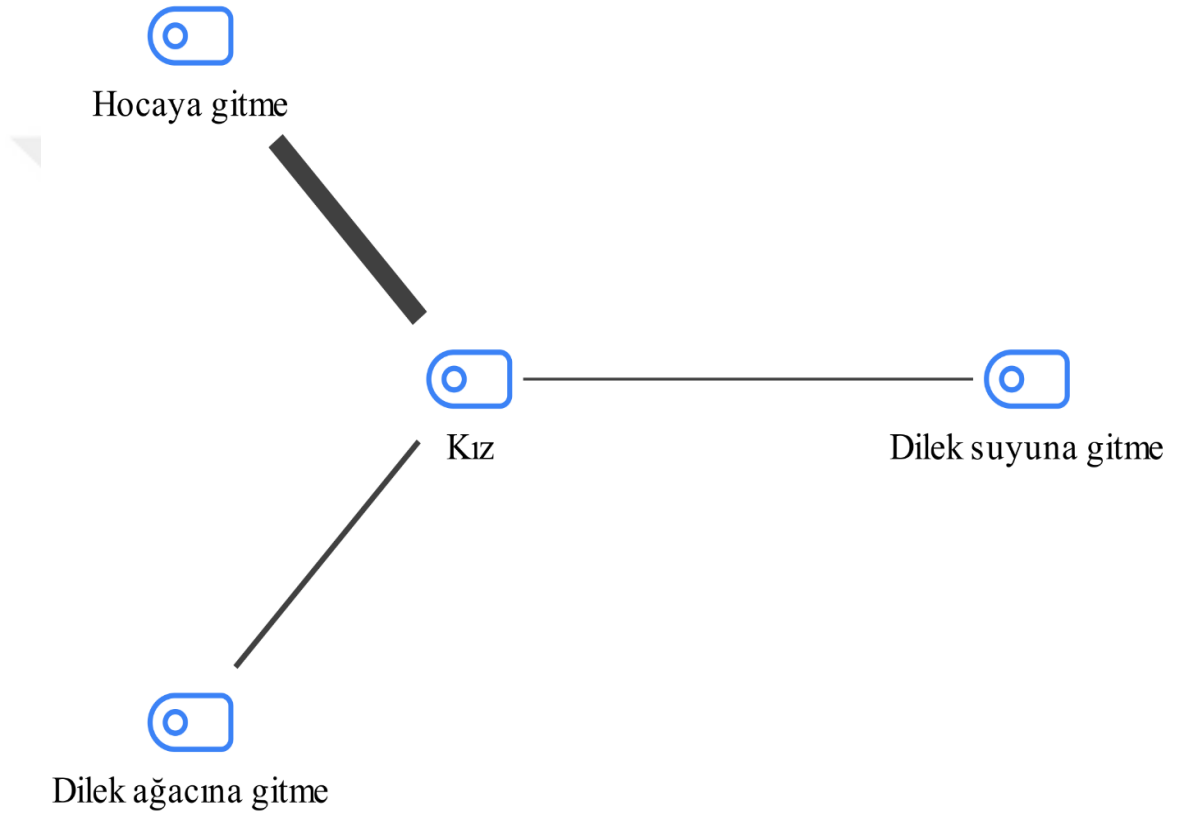
(K4) “Erkeğin dama çıkması, ‘Artık bu eve sığmıyorum, kendi evim yuvam olsun.’ anlamındadır.”

Katılımcıların ifadelerine göre, bekâr bir kızın evlenme isteğini ailesine iletmesi genellikle ayıp olarak değerlendirildiği için, çoğu bekâr kız bu arzularını hocalara giderek kısmet açtırarak veya dilek suyuna ve dilek ağacına giderek dilek dileyerek ifade etmektedir.

Kod-2: Kız

Katılımcıların kadına ait kod-alt kod bölümler modeli Şekil 12’de gösterilmiştir. Buna göre bu kod hocaya gitme, dilek suyuna gitme ve dilek ağacına gitme alt kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 12. Kıza ilişkin kod alt kod bölümler modeli

Katılımcıların kız koduna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

(K1) “Bekâr kızın evlenme talebi olmaz, ayıp karşılanır. Kısmeti açılsın diye anneleri, anneanneleri hocaya götürür, dua okutturur.”

(K3) “Bekâr kız, aile büyüğü ile hocaya giderek kısmeti açılması için muska yazdırır.”

(K5) “Kızların evlenme talebi yoktur. Çünkü bu ayıp karşılanır. Kısmetlerinin açılmasını beklerler ya da hocaya kısmetleri açılması için muska yazdırır.”

(K10) “Kızlar, nişanı olan bir kızın kurdelesinden küçük bir parça yutarlarmış ki kısmeti bana bulaşsın, ben de evleneyim diye. Evlenen kızlar, ayakkabılarının altına

bekâr kızların isimlerinden yazar; silinirse evlenme sırası onda demektir. Bunlar harici, kısmeti açılsın diye muska yazdırırlar.”

(K13) “Aile büyükleri, kızı kısmeti açılsın diye kızı hocaya götürür ve muska yazdırır.”

(K4) “Bekâr kızlar, kaya altında dilek suyuna giderler. Ağaçtan bir parça koparırlar, parçayı ikiye ayırırlar; arasına taş koyup dilek dileyerek suya atarlar. Eğer taş dik gelirse, dileklerinin kabul olacağına inanırlar.”

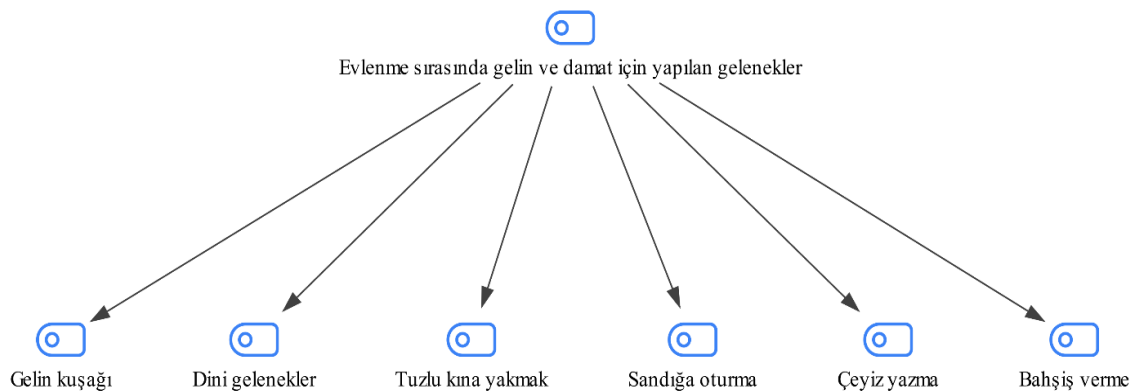
(K12) “Bekâr kızın evlenmek istediğini söylemesi ayıptır; o yüzden kızlar da kısmetleri açılsın diye kaya altında dilek suyuna giderler. Ağaçtan bir parça koparırlar, parçayı ikiye ayırırlar; arasına taş koyup dilek dileyerek suya atarlar. Eğer taş dik gelirse, dilekleri kabul olacak demektir.”

(K4) “Ağaçlara çaput bağlayıp dilek dilerlermiş. Çaput kendiliğinden çözüldüğü zaman, dileklerinin kabul olacağını kısmetlerinin açılacağını düşünürlermiş.”

3.2.3. Kategori-3: Evlenme Sırasında Gelin ve Damat İçin Yapılan Gelenekler

Katılımcıların evlenme sırasında gelin ve damat için yapılan geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 13’te gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında çeyiz yazma, damat sağdıcı, tuzlu kına yakma, dinî gelenekler, bahşiş verme, gelin kuşağı, koç kaldırma ve sandığa oturma kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 13. Evlenme sırasında gelin ve damat için yapılan geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Düğün sırasında gelin ve damat için uygulanan gelenekler oldukça zengindir. Bu geleneklerden biri, kız evinin çeyiz olarak verdiği eşyaların tek tek yazılmasıdır. Bu uygulama, ileride yaşanabilecek sorunlara karşı kızı güvence altına almak amacıyla yapılmaktadır. Ayrıca, gelinin bekâr olduğunu göstermek için aile büyükleri tarafından

geline kırmızı bir kuşak bağlanmaktadır. Damadın geleneksel olarak kaçırılması gibi bir uygulama olduğu için, damadı korumakla görevli bir sağdıç bulunmaktadır. Gelin evden çıkarken, kapı tutulur ve gelinin çıkışının gerçekleşmesi için bahşiş verilmesi gerekmektedir. Kızın çeyiz sandığı evden çıkarılırken, sandığın üzerine biri oturur ve yine bahşiş verilmesi beklenmektedir. Gelin, evden çıkarken aile büyüklerinin ellerini öperken, onlar da kıza para verirler; bu, gelinin yeni evinde zorluk çekmemesi amacıyla yapılan bir tutumdur. Tüm bu gelenekler, katılımcılar tarafından aktarılmış olup, düğün töreninin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Bu kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) “Gelin kuşağı bağlanır; kuşak bağlandıktan sonra gelin, aile büyüklerinin sırayla ellerini öperken, onlarda gelin kıza para verir ki gelin orada sıkıntı çekmesin diye.”

(K4) “Geline kırmızı kuşak bağlanır.”

(K6) “Gelinin beline kırmızı kuşak bağlanır. Kız evinin aldığı çeyizler yazılarak damada imzalatılıp, gelinin babası tarafından saklanır.”

(K4) “Kız evinin ve erkek evinin verdiği çeyiz, tek tek yazılır ve altına imza atılır.”

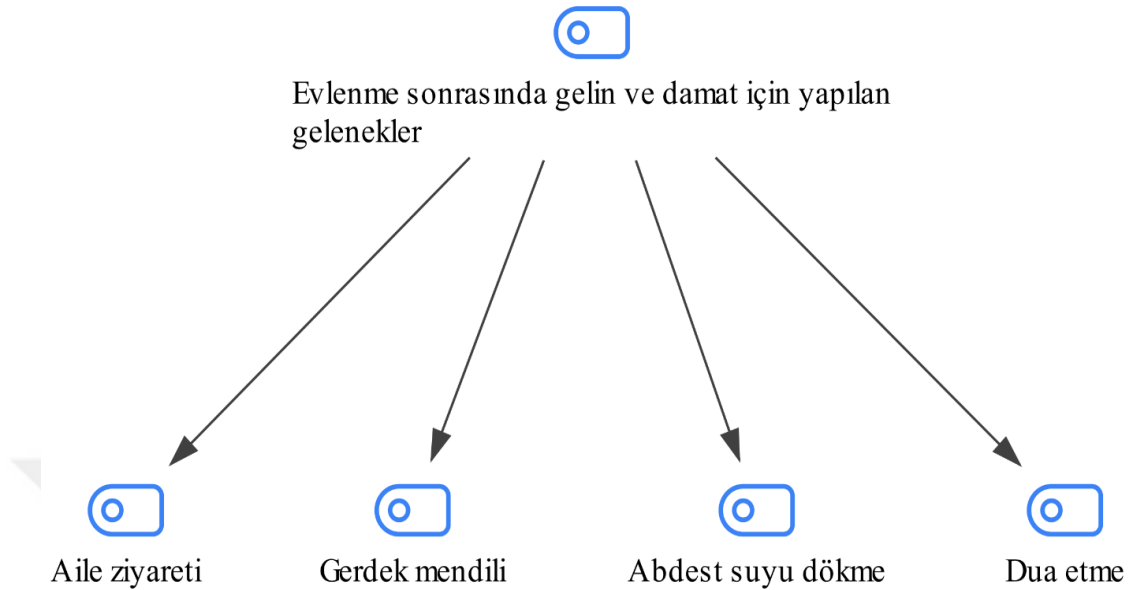
(K3) “Damat kaçırılmasın diye sağdıç olur ve damat nereye giderse sağdıç da onunla gider.”

(K2) “Yakılacak kına hazırlanırken, içine tuz atılır ki elleri bereketli olsun diye. Damat, gelinin duvağını kaldırmak için geline hediye verir. Bu adetler, gönül almak için hem de inancımız gereği yapılıyor.”

3.2.4. Kategori-4: Evlenme Sonrasında Gelin ve Damat İçin Yapılan Gelenekler

Katılımcıların evlenme sonrasında gelin ve damat için yapılan geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 14’te gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında abdest suyu dökme, aile ziyareti, dua etme ve gerdek mendili kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 14. Evlenme sonrasında gelin ve damat için yapılan geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Düğün sonrası gelin ve damat için uygulanan gelenekler arasında, gelin kızın bekârlığını görmek isteyen ailelerin kapıda bir mendil beklemesi yer almaktadır. Ertesi sabah, gelin ve damat, ailelerini ziyaret ederek ellerini öpmeye gidilmektedir. Ancak gelin kızın ailesine ziyareti biraz daha sonraya bırakılır; bu, gelin kızın yeni evine alışabilmesi içindir. Gelin, kayınbabasının abdest suyunu döker ve gelin ile damadın evliliğinin kırkuncu gününe kadar dikkat ederler; bu süre zarfında dua edilir ki başlarına herhangi bir kötü durum gelmesin. Bu gelenekler, katılımcıların ifadeleriyle şekillenmiştir. Katılımcıların (K4, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15), 9 tanesi evlenme sonrasında gelin ve damat için yapılan geleneklerin abdest suyu dökme, aile ziyareti, dua etme ve gerdek mendili ifade etmiştir.

Bu kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) “Damat ve gelin, aile büyüklerinin ellerine öpmeye gider. Bu, erkek tarafıdır; kız tarafına bir hafta ya da bir ay sonra gidilir. Bunun sebebi de kız vardığı yere alışsın diye. Kız evine gidilirken de baklava alınır gidilir. Büyüklere duyulan saygıdan dolayı yapılıyor.”

(K2) “Gelin ve damat, erkek tarafının büyüklerinin elini öpmeye gider. Kız evine bir ay sonra baklava alınır, gidilir. Artık bu kalmadı; her iki aileye de aynı gün gidiliyor. Atalarımıza aile büyüklerine duyulan saygıdan, el öpme âdetimiz vardır.”

“Gelin ve damat, aile büyüklerinin ellerini öpmeye gider. Ailenin onayını desteğini alma anlamı taşıdığından bu gelenekler yapılmaktadır.”

“Aile büyüklerine gelin ve damat el öpmeye gider. Gelinin ailesine de bir hafta sonra tatlı alınır; öyle el öpmeye gidilir. Gelinin ailesine geç gidilir ki gelin varlığı eve alışsın diye. Gelin ve damadın kırkı çıkana kadar da gittiği geldiği yerlere dikkat etmesi gerekir; başlarına bir musibet gelmesin diye. Gelin ve damadın aile büyüklerine saygı göstermek amacıyla el öpmesi, aile bağlarını güçlendiren bir geleneğimizdir.”

(K5) “Büyüklerin hatırını alma şartı vardır; o yüzden gelin ve damat, düğünden sonraki sabah el öpmeye gelir.”

(K6) “Gelin ve damat, erkek tarafının büyüklerinin elini öpmeye gider. Kız tarafına bir haftadan ya da bir aydan gider. Kayınvalidesi, gelin kıza baba evine gideceğini, “yolun açıldı” diyerek haber verir ve giderken baklava götürülür. Aile değerlerine ve saygıdan bu gelenekler devam ettirilmektedir.”

(K1) “Düğün sonrası sabahına aile büyükleri, gerdek mendili bekler; gelinin bekârlığının olup olmadığına dair.”

(K3) “Gelin ve damadın evinde aile büyüklerinden biri de olur; kapıda gerdek mendili bekler. Gelin kızın bekârlığı üzerine olan bir âdettir.”

3.3. TEMA 3: ÖLÜM İÇİN GERÇEKLEŞTİRİLEN GELENEKLER

Araştırmanın bu kısmında katılımcılara yöneltilen “Cenazede gerçekleştirdiğiniz törenler ve ritüeller nelerdir?” sorusu ile birlikte aşağıdaki alt sorular yer almaktadır:

- *Uygulandıktan sonra ölümü getirdiğine inanılan, ölümün habercisi olan bir geleneğiniz var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir?*
- *Ölen kişi için ölüm sırasında gerçekleştirilen gelenekler nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir? Sizce bu gelenekler neden gerçekleştirilmektedir?*
- *Ölen kişi için ölüm sonrasında yapılan herhangi bir tören ya da geleneğiniz var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir? Sizce bu gelenekler neden gerçekleştirilmektedir?*

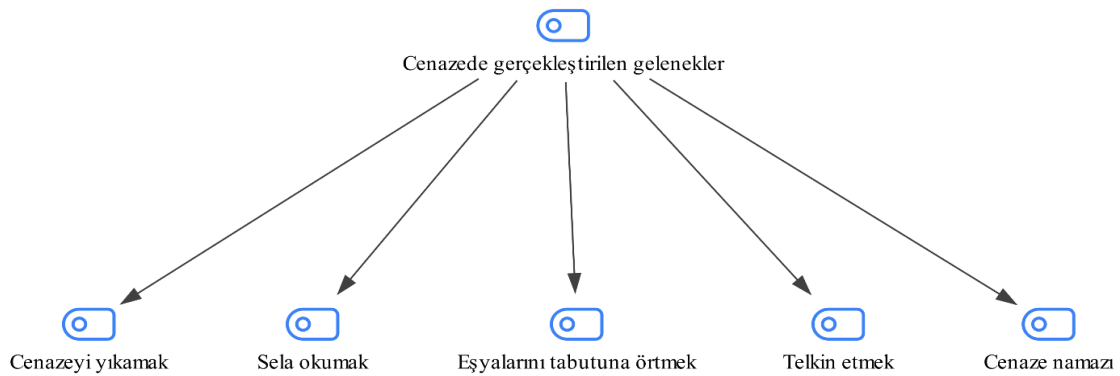
Bu sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda katılımcıların ölüm için gerçekleştirilen gelenekler üzerine değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu tema altında katılımcılardan

elde edilen veriler doğrultusunda dört kategori oluşturulmuştur. Bu kategorileri, cenaze sürecinde uygulanan ritüeller, ölümden sonra gerçekleştiğine inanılan ritüeller, ölüm anında yapılan uygulamalar ve ölen kişi için ölüm sonrası gerçekleştirilen gelenekler oluşturmaktadır.

3.3.1. Kategori-1: Cenazede Gerçekleştirilen Gelenekler

Katılımcıların cenazede gerçekleştirilen geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 15’te gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında cenazeyi yıkamak, sela okumak, eşyalarını tabutuna örtmek, telkin vermek ve cenaze namazı kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 15. Cenazede gerçekleştirilen geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Katılımcılar, cenazelerde uygulanan geleneklerden birinin sela olduğunu belirtmişlerdir. Bunun amacı, cenazeyi duyanların yakınlarının toplanması ve birbirlerine destek olmalarıdır. Ardından, vefat eden kişinin yıkanması, akabinde cenaze namazının kılınması ve defin işlemlerinin gerçekleştirilmesi işlemleri yapılmaktadır. Ayrıca, cenazenin cinsiyetine bağlı olarak tabutun üzerine kişiye ait eşyaların örtüldüğü ifade edilmiştir.

Bu kategorilere ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) “Cenazeyi, cenazenin yakınlarından biri yıkar.”

(K2) “Mevtayı yakınlarından biri yıkar.”

(K2) “Mevta için sela verdirilir ki, cenazeyi duyup cenaze namazına gelsinler diye.”

(K3) “Camide sela verdirilir; böylelikle mevtanın adını duyan eşi- dostu cenaze namazına katılabilsin diye.”

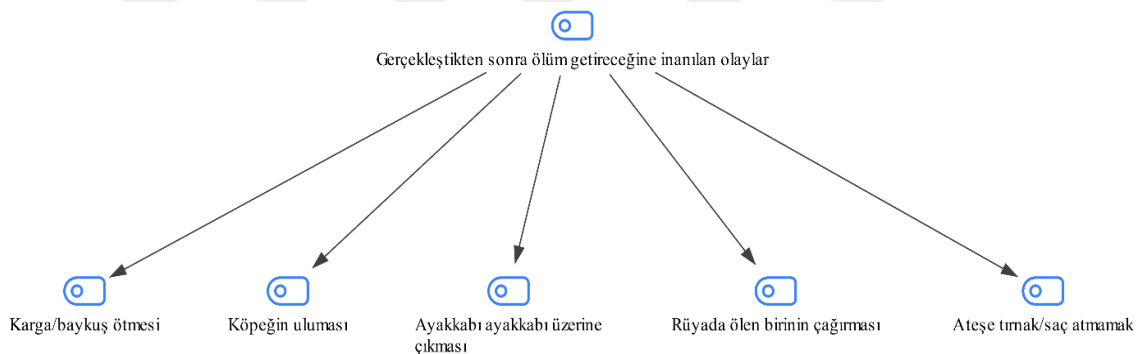
(K1) “Cenazede, vefat eden kişinin cinsiyetine göre tabutuna erkekse ceketi, kadınsa eşarby örtülür.”

(K13) “Cenazede, vefat eden kişinin tabutuna erkekse ceketi, kadınsa eşarby örtülür.”

3.3.2.Kategori-2: Gerçekleştikten Sonra Ölüm Getireceğine İnanılan Gelenekler

Katılımcıların gerçekleştikten sonra ölüm getireceğine inanılan geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 16’da gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında karga/baykuş ötmesi, köpeğin uluması, ayakkabı üzerine ayakkabı çıkması, rüyada ölen birinin çağırması ve ateşe tırnak/saç atmak kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 16. Gerçekleştikten sonra ölüm getireceğine inanılan olaylara ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Katılımcıların ifadelerine göre, ölüm getireceğine inanılan bazı olaylar arasında karganın veya baykuşun ötmesi, köpeğin uluması, ayakkabıların birinin üzerine basılması, rüyada ölen birinin çağırması ve ateşe tırnak veya saç atılması yer almaktadır. Bu tür inançların olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla, karganın önüne soğan atmak gibi çeşitli uygulamalar yapılmakta ve "hayra çıksın" gibi ifadelerle bu durumların uzaklaşacağına dair bir inanç bulunmaktadır.

Bu kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K3) “Baykuşun ötmesi, kelebeğin evin camına konması bu olaylar sürekli karşılaşılan şeyler değildir; bu nedenle olduğunda da bir ölüm haberi alınır. O yüzden ölümün habercisidir.”

(K4) “Baykuş öttüğü vakit, üzerimizden ölüm haberini uzaklaştırmak için ‘gene baykuş ötüyor, hayırlara çıksın’ denir. Rüyada ölen bir yakınının rüya sahibini çağırması da ölümün habercisidir. Hasta birinin gözlerinin ferinin gitmesi, sevdiği kişileri görmek istemesi gibi şeyler ölümün habercisidir.”

(K6) “Karga, baykuş öttüğünde peşinden ölüm haberi gelir. Çünkü bu iki kuş da uğursuz olarak bilinir.”

(K9) “Baykuşun ötmesi, özellikle kelebeğin evin camına konması, aile içinde ölüm haberi alınacağı anlamındadır.”

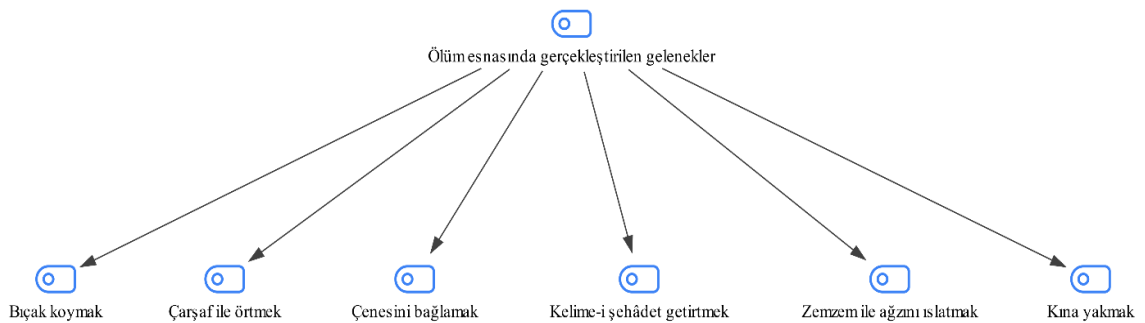
(K12) “Karganın ötmesi ölümün habercisidir. Bu haberi uzaklaştırmak için karganın önüne soğan atılır; “Götüreceğin can değil, bu soğan olsun” diyerek.”

(K13) “Baykuşun uğursuzluk getirdiğine inanılır; o yüzden baykuşun ötmesi.”

3.3.3. Kategori-3: Ölüm Esnasında Gerçekleştirilen Gelenekler

Katılımcıların ölüm esnasında gerçekleştirilen geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 17’de gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında bıçak koymak, Kelime-i şehâdet getirtmek, kına yakmak, zemzem ile ağzını ıslatmak, çarşaf ile örtmek ve çenesini bağlamak kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 17. Ölüm esnasında gerçekleştirilen geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Katılımcıların ifadelerine göre, ölüm anında gerçekleştirilen gelenekler arasında, mevtanın ölüm döşeğindeyken kelime-i şehadet getirilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu uygulamanın nedeni, mevtanın inançlarıyla bağlantılıdır. Ölüm sonrası, mevtanın

ağzının zemzem suyu ile ıslatılması da yaygın bir gelenektir. Eğer mevtanın evde vefat etmesi durumunda, vücudu gevşediği için çenesi bağlanmakta ve üzeri bir çarşaf ile örtülmektedir. Ayrıca, mevtanın şişmemesi amacıyla üzerine bir bıçak konulması da gelenekler arasındadır. Genç ve bekâr bir kız vefat ettiğinde ise, onun cennet gelini olmasını sağlamak amacıyla eline ve ayağına kına yakılması gerektiği inancı da dile getirilmiştir.

Bu kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) “Eğer bir kişi evde vefat etmişse, defin işlemi yapılana kadar üzeri bir çarşaf ile örtülür. Cesedin şişmesini önlemek için üzerine bir bıçak konulur. Ayrıca, çenenin düşmemesi için çene bağlı tutulur, böylece kaslar gevşediğinde çene açılmaz. Ölüm anında, kişinin kelime-i şehadet söylemesi için teşvik edilmeye çalışılır. Ölmeden önce ya da ölümden sonra, kişinin ağzı zemzem suyu ile ıslatılır.”

(K2) “Cenaze evde bulunduğunda, çenesinin kapatılması için bağlanır ve üzerine bir çarşaf serilir. Cenazenin şişmemesi amacıyla mevtanın karnına bir bıçak konulur. Ölüm anında, kişinin kelime-i şehadet getirmesi için çaba gösterilir. Eğer cenaze henüz soğumadıysa, eline kına yakılır.”

(K4) “Bir kişi vefat etmeden önce ağzına zemzem suyu verilmemişse, ölümden sonra dudakları zemzem ile ıslatılır. Bu uygulama, kişinin ruhunun temizlenmesi ve kabirde sorulara daha rahat cevap verebilmesi amacıyla yapılır. Eğer cenaze henüz soğumadıysa, onun eline kına yakılır. Özellikle eğer cenaze bir genç kızsaysa ve hiç evlenmemişse hem eline hem de ayaklarına kına yakılır; bu, onun cennet gelini olması için bir dilektir. Cenaze evde vefat ettiyse, defin işlemlerine kadar üzeri bir çarşaf ile örtülür ve cesedin şişmemesi için üzerine bir bıçak konulur. Ayrıca, çenesinin, elinin ve ayağının bağlanması sağlanır; böylece kaslar gevşediğinde cenaze düşmez. Ölüm anında kişinin 'kelime-i şehadet' getirmesi için de çaba gösterilir.”

(K5) “Ölüm halinde olan bir kişi için evde dualar okunur ve canının kolay çıkması için bir hoca çağrılır. Kişinin imanı ile hayata veda etmesi amacıyla kelime-i şehadetin getirilmesi sağlanır. Eğer ceset evdeyse, cenaze törenine kadar üzerine bir çarşaf örtülür ve şişmemesi için üzerine bir bıçak konur. Ayrıca, merhumun çenesi, eli ve ayağı bağlanarak sabitlenir.”

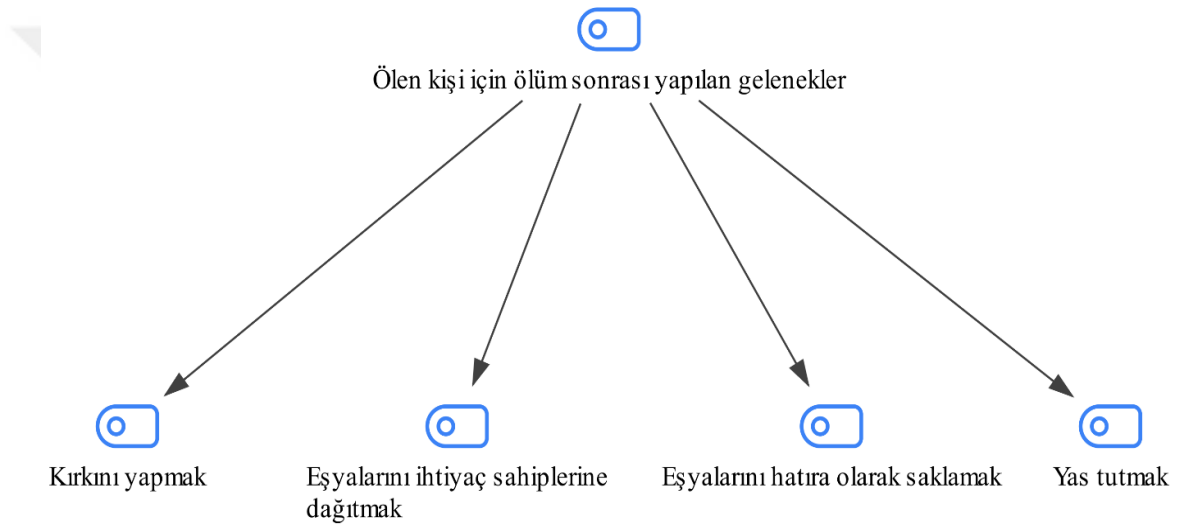
(K9) “Ölüm anında hastanın evde bulunması durumunda, başında dua edilir ve ağız zemzem suyu ile ıslatılır. Kelime-i şehadet ve kelime-i tevhid getirmesi için teşvik edilir. Eğer hasta evde vefat ederse, öncelikle üzerindeki kıyafetler çıkarılır ve yüzü bir çarşaf ile örtülür. Ardından, karnına bıçak konarak çenesi bağlanır. Cenaze yıkanacaksa, avluya kazanlar kurulur ve su kaynatılır. Mevta yıkandıktan sonra kefenlenir. Eğer cenaze henüz soğumadıysa, özellikle genç bir kızsaysa ve hiç

evlenmemişse, eline ve ayağına kına yakılır; bu, onun cennet gelini olması temennisiyle yapılır.”

3.3.4.Kategori-4: Ölen Kişi İçin Ölüm Sonrası İçin Yapılan Gelenekler

Katılımcıların ölen kişi için ölüm sonrası yapılan geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 18’de gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında eşyalarını hatıra olarak saklamak, eşyalarını ihtiyaç sahiplerine vermek, kırkını yapmak ve yas tutmak kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 18. Ölen kişi için ölüm sonrası yapılan geleneklere ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Katılımcılar, ölen kişi için uygulanan gelenekler arasında onun eşyalarını hatıra olarak saklamak, eşyalarını ihtiyaç sahiplerine bağışlamak, kırkını gününü anmak ve yas tutmak gibi ritüellerin bulunduğunu belirtmişlerdir. Mevtanın kırkını gününde dualar okunur ve yemekler hazırlanarak ikram edilir; bu, mevtanın ruhuna bir hayır ulaşması amacıyla yapılmaktadır. Eşyalar ihtiyaç sahiplerine verilirken, yakınları da mevtanın anısını yaşatmak için onun eşyalarından bazılarını almaktadır. Bu süreçte, mevtaya duyulan saygı ve özlemle yas tutulduğu gözlemlenmektedir. Katılımcıların (K1, K6, K9), 3 tanesi ölen kişi için ölüm sonrası yapılan geleneklerin eşyalarını hatıra olarak saklamak, eşyalarını ihtiyaç sahiplerine vermek, kırkını yapmak ve yas tutmak ifade etmiştir.

Bu kategori altında katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K2) “Merhumun ayakkabısı sokak kapısının önüne konur hem ihtiyaç sahibi gelip alsın hem de bu evden ölüm gitsin diye.”

(K5) “Mevtanın soykası yıkanır; ailesi, uğur getirmesi için eşyalarından birkaç parça bir şeyi alır ve kalan eşyaları ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.”

(K3) “Perşembesine kadar, konu komşu yemek yetirir. Perşembe’si ve kırkı yapılır. Kırkında, kırk mevlidi olur dualar okunur; canına değsin merhumun, ağzında bulunsun diye gelen misafirlere ihtiyaç sahiplerine yemek verilir.”

(K8) “Soykası ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Perşembe’si ve kırk mevlidi yapılır.”

(K3) “Kırk gün boyunca cenaze sahipleri, dünyevi zevklerden uzak durur; yas süreci içinde olduklarından merhuma saygı gösterirler.”

3.4. TEMA 4: BİRLİK VE BERABERLİK İÇİN GERÇEKLEŞTİRİLEN GELENEKLER

Araştırmanın bu kısmında katılımcılara yöneltilen sorular yer almaktadır:

- *Birlik, beraberlik, dayanışma ve yardımlaşma için gerçekleştirdiğiniz gelenekler var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir? Sizce bu gelenekler neden gerçekleştirilmektedir?*
- *Bereket için gerçekleştirdiğiniz gelenekler var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir? Sizce bu gelenekler neden gerçekleştirilmektedir?*
- *Halkın kendi kendini tedavi etmek için gerçekleştirdiği gelenekler var mı? Varsa nelerdir? Bu geleneklerin taşıdığı anlamlar nelerdir? Sizce bu gelenekler neden gerçekleştirilmektedir?*

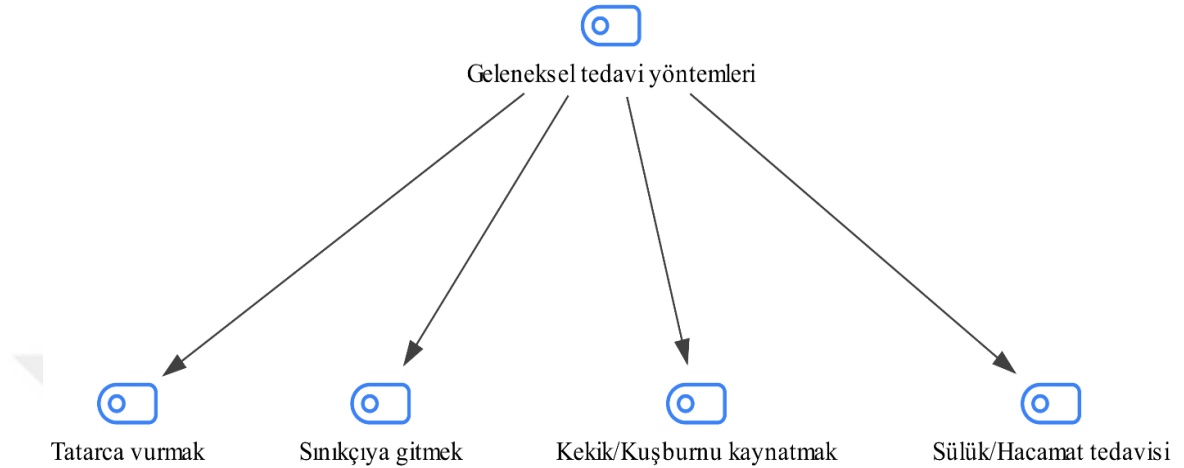
Bu sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda katılımcıların birlik ve beraberlik için gerçekleştirilen gelenekler üzerine değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu tema altında katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda üç kategori oluşturulmuştur. Bu kategorileri, geleneksel tedavi yöntemleri, bereket için yapılan gelenekler, birlik ve beraberlik için yapılan gelenekler oluşturmaktadır.

3.4.1.Kategori-1: Geleneksel Tedavi Yöntemleri

Katılımcıların geleneksel tedavi yöntemlerine ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 19’da gösterilmiştir. Buna göre bu kategori altında Tatarca vurmak, sınıkcıya

gitmek, kekik/kuşburnu kaynatmak ve sülük/hacamat tedavisi kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 19. Geleneksel tedavi yöntemlerine ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Katılımcıların ifadelerine göre, geleneksel tedavi yöntemleri arasında çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar arasında Tatarca vurma, sınıkçıya gitme, kekik ve kuşburnu kaynatarak şifa arama ile sülük ve hacamat tedavisi yer almaktadır. Örneğin, karnı ağrıyan bir çocuğa geleneksel yöntemlerle Tatarca vurulmasının sıkça uygulandığı belirtilmiştir. Ayrıca, bazı hastalıklarda kuşburnu ve kekik gibi bitkilerin kaynatılarak şifa bulma inancı da yaygındır. Halk arasında "sınıkçı" olarak bilinen uzmanlara giderek kırık ya da çıkıkların tedavi edilmesi de bu inançların bir parçasıdır. Bunun yanı sıra, sülük ve hacamat uygulamalarının da iyileştirici etkisine dair yaygın bir inanış bulunmaktadır.

Bu alt kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) “Basur için bir ilaç yapılırdı. Dızlağan, kekik ve kuşburnu gibi otlar, bağışıklık sisteminin güçlenmesinde faydalı olduğu için kaynatılıp suyu içilir.”

(K2) “Karnı ağrıyan çocuğa Tatarca vurulur. Bu olay şu şekilde iştirak eder: Karnı ağrıyan çocuk, ekmek tahtası çocuğun önüne konur ve aile büyüğü oklavayı alıp gelir. Başlarındaki tülyak sorar: “Nerden gelip, nereye gidersin?” Elinde oklava olan: “Tatar iline gidiyorum” der. “Ne yapacaksın?” der. “Tatar vuracağım” der ve elindeki oklavayı ekmek tahtasına atar. Gelen tak sesiyle çocuk korkar ve o korkuyla karın ağrısı geçer. Sonra çocuğa: “Kalk, bir dombalak aç” derler. Çocuğun dombalak açmasıyla Tatarca vurma biter. Yara olan yere kan durması için soğan ya da sarımsak bağlanır. Geleneklerin hemen hemen hepsi ihtiyaçlardan doğmuştur.”

(K3) “Kırık çıkık olduğunda sınıkçıya gidilir. Kırığa mayalı hamur bağlanır. Eğer vücudun bir yerinde ezilme, morarma ve şişme varsa, zeytin çekirdeği ezilip bağlanır ya da kuru üzüm çiğnenir bağlanır. Ateşi düşürmek için horasan harcı yapılır. Hacamat yapılır. İnancımız ve doğal yollarla, insanın kendini tedavi ettiği yöntemlerdir.”

(K4) “Sülük ve hacamat yapılır. Siyah çekirdekli üzüm, zeytinyağı ile ezilir, yakı olarak ağrıyan yere sarılır.”

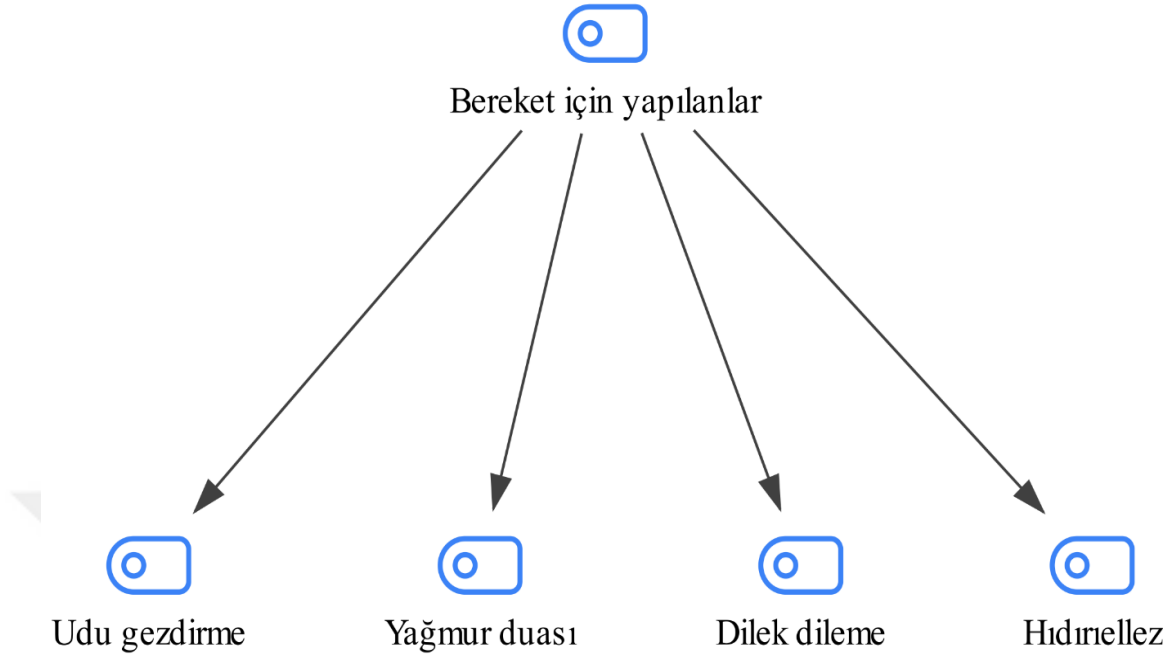
(K5) “Karnı ağrıyan çocuğa Tatarca vurulur. Karnı ağrıyan çocuk, ekmek tahtası çocuğun önüne oturur. Başlarındaki tatarcı sorar: “Nerden gelip, nereye gidersin?” Elinde oklava olan: “Tatar iline gidiyorum” der. “Ne yapacaksın?” der. “Tatar vuracağım” der ve elindeki oklavayı ekmek tahtasına atar. Gelen tak sesiyle çocuk korkar ve o korkuyla karın ağrısı geçer. Sonra çocuğa: “Kalk, bir dombalak aç” derler. Çocuğun dombalak açmasıyla Tatarca vurma biter. Bu gelenekler, kültürel miras olmanın yanı sıra geçmişten günümüze uzanan bir bilgi ve deneyim birikimini yansıtmaktadır.”

(K7) “Sınıkçılara, otacılara gidilir. Canın yiyecek bir şey çektiği zaman, eğer onu temin edemiyorsa, göğüslerin şişmemesi için anne-kız gelir ve canı çeken kadının göğsünü tarar. Ateşi düşürmek için sirkeli bez yapılır. Sağlık üzerine olumlu etkileri olduğu için gerçekleşmektedir.”

3.4.2. Kategori-2: Bereket İçin Yapılan Gelenekler

Katılımcıların bereket için yapılanlar geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 20’de gösterilmiştir. Buna göre bu kategori udu gezdirme, dilek dileme, Hıdırellez ve yağmur duası kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 20. Bereket için yapılanlara ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Katılımcılar, bereket için gerçekleştirilen gelenekler arasında udu gezdirme, dilek dileme, Hıdırellez kutlamaları ve yağmur duasının bulunduğunu belirtmişlerdir. Çocukların udu gezdirmesi ve büyüklerin reçberler eşliğinde yağmur duasına çıkması, bereketli bir yağmurun yağacağına dair bir inanç taşımaktadır. Hıdırellez günü dileklerin toprağa gömülmesi de, bu inancın bir parçası olarak önemli bir gelenektir. Katılımcıların (K3, K6, K7, K1), 4 tanesi bereket için yapılan geleneklerin udu gezdirme, dilek dileme, Hıdırellez ve yağmur duası ifade etmiştir.

Bu kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) “Çocuklar ‘Udu’ gezdirir. Çocuklar bir çalı süpürgesine kıyafet giydirir. Adına da ‘Udu’ derler. Kapı kapı gezerek, ‘Udu, uduyu gördün mü? Udu’ya selam verdin mi? Udu kapıdan geçerken bir dolu yağmur verdin mi?’ diyerek mahalledeki bütün kapıları dolaşarak pilavlık malzeme toplarlar. Ardından bu malzemelerle bir teyzeye gidilir ve pilav pişirmesi istenir. O pilav pişer ve çocuklar yerken yağmur yağmaya başlar. Hıdırellez’de gül ağacının dibine kişi dileklerini resmeder, maniler yazar. Bu gelenekler, maddi bereketi artırdığının yanı sıra, inanın manevi bereketini de artırmaktadır.”

(K2) “Yağmur yağsın, toprak bereketli olsun diye çocuklar ‘Udu’ gezdirmeye çıkarlar. Bu olay, çocukların çalı süpürgesine kıyafet giydirmesiyle, maniler eşliğinde pilavlık malzeme toplamasıyla gerçekleşir. Toplanan malzemelerden pilav pişirilir; çocuklar tam o pilavı yerken yağmur yağmaya başlar. Zaten bulgur,

pirinç bereketin simgesidir. O yüzden bu gelenekler içinde yardımlaşmayı, birlik beraberliği, çocukların o saf duygularını da barındırdığı için bereketin başlıca temelidir.”

(K4) “‘Udu, uduyu gördün mü? Udu’ya selam verdin mi? Udu kapıdan geçerken bir dolu yağmur verdin mi?’ diyerek çocuklar, çalı süpürgesine giydirdiği kıyafetlerle kapı kapı dolaşarak pilavlık erzak toplarlar.”

(K5) “Bereket için çocukların saflığına, bulgurun bereketine ve mahallelinin dayanışmasına sığınılır. Bahar bayramında, yani Hıdırellez’de ağaç diplerine dilekler yazılır ve resmedilir. Bu gelenekler, Türklerin kökü kültürel mirası haline gelmiştir.”

(K8) “Hıdırellez’de istekler yazılır, ağaç diplerine gömülür. Yağmur yağması, toprağın bereketli olması için adak adanır. Geçmişten gelen gördüğümüz âdetleri devam ettiriyoruz.”

(K9) “Çocuklar, ‘Udu, uduyu gördün mü? Udu’ya selam verdin mi? Udu kapıdan geçerken bir dolu yağmur verdin mi?’ manisiyle kapı kapı dolaşarak kıyafet giydirdikleri çalı süpürgesini gezdirirler. Her gittikleri kapıdan bir erzak alırlar ve bu erzakları mahalleden bir teyze pilav yapar. Çocuklar, bu pilavı yemeye başladıkları an gökten yağmur inmeye başlar. Bu âdet, toprağın bereketli olması ve yağmurun yağması için yapılır. Çocukların saf kalbinin berekete vesile olacağı bir geleneğimizdir.”

(K12) “Reçberler yağmur duası yapar. ‘Udu, uduyu gördün mü? Udu’ya selam verdin mi? Udu kapıdan geçerken bir dolu yağmur verdin mi?’ manisiyle çocuklar kapı kapı dolaşır. Bereket için adaklar adanır. Bu gelenekler, bereketin artması için gerçekleştirilmektedir.”

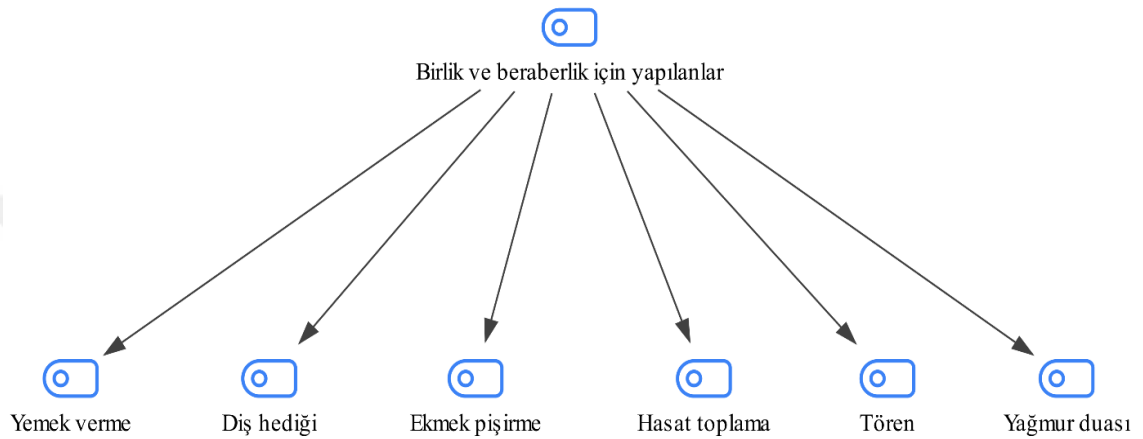
(K13) “Yağmur mevsiminde yağmur yağmazsa kuraklık geliyor diye reçberler yağmur duasına çıkar. Yağmur için adanan kurban kesilir. ‘Udu, uduyu gördün mü? Udu’ya selam verdin mi? Udu kapıdan geçerken bir dolu yağmur verdin mi?’ manisi eşliğinde çocuklar “Udu” gezdirir. Yapıldığında bolluk ve bereketi artırdığı için töre âdet haline gelmiştir.”

(K15) “‘Udu, uduyu gördün mü? Udu’ya selam verdin mi? Udu kapıdan geçerken bir dolu yağmur verdin mi?’ manisiyle çocuklar, çalı süpürgesine giydirdiği kıyafetlerle kapı kapı dolaşır. Dolaştıkları her kapı bir erzak verir; bu erzakla mahalleden bir teyzeleri pilav pişirir. Çocukların tenceredeki pilava kaşık daldırmasıyla gökten yağmurun inmesi bir olur. Bu âdet, çocukların saf kalbinden ve bulgurun bereketinden gelir. Hıdırellez zamanında, maddi ve manevi bolluk içinde dilekler ağaç diplerine resmedilir, yazılır ve dua edilir. Bu gelenekler, insanın doğaya olan saygısından dolayı gerçekleşmektedir.”

3.4.3. Kategori-3: Birlik ve Beraberlik İçin Yapılan Gelenekler

Katılımcıların birlik ve beraberlik için yapılan geleneklere ait hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 21’de gösterilmiştir. Buna göre bu kategori dış hedîği, ekmek pişirme, hasat toplama, tören, yağmur duası ve yemek verme kodlarının olduğu görülmektedir.

Şekil 21. Birlik ve beraberlik için yapılanlara ilişkin hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli

Katılımcıların ifadelerine göre, birlik ve beraberlik için gerçekleştirilen gelenekler arasında kadınların bir araya gelerek ekmek pişirmesi, hasat toplaması, bebekler için dış hedîği kaynatması, doğum, düğün ve cenaze yemekleri hazırlaması gibi uygulamalar yer almaktadır. Ayrıca, törenlerde bir araya gelinmesi ve yağmur duası gibi etkinliklerde de birlik ve beraberlik bilincinin önemine vurgu yapılarak bu inancın pratikte nasıl uygulandığı ifade edilmiştir.

Bu kodlara ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

(K1) “Düğün, cenaze yemekleri birlikte yapılır. Hasatlar birlikte toplanır, birlikte yapılır. Kadınlar bir araya gelir, yufka yapar; bulgur kaynatılır. Yağmur yağması için bir araya gelinir. Yağmur duasına gidilirken, yol boyunca ‘Koramaz’ın kıyısına, ekincinin tarlasına, ver Allah’ım, ver bir dolu yağmur ver’ denir. Eş dost bir araya gelerek bağ bozumuna gidilir. Kış hazırlıkları birlik içinde yapılır. Geleneklerimizdeki birlik ve dayanışma duygusu, insanlar arası bağların güçlenmesindeki en büyük etkidir.”

(K6) “Yeni dışı çıkan çocuklar için dış hedîği topluca kaynatılır. (Bebegin diğer dışları inci gibi olsun diye.”

(K7) “Bahar gelince, yemlik ve madımak toplamaya birlikte gidilir. Bulgur birlikte toplanır.”

(K8) “Eskiden halı dokuma, saman birlikte yapılırdı. Kadınlar bir araya gelir, yufka yapar; bulgur kaynatılır.”

(K11) “Düğünde, cenazede, hastalıkta bir araya gelinir. İnsanların zor zamanlarında birbirine destek olması için yapılır.”

K13) “Yağmur mevsiminde yağmur yağmazsa kuraklık geliyor diye reçberler yağmur duasına çıkar. Yağmur duasına ‘Koramaz’ın kıyısına, ekincinin tarlasına, ver Allah’ım, ver bir dolu yağmur ver’ denilerek gidilir.”

SONUÇ

Bu çalışmada, Kayseri ili Bünyan ilçesinde gerçekleştirilen geçiş dönemleri ve toplumsal ritüellerin kültürel aktarım süreçleri üzerinden incelemesi yapılmıştır. Doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemleri, bireylerin yaşam döngüsündeki dönüm noktalarıdır. Bu dönemlerde uygulanan gelenekler, toplumsal aidiyet duygusunu pekiştiren ve yeni doğan bireyin kültürel kimliklerini belirleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda, bu ritüellerin Şamanizm'den gelen unsurlarla nasıl etkileşime girdiği ve günümüzdeki uygulamalarında nasıl bir dönüşüm geçirdiği detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bünyan ilçesinde yaşayan halkın, geçiş dönemlerinde Şamanizm'in etkilerini ve sembollerini nasıl benimsediği, bu çalışmanın eğildiği önemli noktalardan biridir.

Geçiş dönemleri, bireylerin yaşamlarının belirli aşamalarında yaşadığı değişim ve dönüşümleri ifade etmektedir. Doğum, bu geçiş dönemlerinin eğildiği önemli noktalardan biridir. Hem biyolojik bir olay olarak hem de sosyo-kültürel bağlamda bireyin başlangıç noktasıdır. Bünyan ilçesinde doğumla ilgili geleneklerin biri, hamile kalma sürecine yönelik uygulamalardır. Kadınlar, hamile kalabilmek için bitkisel ilaçlar kullanmanın yanı sıra, ebelere, hocalara ve türbelere gitmekte, adaklar adamakta ve hekimlere başvurmaktadır. Bu yöntemler, kadınların hamilelik sürecine dair inanç ve geleneklerini yansıtan ritüellerdir. Bu bağlamda, Şamanizm'in doğaya ve doğurganlığa atfettiği kutsallık, bu geleneklerde kendini gösterir; kadınların doğurganlıklarını artırmak amacıyla doğa ile uyumlu ritüeller gerçekleştirmeleri, bu etkileşimin bir örneğidir.

Hamilelik süreci, bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi kadar kritik bir dönemdir. Doğum anında anne ve bebeğin korunması için çeşitli gelenekler ve ritüeller uygulanmaktadır. Bu gelenekler arasında göbek bağının gömülmesi, bohça hazırlanması, okunmuş su kullanılması, adak kesilmesi, halk inançlarına dayalı uygulamalar ve dinî ritüeller bulunmaktadır. Ayrıca, hamilelik döneminde anne ve bebeği kötü ruhlardan korumak için yapılan uygulamalar arasında adak verme, yalnız bırakmama, beslenme desteği sağlama, muska takma ve hocalara gitme gibi yöntemler yer almaktadır. Bu gelenekler, hem kültürel bir miras olarak hem de anne ve bebeğin ruhsal ve fiziksel sağlığını güvence altına almak amacıyla bir yer tutmaktadır. Şamanik inanç sisteminde

olduğu gibi, toplum bu tür ritüellerle hem bireylerin hem de ailelerin ruhsal ve fiziksel bütünlüğünü korumaya çalışmaktadır.

Doğum sonrası gelenekler ise, anne ve bebeğin sağlığını koruma amacıyla yüzyıllar boyunca süregelen uygulamalardır. Kırk gün boyunca süren bu uygulamalar hem dinî inançlar hem de toplumsal halk inançlarından beslenmektedir. Anne ve bebeğin başına kötü bir şey gelebileceği düşüncesi, bu dönemde çeşitli koruyucu önlemlerin alınmasına neden olmaktadır. Al yazma bağlama, başucuna makas ve soğan gibi eşyalar koyma gibi uygulamalar, anne ile bebeği kötü ruhlardan korumayı amaçlamaktadır. Ayrıca, tıvgalı veya daha önce bebeğini kaybetmiş kadınların yeni doğan evine gelmemesi gerektiği inancı, toplumsal dayanışma ve koruma duygusunu pekiştirmektedir. Beşik yapımı, bebeğin tuzlu suyla yıkanması ve misafir ağırlama gibi gelenekler ise yeni hayatın başlangıcını kutlamak ve aile bağlarını güçlendirmek amacı taşımaktadır. Bu gelenekler, anne ve bebeğin sağlığını gözetirken aynı zamanda toplumsal bir kimlik ve aidiyet duygusu oluşturma da bir araçtır. Şamanizm'in önemli bir yönü olan toplumsal dayanışma ve koruma, bu geçiş dönemlerinde daha da belirgin hale gelmektedir.

Evlilik, birçok kültürde olduğu gibi Bünyan ilçesinde de önemli bir sosyal olaydır ve bu süreçte çeşitli gelenekler ve ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bu gelenekler hem bireylerin hem de toplumun bu değişimi kutlamasına ve kabul etmesine olanak tanımaktadır. Her gelenek, evlilik sürecinin farklı aşamalarında var olan sosyal dinamikleri ve kültürel değerleri yansıtmaktadır. Kız isteme ve düğün süreci, birçok kültürde olduğu gibi gelenekler ve ritüellerle dolu bir yolculuktur. Bu süreç, görücü usulü ile başlamakta ve birçok aşamadan geçerek gelin ve damadın evlenmesine kadar uzanmaktadır. Kız isteme aşamasında, damadın dayanıklılığını test etmek amacıyla hazırlanan tuzlu kahve, bu geleneklerin bir parçasıdır. Bu, sadece bir içecek değil, aynı zamanda damadın karşılaşacağı zorluklara karşı ne kadar dayanıklı olduğunu gösteren bir simge olarak da yorumlanmaktadır.

İsteme aşamasının ardından, kızın gönlünü hoş etmek için takı takılması ve aileler arasındaki bağı güçlendirmek amacıyla bahşiş, bohça verme gibi gelenekler, toplumun sosyal yapısını pekiştiren unsurlardır. Düğün süreci ise bayrak dikme uygulamasıyla başlar ve 'kalın günü' olarak adlandırılan düğünden iki gün önce, kız evine kalın ketesinin

götürülmesi gibi uygulamalarla devam etmektedir. Bu süreçte oynanan oyunlar hem eğlenceli bir atmosfer yaratmakta hem de ailelerin kaynaşmasına yardımcı olmaktadır. Şamanik geleneklerde, düğün gibi sosyal olaylar, toplumsal bağların güçlenmesine ve yeni bir yaşam döngüsünün başlangıcını kutlamaya yönelik ritüellerle desteklenmektedir.

Düğün öncesi kına yakma geleneği, gelinin yeni hayatına geçişini simgelerken, bekâr erkeklerin evlenme isteğini iletme biçimleri de oldukça farklıdır. Pilava kaşık dikmek, dama çıkmak veya babasının ayakkabısına çivi çakmak gibi ritüeller, gençlerin niyetlerini ifade etme yollarıdır. Öte yandan, bekâr kızların evlenme arzularını dile getirmeleri genellikle ayıp olarak değerlendirildiğinden, bu arzularını hocalara giderek veya dilek suyu ve dilek ağacına giderek ifade etmeleri, toplumun geleneksel yapısını yansıtmaktadır. Düğün sırasında da gelin ve damat için uygulanan gelenekler oldukça zengindir. Kız evinin çeyiz olarak verdiği eşyaların yazılması, gelecekte yaşanabilecek sorunlara karşı bir güvence oluştururken, gelinin bekâr olduğunu göstermek için aile büyükleri tarafından geline kırmızı bir kuşak bağlanması da önemli bir ritüeldir. Damat, geleneksel olarak kaçırılması gereken bir figür olduğu için, onu korumakla görevli bir sağdıç bulundurulması dikkat çekicidir. Gelinin evden çıkarken kapısının tutulması ve bahşiş verilmesi, bu süreçteki diğer uygulamalardır. Bu tür uygulamalar, Şamanizm'in geleneksel topluluklarda bir yere sahip olan akrabalık ve toplumsal dayanışma anlayışı ile örtüşmektedir.

Düğün sonrası, gelin ve damadın ailelerini ziyaret etmeleri ve el öpmeleri, kültürel bir bağlılık ve saygı gösterisi olarak bir yere sahiptir. Gelin kızın ailesine ziyareti daha sonraya bırakması, onun yeni evine alışabilmesi için bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca, gelin kayınbabasının abdest suyunu dökmesi ve evliliğin kırkıncı gününe kadar dikkat edilmesi, bu sürecin manevi boyutunu da gözler önüne sermektedir. Evlilik hazırlıkları ve gelenekleri, bireylerin toplumsal kimliklerini şekillendirirken, aynı zamanda aileler arasındaki bağları güçlendiren unsurlardır. Bu gelenekler, sadece birer ritüel değil, aynı zamanda toplumun kültürel ve sosyal yapısını yansıtan öğelerdir. Şamanizm'in evlilik ritüellerindeki yansımaları, toplumsal bağların güçlenmesini sağlarken, aynı zamanda bireylerin yaşam döngüsü içinde yerlerini bulmalarına yardımcı olmaktadır.

Ölüm ve cenaze süreçleri, farklı kültürlerde ve topluluklarda çeşitli gelenekler ve ritüellerle şekillenmektedir. Bu ritüeller hem ölen kişinin anısını yaşatmak hem de geride

kalanların yas sürecini kolaylaştırmak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Cenaze, insanoğlunun hayatındaki geçiş dönemlerinden birini temsil etmektedir. Bu süreç, sadece bir veda değil, aynı zamanda yaşamın geçiciliği üzerine derin düşüncelere ve duygusal bir arınmaya yol açmaktadır. Cenaze törenleri, toplumların inançları, kültürel değerleri ve gelenekleri doğrultusunda şekillenmektedir. Cenazede gerçekleştirilen gelenekler, bireylerin ve toplumun ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama işlevi görmektedir. Cenazeyi yıkamak, sela okumak, eşyalarını tabutuna örtmek, telkin vermek ve cenaze namazı gibi uygulamalar, bu sürecin parçalarıdır. Şamanizm’de ölüm ve yas, ruhların dünyasına geçiş olarak görülürken, bu ritüellerin ruhsal anlam da taşımaktadır.

Ölüm, insanlık tarihinin en evrensel ve kaçınılmaz gerçeğidir. Bu gerçeği anlamlandırmak ve kabullenmek için toplumlar, çeşitli inanç ve gelenekler geliştirmiştir. Karga veya baykuş ötmesi, köpeğin uluması, ayakkabı üzerine ayakkabı çıkması, rüyada ölen birinin çağırması ve ateşe tırnak veya saç atmak gibi gelenekler, ölüm ile ilişkili olarak değerlendirilen ve toplumsal hafızada yer eden inanışlardır. Bu inanışlar, insanların ölümle yüzleşme biçimlerini şekillendirirken, aynı zamanda toplumsal bağları güçlendiren unsurlar olarak da bir yer tutmaktadır. Ölüm, belirsizlik ve korku yaratırken, bu tür gelenekler, bireylere bir nebze olsun rahatlama ve kabullenme imkânı sunmaktadır. Ayrıca, Şamanizm’in ruhların dünyasıyla olan bağlantısı, bu tür ritüellerin derin bir anlam kazanmasına neden olmaktadır.

Ölüm anında gerçekleştirilen gelenekler, insanların inançları ve kültürel değerleriyle derin bir bağ kurmaktadır. Bu gelenekler arasında, mevtanın ölüm döşeğindeyken kelime-i şehadet getirilmesi bir yer tutar; bu uygulama, kişinin inançlarına olan bağlılığını simgelemektedir. Ölüm sonrası, mevtanın ağzının zemzem suyu ile ıslatılması da yaygın bir gelenektir ve bu, kutsal bir su ile vefat eden kişinin ruhuna bir saygı ifadesi olarak görülmektedir. Eğer mevtanın evde vefat etmesi söz konusuysa, vücudu gevşediği için çenesi bağlanmakta ve üzeri bir çarşafıla örtülmektedir. Bu hem saygı göstergesi hem de dinî bir ritüelin parçasıdır. Ayrıca, mevtanın şişmemesi amacıyla üzerine bir bıçak konulması da gelenekler arasında yer alır; bu uygulama, ölüm sonrası vücut üzerinde kontrol sağlamak amacı taşımaktadır. Genç ve bekâr bir kız vefat ettiğinde, onun cennet gelini olmasını sağlamak amacıyla eline ve ayağına kına yakılması gerektiği inancı da öne çıkmaktadır. Bu uygulama, toplumun ölümle ilgili ritüellerine ve

inançlarına yansıyan bir diğer gelenektir. Tüm bu gelenekler, ölüm sürecinin manevi boyutunu ve toplumsal değerleri yansıtan ritüeller olarak, toplumların kültürel zenginliğini ortaya koymaktadır.

Ölüm sonrası gelenekler, kaybedilen kişinin anısını yaşatmak ve ruhuna hayır ulaştırmak amacıyla çeşitli ritüellerle sürdürülmektedir. Bu ritüeller arasında, ölen kişinin eşyalarının hatıra olarak saklanması, ihtiyaç sahiplerine bağışlanması, kırkıncı gününün anılması ve yas tutulması yer almaktadır. Mevtanın kırkıncı gününde, dualar okunarak yemekler hazırlanmakta ve ikram edilmektedir; bu, mevtanın ruhuna bir hayır ulaşması için gerçekleştirilen bir uygulamadır. Eşyaların ihtiyaç sahiplerine verilmesi sırasında, yakınları da mevtanın anısını yaşatmak adına onun eşyalarından bazılarını alarak bu süreci desteklemektedir. Tüm bu gelenekler, kayba duyulan saygı ve özlemle birlikte yas tutma sürecini derinleştirmektedir. Şamanik ritüellerin de benzer şekilde ölen kişinin ruhunun huzur bulması için gerçekleştirildiği ve toplumsal bellek açısından önemli bir yer almaktadır.

Birlik ve beraberlik için gerçekleştirilen gelenekler kapsamında, geleneksel tedavi yöntemleri geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu uygulamalar arasında Tatarca vurma, sınıkçıya gitme, kekik ve kuşburnu kaynatarak şifa arayışı ile sülük ve hacamat tedavisi öne çıkmaktadır. Karnı ağrıyan çocuklar için Tatarca vurma yöntemi sıkça başvurulmuş bir gelenektir. Ayrıca, kuşburnu ve kekik gibi bitkilerin kaynatılarak sağlık bulma inancı da oldukça yaygındır. Kırık ya da çıkıkların tedavi edilmesi amacıyla halk arasında "sınıkçı" olarak bilinen uzmanlara başvurulması da bu geleneksel inançların bir parçasıdır. Bunun yanı sıra, sülük ve hacamat uygulamalarının iyileştirici etkilerine dair yaygın bir inanış mevcuttur. Bünyan ilçesi olarak bilinen yerel kültür de bu gelenekleri yaşatmakta ve toplumun sağlık anlayışında bir yer tutmaktadır. Bu gelenekler, kültürel mirasın bir parçası olarak yaşatılmakta ve toplumu bir arada tutan unsurlar arasında yer almaktadır. Şamanizm, bu tür geleneksel tedavi yöntemlerinin ve doğa ile olan ilişkinin önemine vurgu yaparak, toplumsal sağlık anlayışının şekillenmesine katkı sağlamaktadır.

Bereket ve dayanışma, toplumların sosyal ve kültürel yapısında derin bir yer tutan gelenekler aracılığıyla yaşatılmaktadır. Udu gezdirme, dilek dileme, Hıdırellez kutlamaları ve yağmur duaları gibi uygulamalar, insanların doğayla olan ilişkisini ve bereket arayışını simgelerken, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı da

güçlendirmektedir. Özellikle çocukların udu gezdirmesi ve büyüklerin reçberler eşliğinde yağmur duasına çıkması, bereketli yağmurlar için duyulan derin inancı pekiştirmektedir. Hıdırellez günü dileklerin toprağa gömülmesi ise bu inancın bir parçasıdır. Ayrıca, kadınların bir araya gelerek ekmek pişirmesi, hasat toplaması ve bebekler için diş hediği kaynatması gibi gelenekler, toplumsal birlikteliği simgelemekte ve çeşitli törenlerde bir araya gelinmesi, bu birlikteliğin önemini vurgulamaktadır. Doğum, düğün ve cenaze yemekleri gibi etkinlikler de sosyal dayanışmayı pekiştirirken, insanların birlikte hareket etme ve bir arada olma duygusunu güçlendirmektedir. Bu gelenekler, sadece bireyler arasında değil, aynı zamanda topluluklarda da birlik ve beraberlik bilincini canlı tutarak, toplumsal bağlılıkları derinleştirmektedir. Şamanizm'in doğayla uyum ve toplumsal dayanışma anlayışı, bu tür geleneklerin kökeninde yatan derin bir inanç ve bağlılık oluşturmaktadır.

Kayseri'nin Bünyan ilçesinde gerçekleştirilen geçiş dönemleri ve toplumsal ritüeller, Şamanizm kökenli unsurlarla şekillenen zengin bir kültürel mirası yansıtmaktadır. Bu ritüeller, doğum, evlenme ve ölüm gibi hayatın önemli dönüm noktalarını ele alarak, bireylerin kültürel kimliklerini şekillendiren ve toplumsal dayanışmayı güçlendiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Gelenekler, sadece bireylerin yaşam döngüsünü kutlamanın ötesine geçerek, toplumsal bağlılıkları artıran ve kuşaklar arası geçişi sağlayan araçlardır. Dolayısıyla, bu ritüellerin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması hem bireysel hem de toplumsal kimliklerin korunması açısından son derece önemlidir. Şamanizm'in bu süreçteki rolü, bireylerin ve toplumların tarihsel ve kültürel bağlarını güçlendirerek, geleneksel değerlerin yaşatılmasına katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, S. B. (1994). Bünyan ve yöresi halk edebiyatı, folklor ve etnografyası. Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- Alp, K. Ö., & Mutlu, S. (2021). Şaman sembollerinin işlev ve anlam kodları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(35), 1008-1028. <https://doi.org/10.12981/mahder.952096>
- Assmann, J. (2022). Kültürel bellek. (A. Tekin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Balkar, F. (2019). The construction of national culture and identity in a province: hhe case of the people's house of Kayseri. (Master Thesis).
- Bayat, F. (2006). Ana hatlarıyla Türk şamanlığı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F. (2022). Türk kültürünün iki söyleyici tipi: şaman ve destan anlatıcısı. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 18-32.
- Bayat, F. (2024). Şamanın son haykırıışları. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Begic, H. N. (2022). Anadolu nazar inancı ve nazarlıklar. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 5(Özel sayı 3), 170-187.
- Bozdemir, O., & Özçelik, H. (2023). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk kültüründe cenaze gelenekleri: benzerlikler ve farklılıklar. *Arteoloji Dergisi*, 2(2), 79-100.
- Bozok, B., & Karagöz, C. T. (2022). Kültür aktarımında arkeolojik buluntuların sanat eserlerine yansımaları. *İdil* (96), 1171-1180. doi:10.7816/idil-11-96-03
- Connerton, P. (2019). Tpolumlar nasıl anımsar? (A. Şenel, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çavdarıcı, M. (2002). Türkiye’de Sosyal Değerlerin Aşınması ve Kültür Sömürgeciliği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Çelikbaş, E. Ö. (2020). Kam inancı ve sanatla terapide sağaltım bağlantısı. *Social, Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(27), 16-24.
- Çoruhlu, Y. (2002). Türk mitolojisinin anahatları. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Damgacıoğlu, S. (2022). Anadolu Selçuklu mimarisindeki şamanist figürler (1077-1308). (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi. (735069).
- Demir, M. (2016). Şamanizm’de hastalık kavramı ve tedavi yaklaşımları. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi*, 6(1), 19-24.

- Dömbekci, H. A., & Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel sayı 2), 141-160. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227330>
- Drury, N. (1996). Şamanizm. (E. Şimşek, Çev.) Ankara: Okyanus Yayıncılık.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2021). Avrupa için Sağlık 2020: Herkes için sağlık ve refah. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/341854/9789289042833-tur.pdf?sequence=4>
- Eliade, M. (2003). Dinler tarihine giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ercis, R., Çalık, M., & Topaç, Y. (2011). Kültür ve turizm envanteri. Ankara: Laçın Yayınları.
- Ergöz, R., & Doğan, O. (2020). Kültürel bellek mekânı ve milli kimlik yaratmada Pınarbaşı ağıtlarının işlevi. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1(47), 29-43. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.764046>
- Erman, A. (2017). Tanrı dini şamanizm. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Gömeç, S. Y. (2016). Şamanizm ve eski Türk dini. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gültepe, G., & Berkli, Y. (2024). Eski Türk inanç sisteminde kutsal dört elementin ve dört yönün mitolojik bağlantıları: Velâyetnamelerde keramet motifleri dört kapı-kırk makam. Sanat ve Yorum (44), 68-78. <https://doi.org/10.47571/sanatyorum.1509587>
- Güngör, H. (2012). Türk din etnolojisi. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gürbüz, B. (2018). İstatistik Evren ve Örneklem. Ankara Üniversitesi açık erişim. Erişim adresi https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/105487/mod_resource/content/1/ders%20%20evren%20ve%20orneklem%202.pdf
- İnan, A. (2020). Tarihte ve bugün şamanizm . Ankara: Altınordu Yayınları.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 62-80.
- Kılıç, V.G. (2021). Kültürel iletişim aracı olarak masal ve küresel kültür bağlamında yeni uyarlamaları. (Doktora Tezi). Ulusal Tez Merkezi. (699322).
- Kılıç,H.(2003).Türk kültüründe inanç ve inanışlar (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim dalı, SAKARYA.
- Kızıldağ, H. (2025). Türk dünyası şamanizmi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Koca, S. K. (2017). Türk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasında sembollerin önemi (doğum geçiş dönemi örneği). TÜRK Uluslararası Dil Edebiyat Ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, 1(11), 530-554.
- Kula, F. (2017). Kültürel aktarımın ve kültürel kişiliğin oluşumu konusunda bilinmesinin, nasıl birleştiğinin, olayların velilerin beklentileri, açıklamalar ve öneriler okul yöneticilerinin öğretmenlerinin, öğrencilerinin ve velilerinin kültürel aktarım ve kültürel kimliğin geliştirilmesine ilişkin beklenti, görüş ve önerileri. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi. (454874).
- Kuzu, E. S. (2019). Joseph Beuys ve Sanatının ezoterik bağlamda incelenmesi ve “Sibiryas Senfonisi, Birinci Bölüm” adlı performansının ikonografik olarak incelenmesi. Kesit Akademi Dergisi (21), 334-349.
- Mahiroğulları, A. (2010). Küreselleşmenin kültürel değerler üzerine etkisi. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi (50), 1275-1288.
- Murtezaoglu, S. (2012). Kültürel belleğin ritüel yoluyla kuruluşu. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 5(9), 344-350.
- Orhan, N. M. (2022). Şamanizmden Anadolu Aleviliğine müzik ve kozmoloji ilişkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji Ana Bilim Dalı, Niğde.
- Ögel, B. (2010). Türk mitolojisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öncü, F. (2021). Somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirlik problemleri. Art-E Sanat Dergisi, 14(28), 902-923. <https://doi.org/10.21602/sduarte.987809>
- Önk, Ü. Y., & Gökalliler, E. (2020). Yerli dizilerde geçiş ritüelleri: kına gecesi örneği. Folklor/Edebiyat, 26(103), 671-690. <https://doi.org/10.22559/folklor.1226>
- Örnek, S. V. (2022). Türk halkbilimi. Ankara: Bilgesu.
- Özen, R., & Yüksel, E. (2014). Kayseri folklorunda hayvanlar ile ilgili inanışlar üzerine bir değerlendirme. Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 11(1), 23-28.
- Roux, J. P. (1994). Türklerin ve Moğolların eski dini. (A. Kazancıgil, Çev.) İstanbul: İşaret Yayınları.
- Şenesen, İ. (2021). “Şamanizm”in bilimsel kavram olarak tanımlanması. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 4(6), 52-61.

- Şengel, Ü. (2020). Kültür ve etkinlik turizmi bağlamında Şaman ritüelleri. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(2), 314-324. <https://doi.org/10.37847/tdtad.837297>
- Tek, R. (2019). Sağaltma ocaklarının tipolojisi üzerine bir deneme: Kayseri. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7(20), 154-177. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.664218>
- Topçu,  ., & Topçu, U. (2023). Őarkıřla Ortaköy Alevileri geçiş ritüelleri: evşenme ve düğün. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 16(41), 186-209. <https://doi.org/10.12981/mahder.1172133>
- Toprak, B. (2020). Şamanizm: muğlak bir kavramın anatomisi. Milet ve Nihal, 17(1), 25-44. <https://doi.org/10.17131/milet.742221>.
- Tosun, M.  . (2024). Eski Türklerde Şamanizm ve Günümüze Yansımaları. Ahbar (1), 19-29.
- Türker, A., &  elik, İ. (2014). Somut olamayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif  neriler. Yeni Fikir Dergisi, 6(12), 80-90.
- Türker, F., & Gündoğdu, V. K. (2016). Tıva Türklerinde geçiş dönemleri ritüelleri: doğum, düğün,  l m. Türkbilig (32), 141-154.
- Türkmen, İ., & Saylam, Y. M. (2023). Şamanizm'de doğaya yüklenen anlam. Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 7(1), 78-96. <https://doi.org/10.47088/utad.1303713>
- Uslu, F., & Demir, E. (2023). Nitel bir veri toplama tekniği: derinlemesine görüşme. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 40(1), 289-299.
- Yeşilyurt, Ő. (2016). Barış Müstecaplıoğlu'nun Şamanlar diyarı dizisi  zerine. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 32(32), 107-124. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.279480>
- Yılar,  . (2005). Halk bilimi-eğitim ilişkisi ve ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının kalk bilimi içeriği açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Yolcu, M. A., & A a, M. (2019). Geleneksel ekolojik bilgi ve folklor. Folklor/Edebiyat, 25(100), 861-871.